

RTS

Revista de Treball Social

número 209 - desembre 2016

Habitatge:
un debat necessari

Housing:
a necessary debate

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

Directora: Rosa M. Ferrer Valls

Sotsdirectora: Pepita Vergara Beltrán

Equip de redacció: Carlos Alarcón Zwirnmann
Teresa Aragonès i Viñes
Rosa M. Carrasco Coria
Rosa Garriga Blasco
Josep M. Mesquida González

Suport tècnic: Marta Ribas

Comitè assessor: **Montserrat Bacardit i Busquet:** Treballadora social. Directora RTS de 2006 a 2014. **Laura Caravaca Morilla:** Treballadora social. Coordinadora responsable del Servei de Centre de dia i SAD a la Fundació Privada President Torres Falguera, Llar Fundació. **Teresa Crespo i Julià:** Presidenta d'Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS). Presidenta del Consell assessor de Polítiques Socials i familiars. **Montserrat Cusó Torelló:** Treballadora social. Presidenta de Save the Children a Espanya. **Jose Fernández Barrera:** Treballadora social, llicenciada en dret i Dra. en sociologia. Universitat de Barcelona. **Carme Fernández Ges:** Treballadora social i llicenciada en ciències de l'educació. Universitat Ramon Llull (Fundació Pere Tarrés). **Jose Antonio Langarita Adiego:** Treballador social i Dr. en antropologia social. Universitat de Girona. **Montserrat Mestres Anglà:** Treballadora social i llicenciada en antropologia social. Cap de Servei dels Serveis Socials, Sanitat i Programes a l'Ajuntament de Manresa. **Xavier Pelegrí Viaña:** Treballador social i Dr. en antropologia. Universitat de Lleida. **Carmina Puig i Cruells:** Treballadora social, psicòloga i Doctora en Antropologia social. Universitat Rovira i Virgili (Tarragona). **Cristina Rimbau Andreu:** Treballadora social. Experta en polítiques socials europees. **Pepita Rodríguez i Molinet:** Treballadora social. Referent de L'àrea de treball social de l'Institut Català de la Salut àmbit Barcelona. **Antoni Vilà Mancebo:** Llicenciat en Dret i Dr. en Pedagogia. Investigador de l'IGOP-UAB. **Cristina Villalba Quesada:** Treballadora social. Professora titular del Departament de Treball Social i Serveis Socials. Universitat Pablo de Olavide (Sevilla). **Teresa Zamanillo Peral:** Treballadora social i doctora en ciències polítiques i sociologia. Catedràtica jubilada de la facultat de Treball social de la Universitat Complutense de Madrid.

Disseny de les cobertes: Jordina Tió

Disseny interior: Ester Lozano Vivó

Correcció d'estil i traducció: I. G. Santa Eulàlia

Traducció i correcció anglès: Urgell Poch Planas

Impremta i maquetació: I.G. Santa Eulàlia. Sta. Eulàlia de Ronçana

Dipòsit legal: B-19535/1968

ISSN: 0212-7210

ISSNe: 2339-6385

Tiratge: 600 exemplars en edició impresa

Versió en línia consultable a www.tscat.cat

Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya

Portaferrissa 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

Tel. 93 318 55 93 - Fax 93 412 24 08

Adreça electrònica: rts@tscat.cat

Subscripcions: www.tscat.cat

Junta de Govern del Col·legi

Degana: Núria Carrera i Comes

Vicedegana 1a: Marga García Canela

Secretari: Juan Manuel Rivera Puerto

Tresorera: Lucia Guerrero Ruiz

Vicesecretària: Mercè Ginesta Rey

Vicedegana 2a: Mª Pilar Martínez Bertholet

Vicedegana 3a: Anna M. Galobardes Gelada

Vicedegana 4a: Marta Frontiñán Garcia

Vicedegana 5a: Gemma Solanas Bacardit

Vicedegana 6a: Glòria Martín Lleixa

Vocals: David Nadal Miquel

Arantza Rodríguez Juano

L'equip de redacció no s'identifica necessàriament amb el contingut dels articles publicats.

Sumari

■ Editorial	5
■ A fons	
Sensellarisme i exclusió social. De l'assistència a la prevenció <i>Albert Sales Campos</i>	9
La intervenció amb persones sense llar des del treball social. Acompanyar més enllà de subsistir <i>Alba Pirla, Alícia Figueras i Laura Haro</i>	26
Pobresa energètica. La qüestió conceptual. Pobresa, precarietat o vulnerabilitat energètica. El mesurament del fenomen <i>Xavier Vallvé i Duaiçues</i>	42
Housing First: Un model de canvi. Definició, actualitat, límits i reptes <i>Joan Uribe Vilarrodona</i>	57
El dret a l'habitatge <i>Esther Toran i Verònica Vives</i>	71
L'habitatge social als Països Baixos. El cas de Nijmegen <i>Sílvia Font Jansà</i>	83
La PAH: denúncia, propostes i acció directa. L'empoderament com a eina de transformació social <i>Carlos Macías Caparrós</i>	96
■ Altres temes d'interès	
II Congrés de Serveis Socials <i>Teresa Aragonès Viñes</i>	109
La coordinació coparental: Un nou espai de treball social? <i>Artur Roman Soler</i>	113

Coordinació de xarxes i professionals: adiccions i salut mental i atenció primària comunitària: l'atenció a persones amb problemes de drogues. Necessitat de coordinació en l'àmbit local <i>Alex Pérez, Tré Borràs i Antoni Llor</i>	123
Els inicis com a pràctica: Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents <i>Eloi Martínez, Grazia Tucci, Miriam García i Eva Maria Hernández</i>	133
■ Pòsters Universitaris	
Pòsters universitaris	145
■ Miscel·lània	
Fa gairebé 40 anys.....	151
■ Prestatge dels llibres	
Treball social amb gitanos	157
Les Associacions d'Assistents Socials i el Col·legi de Treball Social de Catalunya	159
■ La Revista	
Publicacions	165
Normes per a la presentació d'articles a la <i>Revista de Treball Social</i>	166
Fe d'errates	168
Butlleta de subscripció	169

Editorial

Des de l'equip de la revista, hem volgut proposar aquest número sobre l'habitatge amb la intenció de compartir i fer visible la vulnerabilitat amb la que aquest dret social, englobat en les necessitats bàsiques per a la supervivència, es troba des de ja fa molt temps.

Entenent el valor de l'habitatge com un dret universal, com aquell espai que ens dóna un lloc on sentim l'aixopluc i el descans, que decorem segons el gust i el moment, en el que vivim dia a dia, en el que compartim les nostres preocupacions, malestars i alegries. Aquell espai on les parets van impregnant-se d'història, il·lusions, incerteses... aquell lloc en el que acabem generant gran part de la pròpia identitat. Ens preguntem on queda aquest valor que ja formava part del nostre dia a dia quan érem nòmades i primats, i quan les coves donaven lloc a la seguretat, pertinença i supervivència.

Observem i som part de diferents reflexions sobre l'activisme de l'habitatge com a dret universal. Un activisme contra interessos polítics i econòmics que no van preservar de l'especulació amb l'habitatge i ara en vivim les conseqüències: pisos ocupats en contraposició a l'especulació i amb o sense els valors originals d'aquest moviment. Un espai urbà amb tot tipus d'infraestructures, serveis i productes, on es genera una alta demanda d'habitatges, locals comercials i tot tipus d'activitats econòmiques, intensificant-se cada cop més l'alt preu del sòl. I alhora, persones sense sostre, persones sense llar i persones amb diverses tipologies d'allotjament, allotjament insegur, inadequat... tot un vocabulari per anar posant nom a l'exclusió social i a la pobresa que s'ha generat i és part d'aquest espai urbà. I entre tota aquesta complexitat, es troba la professional del treball social amb els sentiments i les creences que l'acompanyen i, com no, la relació amb cada una de les parts citades.

És des d'aquesta complexitat de mirades i experiències que hem intentat elaborar aquest número, sense intenció de trobar les solucions, únicament deixant obert un debat, sabent que és impossible arribar a totes les possibilitats de reflexió i expectatives que el propi tema de l'habitatge ens aporta i comporta. La intenció és senzillament compartir aquest moment, deixant oberta la porta a noves reflexions que puguin acompanyant-nos a una major comprensió social del moment i a sentir una posició professional més saludable.

The magazine team wished to propose this issue on housing with the intention to share and make visible the vulnerability that this social right experiences since a long time ago now, although included in the basic needs for survival.

We understand the value of housing as a universal right, as that place that gives us a place to feel shelter and rest, decorated according to taste and the time, where our concerns and joys and discomforts are shared. That place where the walls soak up history, hopes, uncertainties... that place where we generate much of our own identity. We wonder where this value is left, remembering that it was already part of our everyday lives when we were nomads and primates, and when the caves offered security, belonging and survival.

We observe and we are part of different thoughts on housing activism as a universal right. An activism against political and economic interests that did not preserve speculation in housing and now we are living the consequences: occupied flats as opposed to speculation and with or without the original values ??of this movement. An urban area with all kinds of infrastructures, services and products, with a high demand for housing, shops and all kinds of economic activities, increasingly intensifying the high soil price. At the same time, homeless people, people with different types of housing, unsafe and inadequate accommodation... a vocabulary to name social exclusion and poverty generated in this urban space. Among this complexity we found the social worker with his or her feelings and beliefs, and the relationship with the mentioned parts.

It is from this complex perspective and experience that we have tried to make this issue, with no intention to find solutions but to leave an open debate, knowing that it is impossible to reflect on all possibilities and expectations on this matter. The intention is just to share this moment leaving the door open to new ideas that may help us achieve a greater understanding of the social time and to feel a healthier professional position.

A fons

Sensellarisme i exclusió social

La intervenció amb persones sense llar
des del treball social

Pobresa energètica. La qüestió
conceptual. Pobresa, precarietat o
vulnerabilitat energètica.
El mesurament del fenomen

Housing First: Un model de canvi

El dret a l'habitatge

L'habitatge social als Països Baixos.
El cas de Nijmegen

La PAH: denúncia, propostes i acció
directa

Sensellarisme i exclusió social

De l'assistència a la prevenció

Homelessness and social exclusion
From assistance to prevention

Albert Sales Campos¹

Resum

L'exclusió residencial i el sensellarisme avancen a les grans ciutats globals malgrat el creixement dels recursos dedicats a atendre a les persones sense sostre i sense llar. L'exclusió del mercat de l'habitatge, les disfuncions del mercat laboral, l'erosió de les polítiques de protecció social i de garantia de rendes, i les polítiques migratòries, generen un degoteig constant de persones que cauen en situacions d'exclusió social severa.

L'article proposa un marc de comprensió de l'exclusió de l'habitatge com un continu de situacions marcades per aquests factors estructurals, exposa les interaccions entre l'accés a l'habitatge i altres factors d'exclusió social, i apunta algunes conseqüències pel disseny de polítiques públiques que podrien derivar-se d'aquest marc conceptual, tot posant èmfasi en la necessitat d'apropar-se al sensellarisme amb perspectiva de gènere.

Paraules clau: Sensellarisme, exclusió residencial, habitatge, exclusió social, pobresa, marginalitat, gènere.

Per citar l'article: SALES CAMPOS, Albert. Sensellarisme i exclusió social. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 9-25. ISSN 0212-7210.

¹ Polítòleg i sociòleg. Professor associat al Departament de Ciències Polítiques Socials de la Universitat Pompeu Fabra.

Abstract

Residential exclusion and homelessness are increasing in large cities despite the overall growth of resources devoted to serve homeless people. The exclusion from the housing market, the labor market dysfunctions, the erosion of social protection and income security, as well as migration policies, generate a steady trickle of people who fall into severe social exclusion.

The paper proposes a framework to understand housing exclusion as a continuum of situations marked by these structural factors, explains the interactions between access to housing and other social exclusion factors, and suggests some consequences the design of public policies that could arise from this conceptual framework, while emphasizing the need to approach homelessness with a gender perspective.

Key words: Homelessness, residential exclusion, housing, social exclusion, poverty, marginalization, gender.

L'increment de les persones que es veuen obligades a dormir al carrer a les ciutats d'Europa en les darreres tres dècades ha evidenciat l'extensió i el creixement de la vulnerabilitat social i les dures conseqüències de la incapacitat de fer efectiu un dret a l'habitatge recollit a bona part dels textos constitucionals dels estats europeus.

Ja sigui per compassió o perquè la seva presència resulta una molèstia, el sensellarisme es converteix en tema de debat i en motiu d'intervenció social quan s'evidencia a l'espai públic en les seves formes més dures. Romandre al carrer sense consumir, sense concretar un desplaçament, sense realitzar una activitat productiva, constitueix una font de conflicte en un espai urbà pensat per al benefici econòmic. La ideologia del civisme, que traça les línies de la normalitat, situa a les persones sense sostre fora dels límits d'allò acceptable. Veïns i veïnes que sí que inscriuen les seves vides en el marc de la normalitat cívica acaben demanant que algú retiri a les persones sense llar de la vista. Sovint és la compassió que porta a exigir a les "autoritats competents" que s'emportin als "rodamóns" del carrer, fins i tot contra la seva voluntat. Tant pels qui consideren que es tracta d'individus en risc, com per qui creu que són individus de risc, el més freqüent és considerar la institucionalització la millor de les opcions. D'aquí que, davant la pobresa extrema de les persones sense sostre, les pressions ciutadanes cap a les administracions locals es focalitzin en la

construcció d'albergs i equipaments residencials que tinguin com a finalitat proporcionar un sostre a qui dorm al carrer.

Però l'increment de places en albergs i centres residencials d'emergència s'ha demostrat clarament ineficaç a l'hora de reduir l'extensió del sensellarisme. El paradigma del fracàs de les polítiques *alberguistes* és la ciutat de Nova York, on les places d'acollida no han parat de créixer en els darrers anys mentre l'increment del nombre de persones sense sostre que dormen al ras o en aquests albergs sense cap expectativa d'accedir a un habitatge es manté imparabile. En 10 anys la quantitat de persones que dormen en refugis nocturns en aquesta ciutat s'ha incrementat en un 64% superant les 60.000 persones.

A la ciutat de Barcelona, entre 2008 i 2016, el nombre de persones dormint en recursos residencials especialitzats d'entitats socials i de l'administració ha crescut un 60%. De les 1.190 allotjades en recursos de diferents tipus, l'11 de març de 2008, a les 1.907 del 18 de maig de 2016. En paral·lel, els recomptes realitzats a la ciutat i les dades del Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament indiquen un creixement de les persones que dormen al carrer. Si al primer recompte exhaustiu realitzat l'11 de març de 2008 es van comptabilitzar 658 persones pernactant a l'espai públic, al recompte de 18 de maig de 2016, passaven la nit al ras 941. Això suposaria un increment del 37% en 8 anys.

La constatació d'aquest fracàs de les reaccions emergencials ens hauria de portar a qüestionar-nos l'enfocament tradicional de les polítiques adreçades a les persones sense sostre i sense llar. Durant les dècades d'expansió dels estats del benestar i, posteriorment, fins als anys 90, s'ha tendit a reduir el problema del sensellarisme a la seva expressió al carrer tot considerant que la clau de volta del sistema d'atenció era tractar les persones en situació de carrer com si patissin una patologia social i estiguessin necessitades d'un estret acompanyament social. En conseqüència, s'ha considerat que l'acollida d'emergència en albergs és un bon moment perquè els serveis socials restableixin vincles amb la persona atesa a través de la cobertura de les necessitats bàsiques.

Però l'expressió de l'exclusió residencial que veiem al carrer és el resultat d'un constant degoteig de persones que han perdut l'habitatge o que no han arribat a accedir-hi de manera estable en tota la seva vida. La diversitat dels itineraris d'empobriment i d'acumulació d'exclusions que poden portar al carrer obliga a replantejar la històrica desconexió entre polítiques d'habitatge i serveis socials (European Commission, 2013; FEANTSA, 2013). Els següents paràgrafs són una invitació a pensar en l'exclusió residencial com una problemàtica més complexa que la situació extrema que percebem als carrers. Les persones sense sostre posen de manifest les fallides dels sistemes de protecció social i la necessitat d'unes polítiques

La diversitat dels itineraris d'empobriment i d'acumulació d'exclusions que poden portar al carrer obliga a replantejar la històrica desconexió entre polítiques d'habitatge i serveis socials

d'habitatge que posin límit als mercats i que estiguin orientades a garantir drets. En endavant proposaré una visió de l'exclusió residencial com a continu de situacions en base a la classificació ETHOS proposada per FEANTSA (la *Federació Europea d'Organitzacions Nacionals que Treballen per les Persones Sense Llar per les seves sigles en francès*), exposaré les interaccions entre accés a l'habitatge i processos d'exclusió social i apuntaré algunes conseqüències de la comprensió de la complexitat de l'exclusió residencial sobre les polítiques públiques i en el funcionament dels serveis socials.

L'exclusió residencial com un continu de situacions: les categories ETHOS

Per sistematitzar l'anàlisi de l'exclusió residencial, FEANTSA proposa una classificació de les situacions de privació d'habitatge que permet identificar diferents intensitats d'exclusió i trencar amb la distinció clàssica entre la societat majoritària que disposa d'un sostre i les persones que pernocten al carrer o a albergs per a sense llar. Aquesta tipologia de situacions, anomenada ETHOS (*European Typology of Homelessness and Housing Exclusion*) planteja que l'accés a l'habitatge té tres dimensions: en disposar d'un espai adequat que pertanyi exclusivament a una persona i a la seva família; des del punt de vista social (dimensió física); disposar d'un espai de privacitat per gaudir de les relacions socials (dimensió relacional); i des del punt de vista jurídic consisteix en disposar d'un títol de propietat o d'un contracte d'arrendament (dimensió jurídica).

En funció de les condicions d'habitabilitat que té l'espai on viu una persona, la vida social i privada que permet i el règim legal d'utilització de l'allotjament, ETHOS defineix quatre situacions o categories:

- Sense sostre: quan la persona no disposa d'un espai físic per viure.
- Sense habitatge: quan la persona disposa d'un espai físic, encara que aquest no reuneixi les condicions necessàries de privacitat per considerar-lo un espai propi i que l'ocupant no en tingui la titularitat legal. Es considera una persona sense llar o sense habitatge aquella que pernocta en equipaments públics o d'entitats socials.
- Habitatge insegur: quan la persona disposa d'un espai físic on pot desenvolupar la seva vida privada però no té permís legal d'utilització de l'allotjament.
- Habitatge inadequat: quan la persona viu en un espai que no reuneix les condicions adequades per l'habitabilitat. Disposar per tant d'un espai físic on pot desenvolupar

par la seva vida privada, amb permís legal d'utilització o ostentant-ne la propietat, però amb les incomoditats derivades del deteriorament dels equipaments.

Aquestes quatre categories s'han operacionalitzat identificant tretze situacions concretes que cobreixen totes les formes de privació del dret a un habitatge digne. Val la pena presentar la conceptualització de les diferents tipologies establertes en el marc de FEANTSA, donat que és la classificació que està sent adoptada arreu d'Europa per les entitats i per les administracions públiques per abordar el problema de l'exclusió residencial (FEANTSA, 2013) (Vegeu taula pàgina següent).

Les formes d'allotjament descrites per les categories ETHOS ja permeten veure la connexió entre accés a l'habitatge i altres formes d'exclusió social. Les deficiències greus en l'espai físic que habita una família, igual que la massificació, són conseqüència directa de la pobresa econòmica. Viure en recursos residencials per a dones que han patit violència masclista, no només és símptoma d'haver conviscut amb aquesta xacra social; en moltes ocasions, la debilitat de les xarxes de suport fa del tot imprescindible proveir a les afectades un allotjament (BAPTISTA, 1990; CASEY et. al. 2007). Residir en centres d'internament per a estrangers és conseqüència directa de l'exclusió jurídica i administrativa que pateixen els immigrants. Viure en pisos d'inserció de titularitat pública o d'una entitat del tercer sector també respon a alguna situació greu d'exclusió (SALES, 2012).

Aquesta visió de l'exclusió residencial com un continu de situacions de precarietat i de falta d'accés a l'habitatge, obliga a qüestionar la tradicional consideració del sensellarisme com una patologia social i a plantejar que allò que tenen en comú les persones que el pateixen és no disposar d'un habitatge. En conseqüència, si es vol combatre la situació de les prop de mil persones que dormen al carrer una nit qualsevol a la ciutat de Barcelona, caldrà dissenyar polítiques que, com a mínim, considerin les problemàtiques que es descriuen a través de les categories ETHOS. Malgrat les dificultats per quantificar l'exclusió residencial d'una ciutat com Barcelona, l'esforç de compilació de dades realitzat per l'Agència de l'Habitatge de Catalunya revela que el nombre de persones en situacions de mal allotjament conegudes per les diferents administracions públiques arribava als 12.904 casos. A aquestes gairebé treze mil persones cal afegir aquelles que no han tingut contacte amb cap administració participant en la recerca i que viuen en infrahabitatges diversos i les persones internes en institucions penitenciàries, hospitalàries o sotmeses a altres tipus de tutela que no tenen habitatge ni perspectives d'accedir-hi a la seva sortida.

Aquesta visió de l'exclusió residencial com un continu de situacions de precarietat i de falta d'accés a l'habitatge, obliga a qüestionar la tradicional consideració del sensellarisme com una patologia social i a plantejar que allò que tenen en comú les persones que el pateixen és no disposar d'un habitatge.

Taula 1. Classificació ETHOS

Situació	Categoria conceptual	Categoria operativa	Tipus d'allotjament
Sense llar	Sense sostre	1. Persones vivint al ras	1.1. Espai públic o exterior
		2. Persones que passen la nit en albergos per a persones sense llar	2.1. Refugi nocturn
	Sense habitatge	3. Persones que viuen en equipaments per a persones sense llar	3.1. Llars i albergos per a persones sense llar 3.2. Centres d'estada limitada 3.3. Allotjaments amb suport per moments de transició
		4. Persones que viuen en refugis per a dones	4.1. Refugis per a dones
		5. Persones que viuen en equipaments residencials per a immigrants	5.1. Centres de recepció o d'allotjament temporal 5.2. Allotjaments per a treballadors immigrants
		6. Persones en procés de sortida d'institucions	6.1. Centres penitenciaris 6.2. Institucions de tractament mèdic 6.3. Cases d'acollida per a infants i joves
		7. Persones que reben suport de llarga durada (per haver estat sense llar)	7.1. Residències per a persones grans que han passat per situació de sense llar 7.2. Centres residencials amb suport per a persones que han passat per situació de sense llar
Exclusió de l'habitatge	Habitatge insegur	8. Persones que viuen en un allotjament insegur	8.1. Amb amics o familiars 8.2. Relloguer 8.3. Ocupació il·legal d'immobles
		9. Persones que viuen sota amenaça de desnonament	9.1. En procés de desallotjament per impagament del lloguer 9.2. En procés d'execució hipotecària
		10. Persones que viuen sota amenaça de violència	10.1. Llars amb antecedents de violència domèstica o amb denúncies interposades a la policia
	Habitatge inadequat	11. Persones que viuen en estructures "no convencionals" i temporals	11.1. "Mobile homes", caravanes 11.2. Edificació "no convencional" 11.3. Estructures temporals
		12. Persones que viuen en habitatges insalubres	12.1. Habitatges no adequats per la vida quotidiana
		13. Persones que viuen en situació de garberament	13.1. Habitatges ocupats fins a condicions de garberament

Font: FEANTSA, 2013

L'accés a l'habitatge causa i conseqüència de l'exclusió social

El vincle entre l'accés a l'habitatge i l'exclusió social és cada cop més estret a les ciutats occidentals a causa de la financiarització de les economies i la transformació del sòl urbà en un cobejat actiu per a la inversió (SASSEN, 2015). A Catalunya, l'accés a l'habitatge va esdevenir un privilegi fora de l'abast d'una part important de la població molt abans de l'esclat de la crisi. L'any 2006, el relator especial de les Nacions Unides sobre el Dret a un Habitatge Adequat, Miloon Kothari, va visitar l'estadi de futbol de l'Espanyol i va emetre un informe en el que arribava a la conclusió que el dret a l'habitatge havia estat vulnerat sistemàticament amb la col·laboració i connivència de les Administracions Públiques (COLAU i ALEMANY, 2012). L'informe denunciava la mercantilització extrema a la que s'havia sotmès el parc d'habitatge estatal. Un cicle vital marcat per la impossibilitat de disposar d'un habitatge digne condueix amb tota probabilitat a patir l'exclusió en altres dimensions de les relacions humanes i incrementa la vulnerabilitat social en cas de pobresa sobrevinguda (SARASA i SALES, 2009).

El fàcil accés al crèdit hipotecari del cicle expansiu previ a l'esclat de la crisi i unes polítiques públiques que potenciaven el mercat d'habitatges de compra i convertien el lloguer en una opció insegura i poc rentable (com l'aplicació de la "Ley de Arrendamientos Urbanos") generava rellevants problemes d'accés. Les capes de població amb menys ingressos no podien plantejar-se fer front a les exigències d'una hipoteca per moltes facilitats que oferissin les entitats bancàries. Entre aquests grups socials hi havien molts i moltes joves que ja patien en la seva pròpia trajectòria personal importants dificultats per accedir al mercat de treball i persones adultes amb itineraris laborals inestables o en situacions de desocupació recurrents. Entre aquests segons, les dificultats per establir la seva situació residencial s'afegia a altres factors d'exclusió social i incrementava el risc de trobar-se sense llar. Si al 1997, les llars que contreien un deute hipotecari dedicaven un 37,6% dels seus ingressos a satisfer les quotes de la hipoteca, el 2007 la proporció s'havia incrementat al 51,2% (COLAU i ALEMANY, 2012: 54).

L'any 2008, l'informe "Itineraris i factors d'exclusió social" (SARASA i SALES, 2009), impulsat per la Síndica de Greuges de Barcelona va analitzar les trajectòries personals de 348 persones residents a la ciutat que havien viscut situacions d'exclusió social. La investigació evidenciava que les persones que patien formes severes d'exclusió social s'havien trobat constants barreres per a l'accés a un habitatge digne durant la seva vida degut a la seva escassa capacitat financera i a no dispo-

sar de suport o de patrimoni familiar per accedir a una propietat immobiliària. Les dades i el contrast de les mateixes amb un grup de control seleccionat aleatòriament sobre el padró municipal, mostraven que el fet de disposar d'un habitatge de propietat havia estat un factor de protecció per evitar tot tipus de situacions d'exclusió social un cop controlada una llarga llista de variables situades cronològicament en la història vital dels entrevistats. L'evidència empírica apuntava que les oportunitats d'accedir a l'habitatge havien condicionat de manera molt significativa la capacitat de les persones entrevistades d'evitar situacions d'empobriment o marginalitat.

Si un origen familiar humil o empobrit pot portar a una persona a no accedir a un habitatge, no poder tenir una llar en condicions pot condemnar-la a l'exclusió més severa. Les traves en l'accés a l'habitatge constitueixen un potent factor d'exclusió social i de reproducció intergeneracional de la pobresa. Patir una execució hipotecària i un desnonament constitueix un punt d'inflexió en el cicle vital de les persones que agreuja i pot cronificar la situació de pobresa que porta a l'impagament de les quotes del crèdit. És cert que una família desnonada no passa a pernoctar al carrer de manera automàtica. En general, els recursos familiars, comunitaris i institucionals protegeixen a les persones que són expulsades de la seva llar de dormir al ras, però aquests recursos es deterioren amb facilitat si no es troben vies d'inclusió social. La legislació espanyola, que permet que el deute amb l'entitat financera es converteixi en impagable, no ajuda a les famílies desnonades a refer la seva vida.

Patir les formes més severes de sensellarisme significa haver esgotat tots els recursos personals i socials per accedir a un allotjament estable que permeti la construcció social que anomenem llar. És per tant, el resultat d'un seguit de factors d'exclusió social que s'acumulen i que fan que les situacions de marginalitat s'accentuin progressivament fins que una persona perd els vincles amb el conjunt de la societat.

Patir les formes més severes de sensellarisme significa haver esgotat tots els recursos personals i socials per accedir a un allotjament estable que permeti la construcció social que anomenem llar.

L'exclusió residencial en perspectiva de gènere

Les dones estan sobrerrepresentades entre les persones més empobrides del planeta. A Barcelona i a Catalunya les dones pateixen una major vulnerabilitat davant la pobresa que els homes (BELZUNEGUI, 2012; SARASA i SALES, 2009). Però malgrat que la pobresa té rostre de dona, el sensellarisme es considera una problemàtica que afecta majoritàriament homes. Una perspectiva restringida del fenomen ens porta a preguntar-nos per què a la nostra ciutat la feminització de la pobresa conviu amb l'evidència que només entre un 9% i un 11% de les persones sense sostre que dormen als carrers de Barcelona són dones (SALES et. al. 2015).

Però el sensellarisme té moltes cares i, malgrat que les més visibles són majoritàriament masculines, no és cert que sigui un problema social que no afecti a les dones. El sensellarisme femení és menys visible perquè es manifesta fora de la via pública. Les dones protagonitzen formes d'exclusió residencial vinculades a l'àmbit privat, el sensellarisme que es viu de portes endins, situacions de precarietat habitacional que no tenen presència a la via pública però que limiten la capacitat de dur a terme un projecte de vida autònom i les possibilitats de sortir de situacions de pobresa extrema.

El sensellarisme femení és menys visible perquè es manifesta fora de la via pública.

Els processos d'exclusió residencial que porten al sensellarisme operen de diferent manera entre les dones que entre els homes. Malgrat la preocupant manca de dades oficials sobre el sensellarisme femení a la UE (www.womenshomelessness.org), recerques realitzades a diferents països i ciutats permeten apuntar algunes de les causes de la reduïda presència de dones dormint al carrer arreu d'Europa i ens alerten sobre la invisibilitat de l'exclusió residencial femenina.

Investigacions realitzades a Irlanda (MAYOCK i SHERIDAN, 2012), als Estats Units i a Anglaterra (PASSARO, 2014) coincideixen en concloure que les dones demanen l'ajuda dels serveis socials per resoldre problemes d'habitatge només quan fallen les xarxes de suport d'amics i familiars. En el cas de les dones amb menors a càrrec, el rebuig al monitoreig per part dels serveis socials, la por a perdre la capacitat de decisió sobre la relació amb fills i filles o a perdre'n la custòdia, són factors que expliquen que, en primera instància, es cerquin solucions informals. En el cas de les dones soles, unes relacions personals més sòlides que les masculines i la conseqüent capacitat de mobilitzar el propi capital social ajuden a no arribar a situacions de carrer o a les xarxes de refugis i albergs. Les dones, pels rols de gènere que històricament se'ls han assignat, mantenen vincles socials més sòlids amb l'àmbit familiar i amb les amistats. La pluralitat de rols en els que es desenvolupa la seva vida quotidiana sembla dotar-les d'una major capacitat de mobilitzar recursos relacionals (BOURDIEU, 2000) que, en moments d'extrema precarietat, podrien protegir-les d'acabar al carrer. D'altra banda, la identificació de l'home i el seu rol està molt més vinculat al mercat laboral i a l'obtenció d'ingressos. Un trencament o exclusió del mercat laboral es relaciona amb més freqüència a una percepció subjectiva de fracàs personal, i amb trastorns emocionals i psicològics que ocasionen amb més freqüència un trencament amb les xarxes familiars i socials (SALES et. al. 2015).

La pluralitat de rols en els que es desenvolupa la seva vida quotidiana sembla dotar-les d'una major capacitat de mobilitzar recursos relacionals que, en moments d'extrema precarietat, podrien protegir-les d'acabar al carrer.

Si bé el recurs a amistats, familiars o persones conegudes pot ser per les dones un factor de protecció respecte de les situacions més extremes d'exclusió residencial, les pròpies xarxes de relació informals col·loquen a les dones que no poden accedir a un habitatge en situacions d'explotació i de precarietat que constitueixen també formes de sensellarisme amb un im-

pacte sobre el seu benestar i sobre la seva estructura d'oportunitats a l'hora de construir un projecte de vida digna (BAPTISTA, 1990, MAYOCK i SHERIDAN, 2012). Situacions difícils de quantificar i de detectar com ara viure en pisos sobreocupats sense contracte, confiant en la bona voluntat de qui les acull, estar-se en una habitació de relloguer sense cap seguretat jurídica i sense capacitat de demostrar la residència, o refugiar-se a casa de familiars que també viuen situacions de vulnerabilitat social, amb les tensions que això comporta.

L'orientació clàssica de les polítiques d'atenció a persones sense llar i una visió restringida del fenomen del sensellarisme han limitat la capacitat de sistematitzar dades i de generar coneixement sobre els processos d'exclusió residencial de les dones. A Barcelona, les dades que recull anualment la XAPSLL, la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar, revelen una forta sobrerrepresentació masculina de les categories ETHOS que han constituït tradicionalment l'objecte d'intervenció de les entitats i serveis especialitzats en l'atenció a les persones sense sostre. Segons la XAPSLL, al 2015 de les persones que dormien al carrer al voltant d'un 11% eren dones. Així mateix, de les que pernoctaven en albergs i equipaments d'emergència les dones constituïen un 14% del total de persones usuàries. En els equipaments residencials col·lectius i centres que ofereixen un seguiment social més intensiu, les dones eren un 20% del total de residents. En els pisos d'inclusió i altres habitatges compartits amb suport professional, eren dones un 23%. I entre les persones que vivien en habitacions de relloguer o pensions gràcies al finançament d'alguna entitat o dels serveis socials, la proporció de dones era del 30%. (SALES et. al. 2015).

Seguint la definició de sensellarisme que es desprèn de la classificació ETHOS, les dades de la XAPSLL són molt precises en la comptabilització de persones que es troben en les categories més properes a la situació de carrer però presenten llacunes importants a l'hora d'aproximar-se a les situacions d'exclusió residencial que tradicionalment no eren considerades per les polítiques d'atenció a persones sense llar. En aquest sentit, manquen dades de les categories "viure en allotjaments temporals reservats a immigrants i demandants d'asil", "viure en una institució residencial o d'internament amb la perspectiva de ser acomiadat/da en un termini definit sense un habitatge d'acollida disponible", "viure sota amenaça de desnonament", "viure sota l'amenaça de violència per part de família o parella", "viure en un habitatge no apropiat segons la legislació", "viure en un habitatge massificat".

El sensellarisme femení és un fenomen diferent al masculí i el seu anàlisi topa amb les dificultats per recollir dades de l'exclusió residencial que es viu fora de la via pública i de la intervenció dels serveis socials. Adoptar la definició àmplia del sensellarisme que proposa ETHOS obliga a dissenyar po-

lítiques que incideixin en la realitat de les persones que viuen en habitatges massificats o no apropiats, sota amenaça de desnonament, o a les portes de sortir d'una institució residencial o de la presó sense habitatge disponible a l'exterior. En conseqüència, a adoptar una perspectiva preventiva, sovint oblidada pels serveis d'atenció a les persones sense llar, i a parar atenció als processos d'exclusió residencial protagonitzats per les dones.

**Nombre de persones sense llar a la ciutat de Barcelona. Classificació ETHOS.
11 de març de 2015**

	Categories operatives	Total persones	Nombre d'homes	Nombre de dones	Nombre de menors de 18 anys (nois i noies)
Sense sostre	1. Viure en un espai públic o a la intempèrie (1)	693	89,03%	10,97%	0,00%
	2. Pernoctar en un alberg i/o forçat a passar la resta de dia en un espai públic	252	85,71%	14,29%	0,00%
Sense habitatge	3. Viure en albergs o centres per a persones sense llar. Allotjaments temporals.	511	68,69%	19,96%	11,35%
	4. Viure en refugis per a dones.	4	0,00%	50,00%	50,00%
	5. Viure en allotjaments temporals reservats a immigrants i als demandants d'asil.	<i>nd</i>			
	6. Viure en una institució residencial o d'internament amb la perspectiva de ser acomiadat/da en un termini definit sense un habitatge d'acollida disponible.	<i>nd</i>			
	7. Viure en un allotjament amb recolzament sostingut per a persones sense llar.	481	58,63%	23,28%	18,09%
Habitatge insegur	8. Viure en un habitatge amb règim de tinença insegur. Sense pagar lloguer.	424	52,59%	30,90%	16,51%
	9. Viure sota amenaça de desnonament.	<i>nd</i>			
	10. Viure sota l'amenaça de violència per part de família o parella.	<i>nd</i>			
Habitatge inadequat	11. Viure en estructures temporals o no convencionals (2)	434	54,61%	23,73%	21,66%
	12. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació.	<i>nd</i>			
	13. Viure en un habitatge massificat.	<i>nd</i>			
TOTAL		2799	68,81%	20,08%	11,11%

(1) Proporció d'homes, dones i menors, segons els contactes realitzats pel Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament de Barcelona durant el mes de març de 2015

(2) Proporció d'homes, dones i menors contactats en assentaments pel Servei d'Inserció Social de l'Ajuntament de Barcelona durant l'any 2014.

Font: Sales et. al. 2015

A la incomoditat material de residir en un entorn masculí se suma la doble estigmatització que pateixen les dones sense sostre.

En centrar-se en situacions de sensellarisme altament masculinitzades, les polítiques d'atenció a persones sense llar han definit una cartera de serveis i unes metodologies d'intervenció que s'adapten millor a necessitats vinculades a estils de vida tradicionalment masculins que a estils de vida femenins. Els patrons de comportament de dones i homes quan viuen situacions d'exclusió residencial i la seva relació amb els recursos residencials d'emergència estan condicionats pel fet que aquests allotjaments hagin estat pensats per residents masculins i estiguin ocupats majoritàriament per homes. La sensació de por i de falta d'intimitat que ocasiona la manca de llar persisteix, de manera molt intensa, entre les dones que han de fer ús d'aquest tipus de recursos (SALES et. al. 2015).

A la incomoditat material de residir en un entorn masculí se suma la doble estigmatització que pateixen les dones sense sostre. A l'estigma propi de la seva situació de pobresa viscuda al carrer s'hi suma la que prové del suposat abandonament del seu rol de cuidadora en l'àmbit domèstic. L'erosió fins a la ruptura de les relacions familiars és viscuda com a fracàs personal per les dones sense sostre i pel seu entorn (PASSARO, 2014). Aquesta ruptura es perpetua i s'agreuja quan els equipaments residencials dificulten o impedeixen la reconstrucció d'aquests vincles. La inexistència de mantenir espais de intimitat en els recursos habitacionals públics i privats provoca que el reestabliment de les relacions familiars es distancïi en el temps. Quan la persona atesa no pot considerar l'equipament com la seva llar difícilment el convertirà en un espai d'intimitat.

Investigacions realitzades a Suècia (PLEACE et. al. 2015) també apunten que les dones eviten els albergs i recursos habitacionals d'emergència social per persones sense sostre per l'estigma social que vincula la vida al carrer amb la prostitució. Entrevistes realitzades a dones que han passat per una situació de sense sostre a Barcelona evidencien que es percep fortament aquesta vinculació entre la prostitució i les dones en situació de sense sostre (SALES et al. 2015).

Les estratègies de lluita contra el sensellarisme engegades en països pioners inclouen investigar quines són les barreres que expulsen les dones dels serveis i recursos residencials per persones sense sostre. La invisibilitat de les dones sense llar a la via pública i als recursos especialitzats no pot ser pretext per no considerar els drames derivats de l'exclusió habitacional femenina en el disseny de polítiques.

Planificació estratègica per lluitar contra el sensellarisme

La constatació de l'emergència habitacional que es viu a bona part dels nuclis urbans europeus ha motivat l'interès de les institucions comunitàries per polítiques de contenció i pre-

venció de la pèrdua de l'habitatge i de reducció del sensellarisme. El 16 de gener de 2014, el Parlament Europeu va aprovar una Resolució que insta a la Comissió a que elabori una estratègia de la UE per a les persones sense llar (reiterant allò que ja exposava la Resolució del Parlament de 14 de setembre de 2011). El text també encoratja als Estats Membres a dissenyar estratègies pròpies i els recorda la seva responsabilitat en les polítiques de lluita contra el sensellarisme i d'atenció a les persones sense llar.

Però el disseny de polítiques contra el sensellarisme a escala supramunicipal és encara anecdòtic. Les primeres estratègies a nivell nacional o estatal comencen a sorgir a la dècada dels 90. Al Regne Unit, la presència d'un elevat nombre de persones dormint als carrers dels nuclis urbans ha portat als diferents nivells de govern a desenvolupar plans i programes que serveixen per coordinar i donar coherència a les diferents actuacions que s'estaven desenvolupant des dels 80 per abordar la situació de les persones sense sostre. Inspirant-se en els programes d'intervenció nord-americans, els plans supramunicipals britànics impulsen agendes i objectius compartits entre els diferents actors socials i promouen partenariats públic-privats en la prestació de serveis socials especialitzats.

L'estratègia nacional sueca, en canvi, es planteja objectius estructurals com la reducció dels desnonaments, les actuacions preventives dirigides a impedir la pèrdua de l'habitatge de famílies en risc de pobresa, i fixa amb precisió quines actuacions han de dur a terme els ens locals per cobrir les necessitats bàsiques entre les que es compta l'allotjament d'emergència. Finlàndia, país referent pel seu èxit en la reducció del sensellarisme en les darreres dues dècades, ha centrat la seva estratègia en la creació d'un extens parc d'habitatge social a través de la cooperació entre els diferents nivells de l'administració i la implicació d'actors privats i del tercer sector.

Però perduts entre el plantejament britànic (i nord-americà) de bastir plans d'actuació centrats en l'atenció a qui ja ho ha perdut tot, i l'enfocament preventiu i d'incidència sobre les causes estructurals del sensellarisme dels països nòrdics, la majoria de països europeus han deixat les polítiques d'atenció a les persones sense llar en mans dels governs locals. Els municipis han anat creant solucions habitacionals i serveis ad hoc per solucionar la falta d'accés a l'habitatge de persones i col·lectius en situacions estructurals d'exclusió. Albergs, centres residencials i pisos compartits amb suport i seguiment social, han anat engrandint la cartera de recursos d'allotjament social de les grans ciutats europees des de la dècada dels 80.

A l'Estat espanyol, la *Estrategia Nacional Integral para Personas Sin Hogar 2015-2020* (ENI-PSH), aprovada per acord del Consell de Ministres de 6 de novembre de 2015, és el primer i únic marc de referència oficial al que es poden acollir les administracions locals i autonòmiques per dissenyar polítiques d'aten-

El disseny de polítiques contra el sensellarisme a escala supramunicipal és encara anecdòtic.

Els municipis han anat creant solucions habitacionals i serveis ad hoc per solucionar la falta d'accés a l'habitatge de persones i col·lectius en situacions estructurals d'exclusió.

ció a les persones sense llar. A la ENI-PSH el govern de l'estat proposa una arquitectura institucional bàsica per respondre a les situacions de les persones sense llar que descansa sobre les administracions locals i el sistema públic de serveis socials. L'estratègia se centra en l'atenció a persones que viuen situacions de sense sostre i sense habitatge i reconeix la necessitat de transformar les polítiques vers un sistema assistencial centrat en la persona, amb un enfocament de drets i amb perspectiva de gènere.

La ENI-PSH parteix d'un sistema d'atenció difícil d'analitzar. Es fa difícil caracteritzar una cartera de serveis que depèn de la trajectòria d'unes administracions municipals extremadament heterogènies. A més a més, les dades sobre l'evolució de l'exclusió residencial i el sensellarisme són escasses i fragmentades i no permeten caracteritzar l'evolució del fenomen amb precisió (SALES et. al., 2015). No obstant, la responsabilitat municipal en la provisió dels serveis socials dirigits a les persones sense sostre i la feblesa de les polítiques d'habitatge social configuren unes xarxes d'atenció focalitzades en la provisió de les necessitats bàsiques (allotjament, higiene personal i alimentació) de les persones en situació de carrer.

Conclusions: de la prevenció primària a la prevenció estructural

La literatura tècnica i acadèmica sobre la prevenció de l'exclusió residencial en diferencia tres nivells (SHIN et. al. 2001):

1. La prevenció primària, que comprèn les actuacions dirigides a combatre les causes estructurals de la precarietat habitacional i reduir el risc de sensellarisme entre la població afectada per processos d'empobriment o d'exclusió social.
2. La prevenció secundària, en la que es classifiquen les actuacions adreçades a persones o llars en risc immediat de quedar-se sense habitatge.
3. La prevenció terciària, en la que s'agrupen les actuacions que tenen com objectiu generar mecanismes d'accés a un habitatge estable a persones sense llar per evitar-ne recaigudes.

Dels molts factors que interaccionen per definir el risc de les persones de patir exclusió residencial severa, els factors estructurals han esdevingut clau per explicar l'increment del nombre de persones sense sostre i sense llar a les ciutats europees. Els mercats de treball i de l'habitatge exclouen de manera sistemàtica i permanent a una part de la població dels grans nuclis urbans. L'economia de les ciutats globals està sotmesa als processos de financiarització que superen la capacitat d'ac-

tuació de municipis, entitats supramunicipals i estats. L'atracció de turistes i professionals amb alts ingressos a la ciutat tensa els preus del lloguer a l'alça. Mentrestant, els salaris baixen, les ocupacions en la indústria turística segueixen la seva cursa cap a la precarietat, i l'atur de llarga durada s'estén.

Alhora, els fluxos migratoris generats per la destrucció de l'hàbitat de milions de persones arreu del món tenen com destí final grans ciutats com Barcelona (SASSEN, 2015). La combinació dels moviments transfronterers i d'unes polítiques migratòries cada cop més restrictives condemnen a l'exclusió administrativa a una proporció creixent dels habitants d'aquestes ciutats. Una exclusió administrativa que suposa un important obstacle per accedir a un habitatge o per mantenir una certa estabilitat habitacional.

Les actuacions desenvolupades tradicionalment per entitats o per serveis municipals especialitzats s'emmarquen en l'atenció directa a les persones en situació d'exclusió residencial o en els àmbits de la prevenció terciària, mentre que les polítiques de prevenció primària i secundària, quan existeixen, són competència d'altres sectors de l'administració local (habitatge o urbanisme) o de l'àmbit supramunicipal.

La reflexió sobre la cronificació de les situacions més extremes de sensellarisme y les recaigudes de les persones ateses ha portat als serveis d'atenció a plantejar-se, en les darreres dues dècades, estratègies de prevenció terciària buscant metodologies d'atenció social més exitoses a l'hora d'aconseguir que les persones que han viscut al carrer assoleixin estabilitat econòmica, habitacional i emocional. Millorar la cooperació entre els diferents nivells d'intervenció (carrer, equipaments i serveis socials territorials), articular una cartera de serveis que col·loqui a la persona al centre i provoqui un canvi constant de referents i un itinerari interminable de recurs residencial en recurs residencial, o prioritzar les polítiques d'allotjament que facilitin l'accés a una llar de manera estable (*housing first* i *housing led policies*), serien algunes de les polítiques de prevenció terciària que s'estan portant a terme a les grans ciutats europees.

Les polítiques de prevenció secundària han rebut un important impuls a partir de la recent crisi hipotecària. La pressió dels desnonaments i llançaments sobre les ciutats ha obligat a entitats i administració local a ampliar considerablement els real·lotjaments ràpids a les llars afectades i les ajudes d'emergència per al pagament de l'habitatge. Aquestes actuacions tenen l'objectiu d'evitar que la pèrdua de l'habitatge comporti que les persones afectades passin una sola nit al carrer. Aquestes polítiques se situen habitualment lluny de l'àmbit d'actuació de les entitats que atenen a les persones sense llar i dels serveis socials especialitzats. Frenar les trajectòries d'exclusió que porten al carrer sol ser una funció atribuïda als serveis socials bàsics o assumida dins estratègies més

generalistes de suport a situacions de pobresa de les entitats socials.

La incidència sobre els factors estructurals causants de les diferents formes de sensellarisme s'emmarquen competencialment en nivells supramunicipals o, com a mínim, requereixen un important esforç de coordinació entre diferents nivells d'actuació pública. L'increment del parc d'habitatge públic de lloguer, un sistema de garantia de rendes que reduís dràsticament la pobresa severa i el creixement de les desigualtats entre la població més empobrida i el gruix de la ciutadania, i un canvi d'orientació de les polítiques migratòries, reduïrien la pressió sobre els recursos per persones sense llar de manera significativa. Un objectiu al que també ens podríem aproximar amb una coordinació interadministrativa en els processos de desinstitucionalització que assegurés que l'internament en un hospital o un centre penitenciari no fos el pas previ a quedar-se sense sostre, i amb l'establiment d'estratègies de detecció de riscos i anticipació als serveis socials i sanitaris.

La prevenció primària o estructural del sensellarisme i l'exclusió residencial no només és una qüestió de justícia social. Per combatre les situacions d'exclusió social més greus i acompanyar a les persones que les pateixen en el procés de reconstrucció dels seus projectes de vida cal aturar el degoteig de llars destruïdes per l'empobriment i la disfunció dels sistemes de protecció social. Sense incidir sobre les causes estructurals, els mecanismes d'atenció a les persones sense llar seguiran col·lapsats i difícilment passaran d'oferir una assistència d'emergència en la que no hi ha lloc per a l'especialització, la personalització i l'atenció a les necessitats complexes de qui ha passat per situacions extremes de pobresa.

Bibliografia

- BAPTISTA, I. (1990). *Women and homelessness. Reflections on Homelessness Research in Europe*, 2010. Consultat 13/03/2017 <http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/ch08.pdf>
- BELZUNEGUI, A. (2012). *Socialización de la pobreza en España*. Barcelona: Icaria. ISBN: 9788498884210
- BELZUNEGUI, Á & VALLS, F. (2014). *La pobreza en España desde una perspectiva de género*, Madrid: Foessa. Consultat 13/03/2017. http://www.foessa2014.es/informe/uploaded/documentos_trabajo/15102014141447_8007.pdf
- BOURDIEU, P. (2008). *La dominación masculina*. Barcelona: Anagrama. 2000. ISBN: 9788433905895
- BUSCH-GEERTSEMA, V. (2010). *Homelessness and Homeless policies in Europe: lessons for research*. Report prepared for the European Consensus Conference on Homelessness. Consultat 13/03/2017 http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/fea_020-10_en_final.pdf

Bibliografia

- CASEY, R., GOUDIE, R., & REEVE, K. (2007). “Resistance and identity: homeless women’s use of public spaces”. *People, Place & Policy Online*, 1/2, 90– 97. Consultat 13/03/2017. https://extra.shu.ac.uk/pponline/wpcontent/uploads/2013/06/resistance_identity_homeless_women_spaces.pdf
- COLAU, A., & ALEMANY, A. (2012). *Vidas hipotecadas. De la burbuja inmobiliaria al derecho a la vivienda*. Barcelona: Angle. ISBN: 9788494003738
- CULHANE, D. P., METRAUX S., & BYRNE T. (2011) *A prevention-centered approach to homelessness assistance: a paradigm shift? Housing Policy Debate* 21.2 : 295-315. Consultat 13/03/2017 : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10511482.2010.536246>
- European Comission. (2013). *Confronting Homelessness in the European Union*. European Comission. Disponible a <http://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=9770>
- FEANTSA. (2013). *On the Way Home? FEANTSA Monitoring report on Homelessness and Homeless Policies in Europe*. Brussels: European Federation of National Organisations working with the Homeless, AISBL. Consultat 13/03/2017. <http://www.feantsa.org/en/report/2012/09/29/on-the-way-home-feantsa-monitoring-report-on-homelessness-and-homelessness-policies-in-europe?bcParent=27>
- LEE, B., PRICE-SPARTLEN, T., & KANAN, J. W. (2003). *Determinants of homelessness in Metropolitan Areas*. *Journal of Urban Affairs*, 25(3), 335–355. Consultat 13/03/2017. http://www.academia.edu/7905369/Determinants_of_Homelessness_in_Metropolitan_Areas
- MAYOCK, P., SHERIDAN, S., PARKER, S., (2012). *Migrant women and homelessness: the role of gender-based violence*. The Role of Gender-based Violence. *European Journal of Homelessness Journal*, 6(1). Consultat 13/03/2017. <http://www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/article-3-4.pdf>
- PASSARO, J. (2014). *The unequal homeless: Men on the streets, women in their place*. Routledge. ISBN-13: 978-0415909037
- QUILGARS, D., & PLEACE, N. (2010). *Meeting the needs of households at risk of domestic violence in England: The role of accommodation and housing-related support services*. *Communities and Local Government*. Consultat 13/03/2017. https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/6337/1778600.pdf
- SALES, A., URIBE, J. & MARCO, I. (2015). *Diagnosi 2015. La situació del sensellarisme a Barcelona. Evolució i polítiques d'intervenció*. Barcelona: Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar de Barcelona. Consultat 13/03/2017. <http://www.bcn.cat/barcelonainclusiva/ca/2015/12/diagnosi2015.pdf>
- SARASA, SEBASTIÀ, & SALES, A. (2009). Ajuntament de Barcelona. Síndica de Greuges. *Itineraris i factors d'exclusió social*. Consultat 13/03/2017. <http://www.sindicadegreugesbcn.cat/pdf/monografics/itineraris.ca.pdf>
- SARASA, SEBASTIÁN, & SALES, A. (2009). *Una propuesta de análisis de la exclusión social a lo largo del ciclo vital. La situación social en España III*. Programa de Políticas Públicas y Sociales UPF, Fundación F. Largo Caballero, Biblioteca Nueva.
- SASSEN, S. (2015). Katz Editores. *Expulsiones: Brutalidad y complejidad en la economía global* (Vol. 3090). ISBN 9789871566952
- SHINN, M., BAUMOHL, J., & HOPPER, K. (2001). *The prevention of homelessness revisited. Analyses of Social Issues and Public Policy*, 1(1), 95-127. Consultat 13/03/2017. https://www.researchgate.net/publication/227600480_The_Prevention_of_Homelessness_Revisited

La intervenció amb persones sense llar des del treball social. Acompanyar més enllà de subsistir

The intervention with homeless people from social work. Care beyond survival

Alba Pirla Santamaria¹, Alicia Figueras Jové² i Laura Haro Pérez³

Resum

La intervenció social amb persones en situació de sense llar es troba actualment en un moment de canvi, tant a nivell de comprensió del fenomen del sensellarisme com de perspectiva i filosofia d'acció. La garantia de drets, la restauració del projecte de vida a través de l'apoderament i nous models que posen la persona en el centre de totes les intervencions, ens han de permetre avançar envers estratègies més integrals, globals i respectuoses cap aquest col·lectiu. Aquest article exposa l'estat actual i reptes que se'ns plantegen com a professionals del treball social en la intervenció amb persones sense llar.

Paraules clau: Persones sense llar, drets, apoderament, Innovació.

Abstract

Social intervention with homeless people is currently changing its understanding of the phenomena and its perspective and philosophy of action. The guarantee of rights and the restoration of the life project through empowerment, as well as all new person-centered models, allow moving towards more holistic strategies that are respectful to this group. This article presents the current status and challenges we face as professionals in social work intervention with homeless people.

Key words: Homeless people, rights, empowerment, innovation.

Per citar l'article: PIRLA, Alba, FIGUERAS, Alicia i HARO, Laura. La intervenció amb persones sense llar des del treball social. Acompanyar més enllà de subsistir. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 26-41. ISSN 0212-7210.

¹ Cap d'unitat tècnica d'inclusió social de l'Ajuntament de Lleida. apirla@paeria.cat

² Treballadora social de l'àrea d'inclusió de l'Ajuntament de Lleida.

³ Treballadora social de l'àrea d'inclusió de l'Ajuntament de Lleida.

“Bufa vent de canvi en la intervenció social. Una nova revolució sembla aparèixer per l’horitzó: la revolució de la centralitat de la persona, de la confiança en que la persona acompanyada podrà recuperar la seva autonomia, la capacitat d’agafar de nou el timó de la seva pròpia vida”

AGUIRRE (2013)

1. Contextualització

En els darrers temps la societat ha experimentat grans canvis, entre ells, els relacionats amb l’emergència de noves necessitats en les persones. Segons les aportacions de Pelegrí *et alt* (2015), la crisi econòmica s’ha fet notar especialment en les classes mitjanes. Com a conseqüència de la crisi moltes famílies s’han trobat en una situació de pobresa econòmica imprevista. Aquestes famílies, juntament amb les que de forma més o menys estable ja eren usuàries dels serveis socials, han comportat un augment significatiu de les demandes a atendre per part d’aquests serveis.

Persones que tenien un nivell socioeconòmic que les permetia un desenvolupament social sense problemes, s’han vist abocades els darrers anys, amb la crisi financera, a trobar-se en situació de vulnerabilitat, convertint-se així en “nous pobres” i fins i tot algunes d’elles han arribat a trobar-se en situació de sense llar.

Convertir-se en una persona sense llar no és quelcom que passi de forma sobtada, sinó que és un procés que va afectant progressivament a la totalitat de la persona, tant en l’àmbit material (manca de treball/ingressos econòmics, habitatge) com en el terreny personal (trencament familiar i social, empitjorament de la salut -física/psicològica-, addiccions, dependència..). Els motius són molts i variats, alguns depenen de la pròpia persona i altres tenen a veure amb el context i la societat en la qual vivim.

Segons Cabrera (1998) les persones sense llar presenten una situació que va més enllà de ser persones empobrides. Constitueixen una part de la població que està patint processos d’exclusió per múltiples causes i que presenten una sèrie de problemàtiques afegides. La forma més extrema de l’exclusió social, el sensellarisme, és un fenomen complex i multifactorial en el que convergeixen múltiples causes, fet que exigeix una mirada polièdrica sobre la realitat social que el conforma.

FEANTSA (Federació Europea d’Organitzacions Nacionals que Treballen per a les Persones Sense Llar) defineix a la persona sense llar com aquella que no pot accedir a un allotjament adequat o pel contrari conservar-lo, ja sigui per la manca de recursos econòmics o per les dificultats personals.

FEANTSA (Federació Europea d’Organitzacions Nacionals que Treballen per a les Persones Sense Llar) defineix a la persona sense llar com aquella persona que no pot accedir a un allotjament adequat o pel contrari conservar-lo, ja sigui per la manca de recursos econòmics o per les dificultats personals.

Podem parlar de diferents categories de sensellarisme. ETHOS (Tipologia Europea de Sense llar i Exclusió Residencial) classifica les persones sense llar segons la seva situació residencial:

- **Sense sostre:** que no té allotjament de cap tipus, viu en un espai públic.
- **Sense llar:** que viu en un allotjament temporal, en institucions o albergs.
- **Allotjament insegur:** que viu sota amenaça severa d'exclusió o desnonament, lloguer precari o violència domèstica.
- **Allotjament inadequat:** que viu en xaboles d'assentaments il·legals, en habitatges no aptes per a la seva habitabilitat segons normativa o on existeix situació de sobreocupació.

Si parlem de xifres, a la Unió Europea hi ha 30 milions de ciutadans que no disposen d'un allotjament digne, dels quals 410.000 no tenen llar. A Espanya, per cada 100.000 habitants, hi ha, com a mínim, 71 persones sense llar. Al 2012 es van comptabilitzar 23.000 persones sense llar ateses als centres assistencials d'allotjament i, seguint la classificació europea ETHOS, a l'estat espanyol hi ha més d'1,5 milions de persones sense sostre, segons les dades de la Fundació FOESSA⁴.

Aquest context, unit a la manca d'oportunitats i a una xarxa fràgil de suport informal, fa que cada cop més persones esdevinguin vulnerables a partir de situacions d'exclusió social i residencial. Segons Pirla *et al* (2016) el fenomen del sensellarisme augmenta quantitativament, però malgrat la seva proximitat física, la realitat de les persones sense llar continua essent molt desconeguda per la ciutadania i els agents socials, la qual cosa facilita que se'n perpetui l'estigma, els falsos mites i els prejudicis que han acompanyat la imatge al llarg dels anys.

Com descriu Goffman (1970) sovint les persones sense llar pateixen una identitat deteriorada; solen ser considerades infracapacitades –en general i en comparació a la “resta”– motiu pel qual ens pot semblar especialment commovedor que una persona sense llar toqui perfectament el piano, o que tingui estudis superiors acabats, ja que es produeix una traducció segons un “patró” estigmatitzador, i, per tant, són valors que no es contemplen en algú que pateix aquesta situació. Les persones sovint són vistes com a “desviades”, persones que han abandonat els estàndards de conducta, i se les adscriu al grup de persones considerades excloses socials i són etiquetades com a potencials transgressores de les normes.

⁴ La Fundació FOESSA (Foment d'Estudis Socials i Sociologia Aplicada) es va constituir al 1965, amb l'impuls de Càritas Espanyola, per la necessitat de conèixer i sistematitzar la Situació Social d'Espanya. Des del seu origen, realitzen informes que permeten obtenir dades actualitzades de les estructures, evolució i tendències socials de l'estat Espanyol.

Tot i la complexitat del fenomen del sensellarisme, podem afirmar que la principal característica és l'absència d'un habitatge on viure de forma segura; malgrat que el dret a l'habitatge digne es recull a la Constitució espanyola i a l'Estatut d'Autonomia català, la realitat és ben diferent. L'informe de Quantificació i distribució territorial de la població mal allotjada, elaborat per l'Agència Catalana de l'Habitatge, posa de manifest que en total a Catalunya hi hauria 48.454 casos de mal allotjament i que reben el seguiment de serveis socials. Del total de tots aquests casos, 5.433 corresponen a persones que viuen al carrer o refugis de baixa exigència; 8.634 corresponen a persones sense habitatge, és a dir, adults que viuen en albergs o menors en centres d'acollida; 26.705 casos corresponen a persones que viuen en habitatges insegurs, que no poden pagar el lloguer, tenen una ordre de desnonament o pateixen violència domèstica.

En el cas de les persones que dormen directament al carrer, la majoria (4.294) viuen a la ciutat de Barcelona a l'àrea metropolitana. El 82% de totes aquestes persones són homes, la majoria entre 35 i 64 anys. Més de la meitat són catalans i gairebé el 60% no tenen ingressos econòmics.

A l'actual Llei de Serveis Socials 12/2007 d'11 d'octubre, s'anomenen les situacions amb necessitat d'atenció especial, com ara les relacionades amb la manca d'habitatge o amb la desestructuració familiar. Dins la cartera de serveis socials, podem trobar els serveis residencials d'estada limitada, el servei d'acolliment residencial d'urgència, el servei de residència temporal per a persones adultes en situació de marginació i el servei de menjador social.

Tot partint de la Llei 12/2007 i del Pla estratègic 2010-2013, el sistema català de serveis socials té la missió d'assegurar la igualtat d'oportunitats i el dret de les persones a viure dignament durant totes les etapes de la seva vida, mitjançant la cobertura de les necessitats personals bàsiques i socials, i contribuint al benestar de les persones i dels grups en la comunitat, potenciant l'apoderament i l'autonomia de les persones

Així doncs, en la intervenció amb persones sense llar cal caminar cap a estratègies de garantia de drets, d'apoderament i potenciació de llur autonomia. El dret a l'habitatge hauria de ser un dels prioritaris a garantir des de les polítiques públiques, com a punt clau per a la lluita contra les situacions d'exclusió residencial.

La visió del nou Model de Serveis Socials Bàsics de Catalunya explicita que cal promoure les actituds i capacitats de les persones com a principals protagonistes de la seva vida, incideix en la prevenció de les situacions de risc, en la compensació dels dèficits de suport social i econòmic i en l'atenció de les situacions de vulnerabilitat i de dependència.

Així, el protagonisme de la persona en llur procés vital,

Així doncs, en la intervenció amb persones sense llar cal caminar cap a estratègies de garantia de drets, d'apoderament i potenciació de llur autonomia. El dret a l'habitatge hauria de ser un dels prioritaris a garantir des de les polítiques públiques, com a punt clau per a la lluita contra les situacions d'exclusió residencial.

Així, el protagonisme de la persona en llur procés vital, hauria d'esdevenir el marc d'intervenció amb el col·lectiu a què ens referim, les persones en situació de sense llar.

hauria d'esdevenir el marc d'intervenció amb el col·lectiu a què ens referim, les persones en situació de sense llar.

A nivell estatal, és a través de la Primera Estratègia Nacional Integral per a les Persones Sense llar 2015-2020, que es crea un marc integral d'actuació amb aquest col·lectiu, amb l'objectiu de millorar-ne l'atenció, reduir el nombre de persones que viuen al carrer i restaurar el seu paper en la societat.

El document consta de cinc eixos principals:

1. **Prevenió del sensellarisme:** el govern vol accelerar el procés de detecció de les persones amb risc d'acabar vivint al carrer i també la intervenció.
2. **Sensibilització de la societat i defensa contra la discriminació de les persones sense llar:** l'estratègia proposa sensibilitzar a la ciutadania sobre la situació d'aquest col·lectiu per tal d'evitar-ne la discriminació i reduir les agressions.
3. **Garantir la seguretat de vida de les persones sense llar:** s'aposta per la necessitat de garantir l'accés a l'habitatge, com a dret apostant pel model Housing First.⁵
4. **Restaurar el projecte de vida:** a través de la inclusió de les persones sense llar afavorint l'accés als sistemes de rentes mínimes, el foment de la mediació familiar, la millora de l'ocupació i propiciant les contractacions per part de les empreses d'inserció.
5. **Reforçar el sistema públic d'atenció a les persones sense llar** i millorar el coneixement, l'intercanvi d'informació i l'avaluació.

2. Models actuals i estratègies d'intervenció: la superació d'esglaons per arribar a la llar o l'exercici del dret a l'habitatge com a punt de partida?

Tradicionalment l'atenció a les persones en situació de sense llar⁶ (PSLL) s'ha abordat des de la perspectiva que la persona atesa havia d'anar superant determinades etapes o esglaons que li havien de permetre realitzar un procés de millora cap a la vida autònoma fins arribar a disposar d'una vivenda permanent. Actualment, s'avança cap a models de garantia de drets en primera instància, que són compatibles amb el model clàssic.

⁵ El model Housing First prioritza l'accés immediat a un habitatge digne i estable a les persones que fa temps que viuen al carrer, respectant la seva opinió i amb el suport d'un equip especialitzat i multidisciplinar. És un model compatible amb el model d'escala, ambdós explicats posteriorment en aquest article.

⁶ PSLL d'ara en endavant.

2.1. Enfocament clàssic d'atenció, Model en Escala o "Staircase"

Aquest model clàssic preveu que les persones sense llar entrin al circuit d'atenció a través dels equipaments de pernocta de baixa exigència i els refugis i albergs temporals. D'aquests recursos, i amb suport socioeducatiu, les persones ateses passarien a habitatges d'inclusió o a pisos compartits amb altres persones que estiguin seguint itineraris similars. Posteriorment, es facilitarien habitatges unipersonals que permetrien certa independència, amb un suport socioeducatiu menys intens, i que constitueixen el pas previ a la reinserció en el mercat de l'habitatge convencional, al que tindrien accés gràcies a la reincorporació al mercat laboral o amb l'obtenció d'altres rendes.

Aquest itinerari es plasma en un pla d'atenció social individual que la persona accepta i consensua amb el professional, que és qui acompanya i treballa des de la relació i el vincle.

És un procés llarg i difícil per a la persona, no sempre lineal i, per tant, on es produeixen regressions que impliquen que algunes persones, degut a la situació personal i de salut que presenten, tant física com mental, i de temps al carrer, en ocasions retornin al punt de partida, o ni tant sols puguin pujar "aquest primer esglaó", acumulant un fracàs més, i havent de començar novament el camí cap a la inclusió social. Per tant, és un model que no dona resposta a les necessitats o moment d'algunes PSELL, especialment d'aquelles amb una més llarga trajectòria al carrer. A més a més, no sempre aquest model d'escala aconsegueix posar la persona al centre, adaptant els serveis i recursos a llurs necessitats sinó al contrari. Es fa difícil en aquest model no establir mecanismes de control social més funcionalistes des de la intervenció per part del treballador social, que de vegades es poden allunyar de llurs perspectives, expectatives i objectius vitals i esdevenir un procés que pot ser frustrant tant per la persona sense llar com pel/per la professional.

En Fermí, de 59 anys, compta amb una llarga trajectòria d'estada al carrer a conseqüència principalment de la seva dependència a l'alcohol d'anys d'evolució. Aquest abús d'alcohol va propiciar el trencament amb la família, soscavant la seva autoestima degut al sentiment de culpabilitat i fracàs que durant molt temps va arrossegar.

L'equip d'educadors de carrer l'havien localitzat dormint al carrer, detectant un possible deteriorament cognitiu que el situava encara més en una situació de risc i de vulnerabilitat, i un estat de desànim i malestar importants. En Fermí rebutjava qualsevol tipus d'ajuda i atenció dels serveis socials. Poc a poc, i a partir de la relació i el vincle que els educadors de carrer van establir amb en Fermí, aquest va acceptar fer ús

del servei d'acolliment residencial d'urgència i del menjador social.

A partir del pla de treball establert conjuntament amb ell, va anar transitant per diferents recursos de forma continuada, atenent a les seves característiques psicosocials i fins accedir a la seva pròpia vivenda. A mesura que anava pujant d'esglaió el nivell d'exigència creixia, principalment en relació a moderar el consum d'alcohol, introduir hàbits en la cura de la salut i de la higiene personal i compliment de normes de convivència.

Aquest és un exemple clar del Model Escala en que la persona va pujant esglaons des del carrer. Aquest cas concret va passar del carrer a una pensió, de la pensió a un habitatge d'inclusió social i d'aquest va saltar a la seva pròpia vivenda en un procés d'anys d'evolució i amb alts i baixos.

Actualment és manté a la seva vivenda amb suport domiciliari.

Exemple de situació Model en Escala

2.2. Primer l'habitatge, la llar. Després, la intervenció social

En els darrers anys s'estan estenent les polítiques "housing-LED" en l'eradicació del sensellarisme. D'aquestes, la més reconeguda és anomenada **Housing First "La Casa Primer"**, la qual va sorgir als Estats Units a principis dels anys noranta, per l'organització *Pathways to Housing*, fundada pel psicòleg Sam Tsemberis, i des de la qual s'intervé sobre situacions de sensellarisme cròniques, proporcionant a persones sense sostre amb llarga trajectòria als carrers un habitatge independent en primera instància i el suport socioeducatiu posteriorment i de manera voluntària. Aquest model representa un canvi de mirada, tant per la persona en situació de sense llar, ja que és ella qui decideix què fer, com i quan, i per altre costat del professional, que està allà per respectar i acompanyar el procés al ritme i moment que la persona necessita.

Què implica el model Housing First?

- És una manera de fer en què la persona sense llar passa directament del carrer a un habitatge individual, permanent, digne i adequat a les seves necessitats.
- Donar suport a la persona que el necessita (en qüestions mèdiques, domèstiques, etc) a través d'un equip horitzontal format per voluntaris, treballadors i educadors socials, personal sanitari... i persones que també han viscut al carrer.
- S'adreça a totes les persones que viuen al carrer i especialment a aquelles que fa temps que hi viuen i que pateixen una malaltia mental i/o addiccions.

- Implica tres condicions per a la persona: aportar el 30% dels seus ingressos en concepte de lloguer, mantenir bones relacions amb els veïns, i acceptar que una vegada a la setmana la visiti qualsevol persona de l'equip de suport.

Els vuit principis del Housing First, segons la Fundació Arrels són: l'habitatge com a dret humà, el respecte per a totes les persones usuàries, el compromís de treballar amb la persona fins que aquesta ho necessiti, l'habitatge individual i independent, la separació d'habitatge i tractament, dret a decidir i autodeterminació i l'orientació cap a la recuperació de l'usuari i reducció de danys per minimitzar les conseqüències de la vida al carrer.

En Jan, d'origen eslovè, es va iniciar en el consum de tòxics des de molt jove i des d'aleshores la seva vida sempre ha girat al voltant d'aquests.

Fa més de 10 anys que és conegut des dels serveis d'atenció a persones sense llar de la ciutat.

La seva dependència a les drogues ha tingut repercussions en tots els àmbits de la seva vida: a nivell familiar, a nivell laboral i econòmic, judicial, de salut orgànica, etc.

Ha fet varis processos de desintoxicació, però sempre ha abandonat els tractaments de deshabituació i no ha estat capaç de mantenir llargs períodes d'abstinència. Podem parlar d'una situació de cronicitat en el seu procés de tractament, amb cicles de recaigudes i remissions i molts anys al PMM.

Actualment continua en situació de carrer i abusant de les drogues.

En el seu cas el model d'atenció tradicional no ha donat resposta a la seva situació, la qual ha anat deteriorant-se amb el pas dels anys sense que s'apreciïn canvis de millora.

Recentment ha estat seleccionat per participar en un projecte Housing First recent iniciat a la ciutat de Lleida

Exemple de situació Housing First

3. Dificultats, propostes i reptes globals

- 3.1. La manca d'un model català d'atenció a les PSLL i la poca concreció normativa,** ha provocat l'existència d'un nombre de serveis i modalitats de recursos que han intentat donar resposta a les necessitats de les PSLL en diferents municipis de Catalunya, tant públics com privats, però sense l'equilibri territorial necessari. L'atenció a les persones en situació de sense llar acaba depenent en gran mesura de la voluntat política de l'administració municipal i de les seves prioritats.

Si analitzem la xarxa actual de recursos, podem observar que el nombre de places d'allotjament segueix essent insuficient, sobretot en les grans ciutats, que sovint proporcionen allotjament de caràcter temporal i d'urgència, amb diferents ràtios de perfils i nombre de professionals en els diferents estadis i nivells d'atenció, amb relacions de porta giratòria en els propis serveis i amb la resta de serveis de la xarxa pública.

Així, considerem que és imprescindible impulsar un treball conjunt i transversal entre diferents entitats públiques i del tercer sector d'arreu de Catalunya per elaborar un model català d'atenció a les PSLL, que contempli l'elaboració d'un catàleg de recursos de cara a millorar la Cartera de serveis socials existent, i pensar en els recursos necessaris en cada municipi en funció de la seva realitat i de les necessitats detectades. Aquest hauria de desplegar recursos que vagin des de la detecció, a la primera acollida i atenció bàsica i fins al tractament social. Reprerent el nou model de serveis socials bàsics, es fa necessari en aquest sentit establir els llindars de qualitat en l'atenció, centrada en la persona, que permeti compartir el coneixement i establir sinèrgies entre els agents, donant una resposta eficient a les necessitats de les persones.

Així, es fa evident la necessitat d'interconnectar i enxarxar els diferents serveis de protecció social (serveis socials bàsics i especialitzats, serveis educatius, sanitaris, ocupacionals i d'habitatge, fonamentalment) que tinguin en compte totes les seves necessitats a partir d'un enfocament holístic i de treballar en xarxa entre els agents. En aquesta línia, recentment un conjunt d'ajuntaments catalans i entitats del 3r sector social lideren una xarxa⁷ catalana d'atenció a persones sense llar, que té com a objectiu compartir experiències, desenvolupar propostes innovadores d'intervenció, analitzar els criteris actuals d'accés als diferents recursos especialitzats i generar i compartir coneixement en l'àmbit.

3.2. La necessitat d'incorporar criteris de qualitat en els serveis d'atenció a PSLL. El Pla de qualitat dels serveis socials de Catalunya 2010, estableix un marc conceptual que fixa una definició de la qualitat des de tres perspectives:

- **La qualitat de servei definida com a valoració que les persones destinatàries d'un servei fan del grau de satisfacció obtingut en relació amb les seves necessitats i expectatives;** per tant es requereix informació sistemàtica sobre aquestes necessitats i expectatives millorar els

⁷ La xarxa, inicialment composta per l'Ajuntament de, Girona, Lleida, Barcelona, el Prat del Llobregat, Terrassa i la Fundació Arrels, té la voluntat d'ampliar-se al màxim d'agents implicats a nivell local en tot el territori català.

processos de treball, i simplificar i/o agilitzar els procediments. Els principals coneixedors de les carències de la xarxa de serveis d'atenció a les PSLL són elles mateixes. Cal incloure mecanismes de participació i avaluació dels serveis des d'aquestes mateixes persones.

- **La qualitat tècnica** fa referència a l'adequada utilització dels avenços científics en la prestació dels serveis. En aquest sentit, per millorar la qualitat tècnica s'identifica la necessitat d'establir estàndards de qualitat per a les prestacions de la cartera de serveis socials i desenvolupar sistemes d'avaluació i validació dels nivells de qualitat en la prestació de serveis socials i disposar d'elements per a la identificació i difusió de bones pràctiques i la gestió del coneixement generat en el sistema. En l'àmbit de les persones sense llar, a diferència d'altres col·lectius com la gent gran o les persones amb discapacitat, cal un aprofundiment i regulació específica que garanteixi aquesta qualitat tècnica en els serveis que els són específics.
- **La qualitat en la gestió** es defineix com l'aplicació d'elements que permetin aconseguir uns bons resultats de manera sostinguda i sostenible en el temps. Cal augmentar els serveis de la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Pública (XSSAP) que utilitzin metodologies de gestió reconegudes en els models de qualitat i excel·lència. **La qualitat en la millora contínua** implica el desenvolupament de sistemàtiques orientades a l'aprenentatge, la innovació i la millora en la gestió i prestació dels serveis.

Cal avançar en el disseny de polítiques i estratègies orientades a les pròpies persones sense llar de manera específica, des de la perspectiva de la millora contínua i la qualitat en totes les seves dimensions.

Cal avançar en el disseny de polítiques i estratègies orientades a les pròpies persones sense llar de manera específica, des de la perspectiva de la millora contínua i la qualitat en totes les seves dimensions.

3.3. La necessitat que es faci efectiu l'empadronament de PSLL en tots els municipis, complint així amb les instruccions tècniques que l'INE fa als Ajuntaments sobre gestió de l'empadronament (empadronament de persones sense domicili) ja que permet accedir als drets de ciutadania més fonamentals.

3.4. La realitat canviant del sensellarisme, sobretot amb l'augment de la immigració en aquest col·lectiu, com manifesta Cabrera (1998), ha superat àmpliament la capacitat d'actuació dels/de les professionals implicades en el sector, i manca reciclatge formatiu que proporcionï noves eines enfront a les noves necessitats i dificultats. L'abordatge específic de les situacions de les persones immigrades irregulars en situació de sense llar, que queden excloses de qualsevol tipus d'allotjament estable en cas

de no trobar-se en una situació d'emergència i de pràcticament tota la Xarxa de Serveis Socials d'Atenció Pública, a excepció dels serveis socials bàsics i de forma limitada en determinades prestacions i recursos. Amb aquest tipus de desigualtats fruit d'una situació administrativa, segons Julià (2015, 2016), s'està exercint una discriminació institucional que vulnera greument els drets més fonamentals de les persones. Aquest fet marcarà de forma profunda el seu recorregut migratori i llurs possibilitats futures d'inclusió social i de passar de la fase de la invisibilitat a la del reconeixement legal.

- 3.5. **La necessitat d'establir criteris, a través de la cartera de serveis socials, que regulin tots els serveis d'atenció a persones sense llar**, que actualment queden a la lliure execució per part del prestador del servei, ja siguin entitats públiques o privades del tercer sector social i/o religions, fent evident la necessitat de professionalització en convergència amb el voluntariat de les mateixes per tal de garantir la màxima qualitat dels serveis.
- 3.6. **Incorporar a nivell estratègic-polític, la realització de recomptes⁸ i censos de persones que es troben dormint al carrer, de forma periòdica en tots els municipis catalans**, fet que permetria disposar de dades oficials en quant a nombre de persones, perfil,...i dissenyar les actuacions amb el màxim rigor i eficiència per tal de donar una resposta d'acord amb la realitat.
- 3.7. **Caminar cap a una transversalitat de les polítiques públiques** que doni resposta a les necessitats efectives de les persones sense llar. Així, considerem que és imprescindible que cada política sectorial (ocupació, habitatge, salut, etc.) es faci responsable de cadascun dels ciutadans/es i assumeixi, d'acord amb llurs competències, el repte de garantia dels drets, sense que es faci recaure tot el pes en els serveis socials, que ni disposa ni ha de disposar de recursos i serveis diferenciats als que requereix la resta de ciutadania..
- 3.8. **Establir mecanismes de sensibilització i detecció prime-
renca** de les persones que cauen en un procés d'exclusió residencial. Cal articular accions de detecció de persones que des de les institucions es detectin especialment vulnerables (persones soles recentment separades, joves que surten de centres de protecció, persones que surten d'insti-

⁸ Un recompte és una eina quantitativa l'objectiu de la qual és realitzar una fotografia del nombre de persones que dormen al carrer en un municipi determinat en una nit determinada. Els recomptes poden anar acompanyats d'un cens. Un cens de persones que pernocten al carrer recull informació qualitativa. Es tracta d'una nova manera de fer que es porta a terme en diferents països i que l'any 2016 s'ha realitzat com a prova pilot a diferents ciutats europees, com Barcelona, València i Lleida, entre altres, en el marc del projecte europeu The European End Street Homelessness.

tucions penitenciàries, entre d'altres situacions) i també mecanismes ciutadans que col·laborin amb els agents locals. En aquest sentit volem posar en valor l'aplicació (App) de la Fundació Arrels adreçada a la ciutadania, que permet, a partir de la descàrrega d'una App en els dispositius mòbils, localitzar en un Google Maps la ubicació exacta de persones que pernocten al carrer i alertar els/les educadors/es de carrer que poden apropar-se i conèixer aquella persona ràpidament.

4. La intervenció des del treball social amb persones sense llar. Nous models, nous reptes, noves il·lusions

La intervenció des del treball social amb les persones sense llar cal fonamentar-la en accions que, més enllà de l'assistència i la garantia de necessitats bàsiques com l'alimentació, la higiene o l'allotjament, proporcionin un marc de resposta integral. Cal, amb la intervenció social, com aposta la *Fundación Pílares para la autonomía personal*, acompanyar aquestes persones en la restauració del seu projecte vital des d'una perspectiva de drets, dignitat, sempre posant la persona en el centre de les actuacions i treballant a partir del vincle. En aquest sentit, Fantova (2016) afirma que en la intervenció social allò essencial o fonamental és la comunicació interpersonal i allò accidental o instrumental és entregar recursos materials o econòmics.

Els models clàssics d'intervenció social amb persones sense llar s'han construït al voltant dels serveis i recursos, seguint un model d'escala, comentat anteriorment, que no sempre va acompanyat d'una mirada a l'interior de la persona, els seus desitjos reals, els seus somnis, o les seves preferències. Sovint ens hem mogut en intervencions directives en les que l'ús dels serveis es veu condicionat al propi procés de la persona i la seva acceptació de contraprestacions (realitzar tractaments per recuperar-se d'addiccions, acudir a consultes de psiquiatria...) amb l'objectiu de provocar canvis conductuals i cognitius, acostuma a adaptar la persona als serveis i no a l'inrevés.

Clarament, en l'actualitat els models més funcionalistes perden força a favor de models més humanistes, que posen a la persona al centre de les intervencions, com el model de planificació centrada en la persona, partint dels principis de dignitat i drets, de participació, d'integritat, individualitat, independència i continuïtat, entre altres. I aposta per principis ètics com la diversitat, accessibilitat, proximitat i enfocament comunitari.

Els nous (o vells) instruments pels professionals del treball social s'haurien de basar en el reconeixement de la persona, la

Els nous (o vells) instruments dels professionals del treball social s'haurien de basar en el reconeixement de la persona, la seva biografia, les seves capacitats, identitat, preferències i desitjos, flexibilitzant les intervencions al ritme de les persones, acompanyant en llurs processos d'inclusió social, a partir del vincle.

El vincle en el treball social, des de la perspectiva més relacional, esdevé l'instrument clau en els processos d'inclusió social. En col·lectius en situació d'exclusió social es fa imprescindible retornar als orígens de la professió i centrar-nos en allò que esdevé més important: La persona.

seva biografia, les seves capacitats, identitat, preferències i desitjos, flexibilitzant les intervencions al ritme de les persones, acompanyant en llurs processos d'inclusió social, a partir del vincle.

Encara que poc nombroses, hi ha diferents experiències d'adaptació i aplicació de la metodologia de la Planificació Centrada en la Persona⁹ en el col·lectiu de persones sense llar. La majoria d'elles s'implementen a països com Estats Units o Canadà. A Europa hi ha alguna iniciativa important, com les dutes a terme per les organitzacions no governamentals de Sant Mungo, que formen part de la confederació d'entitats Homeleslink angleses. Aquestes institucions treballen per eradicar el sensellarisme al Regne Unit i ho fan implementant en els seus serveis d'allotjament, inserció laboral o salut mental seguint la PCP. Totes aquestes entitats valoren molt positivament l'adopció de la perspectiva centrada en la persona en l'atenció individualitzada de les PSLL.

Tot i ser una metodologia molt aplicada amb el col·lectiu de les persones amb discapacitat, aquests projectes posen de manifest la pertinència del paradigma quan s'adapta a les PSLL, ja que tant els seus objectius com els seus principis són compartits. L'eficàcia de suport a les persones en un situació cronificada, la millora de la vinculació amb els professionals, acostar a les veritables necessitats de les persones o posar la persona en el centre de la intervenció són algunes de les conseqüències directes d'utilitzar els principis de la PCP com a base de l'acció social amb PSLL.

Segons Martínez (2011) la característica principal de definir els models d'atenció orientats a la persona, davant altres models tradicionals dissenyats des de l'òptica dels serveis, és que es reconeix el paper central de la persona usuària en la seva atenció i, en conseqüència, es proposen estratègies perquè ella mateixa exerceixi realment el control sobre els afers que l'afecten. Aquesta és l'aportació principal i realment innovadora d'aquest model davant els que s'orienten als serveis, als que cerquen entre els seus objectius l'atenció on el subjecte té un paper més passiu i es troba com a receptor de serveis, i són els professionals des del seu rol d'experts els qui prescriuen el més adequat a les seves necessitats individuals.

El vincle en el treball social, des de la perspectiva més relacional, esdevé l'instrument clau en els processos d'inclusió social. En col·lectius en situació d'exclusió social es fa imprescindible retornar als orígens de la professió i centrar-nos en allò que esdevé més important: La persona.

També el treball social relacional està molt vinculat amb la teoria de l'*empowerment*¹⁰, representada per Rappaport i

⁹ D'ara endavant PCP.

¹⁰ El concepte d'*empowerment* ha ocupat un lloc primordial en la psicologia comunitària, denotant a l'hora una orientació i un procés amb components cognitius, afectius i conductuals (RAPPAPORT,

Zimmerman. És amb el vincle que podem interferir en les creences de la persona, en les seves competències, i la seva autoestima, com a fórmules claus en llur procés de recuperació personal. L'apoderament implica que no concebem a les persones amb drets per defensar externament sinó com éssers humans integrals que tenen necessitats i desitjos, i que són capaços de prendre les regnes sobre el control de les seves vides.

Nous models d'intervenció social, com el model Inclúe¹¹ aporten una proposta de model innovador d'atenció social centrat en la persona, perfectament adaptat a col·lectius en situació d'exclusió social, formulat en clau de drets, foment de l'autonomia, ciutadania i igualtat d'oportunitats. El model Inclúe selecciona les tendències i orientacions que un model innovador d'atenció hauria d'incorporar: l'activació inclusiva, la perspectiva dels drets, la individualització de l'atenció i la promoció de l'autodeterminació de les persones usuàries, l'aposta per la desinstitucionalització i l'atenció a la comunitat, la perspectiva de gènere, el model de qualitat de vida i de suports. El paradigma de la reducció de danys, l'aposta per la participació, el voluntariat i la implicació comunitària, la necessitat de la coordinació interinstitucional, el treball en xarxa, la continuïtat de cura i la pràctica basada en el coneixement.

Així, prenent el model com a referència, creiem molt positiu partir de les premisses descrites en la intervenció amb les PSLL, de dignitat en el sentit de reconeixement del valor intrínsec de les persones, respectant la seva individualitat i necessitats personals, la privacitat en el sentit del dret de les persones a estar soles i no ser molestades ni patir intromissions en els seus assumptes personals, autodeterminació i autonomia, incloent la disposició d'assumir determinats nivells de risc, a l'elecció, des de la perspectiva de la possibilitat d'escollir lliurement entre diferents opcions, la satisfacció i realització personal, la realització d'aspiracions personals i capacitats en la vida quotidiana, la protecció, coneixement i defensa dels propis drets, la conservació de tots els drets inherents a la condició de persona i a la ciutadania i la possibilitat real d'exercir-los.

Com refereix la fundació Sartu, avui en dia la intervenció social requereix que siguem persones creatives, que com acompanyants siguem capaços de pensar i fer diferent. Es tracta de

---

1981; ZIMMERMAN, 2000). Rappaport (1981) manifesta que l'*empowerment* es el procés a través del qual les persones i les comunitats adquireixen el control i domini de les seves vides. Pel Cornell Empowerment Group és un procés intencionat i progressiu que es fonamenta en el respecte mutu, la reflexió crítica, el suport natural i la participació en estructures de la comunitat, i permet a aquelles persones que no comparteixen per igual els recursos, tenir-hi accés i control. Altres autors com Powell (1990), afegeixen a la teoria la capacitat de poder assolir els propis objectius, lluitant per la maximització de la qualitat de les seves vides. Musitu, G. & Buelga, S. (2004)

¹¹ El model Inclúe ha estat desenvolupat pel **Grupo Emaús Fundación Social**. Se centra en fomentar un canvi de model d'atenció que reconegui les necessitats diferenciades per qüestió de gènere i que estigui centrat en la qualitat de vida i la ciutadania activa de las persones en situació d'exclusió social.

Com refereix la fundació Sartu, avui en dia la intervenció social requereix que siguem persones creatives, que com acompanyants siguem capaços de pensar i fer diferent. Es tracta de concebre altres formes d'intervenció, escapant d'encorsetaments heretats i situant-nos en esquemes mentals diferents.

concebre altres formes d'intervenció, escapant d'encorsetaments heretats i situant-nos en esquemes mentals diferents.

Per això es fa necessari pensar de forma dinàmica, alineada amb la realitat, canviant i flexible, trencar amb la idea causa-efecte que domina el procés de presa de decisions a l'hora d'avançar al costat de la persona amb qui intervenim, deixant espai pels factors imprevisibles i les seves conseqüències.

Així, avançar en un nou model d'atenció social amb les PSLL inclouria, a més a més d'aspectes descrits anteriorment, una aposta per accions que ofereixin seguretat de vida, estabilitat, arrelament i qualitat de vida. En aquest sentit es fa necessari incorporar activament estratègies de baixa exigència i de reducció de danys, adreçades a les persones que no volen o no poden assolir determinats l·lindars de millora i se sostenen en situacions de cronicitat greu. Cal apostar per projectes innovadors que remoguin l'actual fórmula, com el projecte la Casa Primer (Housing First) també descrit anteriorment, que estimulin noves fórmules com el projecte Empodera't desenvolupat per l'Ajuntament de Lleida des de l'any 2014, que a través de l'art, la intervenció comunitària, mediambiental, l'autogestió i la capacitació, cerca nous mecanismes d'inclusió social.

En paraules de Navarro (2011) "Estic convençuda que si la perspectiva relacional amb tot el seu component humanista i la seva profunda vocació de transformació social no s'incorpora, s'arrela en les nostres narratives, altres vindran amb els seus relats i conqueriran una terra de conreu ideal en els nostres espais professionals i organitzatius amb l'objectiu de domini de l'assistencialisme i la burocràcia. Perquè els temps de crisi són ideals per buscar fórmules noves i creatives, alternatives a l'estat de les coses".

Bibliografia

- BABIKER D. *Indicadores de intervención con personas sin hogar una reflexión teórica*. Revista Trabajo social hoy, N.º. 74, 2015, págs. 59-74 ISSN 1134-0991
- BENITO, E, ALSINET C MACIÀ, A. (2015) *Planificación Centrada en la Persona: Un modelo para las Personas Sin Hogar. Proyecto piloto en la ciudad de Lleida*. IX Jornadas Científicas Internacionales de Investigación sobre Personas con Discapacidad. Consultat 13/03/2017. <http://cdjornadas-inico.usal.es/docs/065.pdf>
- BOE, N.º 71, 24 de marzo de 2015. Sec 1. P. 25378 Resolución de 16 de marzo de 2015, de la Subsecretaría, por la que se publica la Resolución de 30 de enero de 2015, de la Presidencia del Instituto Nacional de Estadística y de la Dirección General de Coordinación de Competencias con las Comunidades Autónomas y las Entidades Locales, sobre instrucciones técnicas a los Ayuntamientos sobre gestión del padrón municipal.
- BUSCH-GEERTSEMA, V. (2012) *The Potential of Housing First from a European Perspective*. European Journal of Homelessness, 6 (2), 209-216. ISSN: 2030-3106
- CABRERA, P, RUBIO M, (2008) Las personas sin hogar, hoy Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración Núm. 75 pàg. 51-73 ISSN : 1137-5868

Bibliografia

- FANTOVA, F. (2001) *Comunicación y relación en la intervención social y en la gestión de calidad*. IV Jornadas sobre Calidad y Servicios Sociales organizadas por la Escuela de Trabajo Social de la Universidad de Deusto (Bilbao, 15 y 16 de noviembre de 2001). Consultat 13/03/2017. fantova.net/?wpfb_dl=89
- GOFFMAN, E. (1970). *Estigma. La identidad deteriorada*. Buenos Aires: Amorrortu, 172 pp. ISBN: 9789505180165
- HOWE, D.(1997). *La teoría del vínculo afectivo para la práctica del trabajo social*. Barcelona: Paidós ISBN: 9788449304088
- JULIÀ, R. (2015) *Africans a la cruïlla. La inserció sociolaboral de les persones immigrades en temps de crisi*. Ed. Universitat de Lleida. ISBN: 978-84-8409-735-8
- JULIÀ, R. (2016) *Strategies for the social and professional integration of African immigrants in times of crisis a Garreta, Immigration into Spain Evolution and Socio-educational Challenges*. Editorial Peter Lang. ISBN: 9783034324540
- MARTÍNEZ, T. ET AL. (2014). Modelo de atención centrada en la persona. Cuadernos prácticos. 1. *La atención centrada en la persona. ¿En qué consiste este modelo de atención?* Eusko Jaurlaritzza-Gobierno Vasco, Fundación Matía, 24, 24 pp. Consultat 14/03/2017. http://www.gizartelan.ejgv.euskadi.eus/r45-contss/es/contenidos/informacion/publicaciones_ss/es_publica/publicaciones.html
- MATULIC, V. (2010) *Nuevos perfiles de personas sin hogar en la ciudad de Barcelona: un reto pendiente de los servicios sociales de proximidad*. Documentos de trabajo social: Revista de trabajo y acción social, N°. 48, págs. 9-30. ISSN 1133-6552
- MUSITU, G. BUELGA, S. (2004) *Desarrollo Comunitario y Potenciación*. En G. Musitu, J. Herrero, L. Cantera y M. Montenegro (Eds.), *Introducción a la Psicología Comunitaria*, (pp. 167-195). Barcelona: UOC Consultat 14/03/2017. <https://www.uves/lisis/sofia/7buelga.pdf>
- NAVARRO, S. (2011) *De cómo Robinson Crusoe (re) descubrió a Viernes: reflexiones sobre la perspectiva relacional de la intervención social hoy*. Consultat 14/03/2017. http://www.3sbizkaia.org/Archivos/Documentos/Enlaces/1153_Ponencia%20Silvia%20Navarro%20Pedre%C3%B1o.pdf
- PIRLA A, FIGUERAS, A. BARRI, J. BENITO, E., SALA, E. ESTOPÀ M. (2016) VV.AA.(2016). 6º Congreso de Trabajo Social Madrid. *Trabajo Social Hoy: una profesión, múltiples ámbitos*. Madrid. Colegio Oficial de Trabajadores Sociales de Madrid. Comunicación: proyecto Empodera't. Nuevo modelo de intervención social con personas sin hogar. De la lógica del don a la reciprocidad.
- PELEGRÍ X., LAPRESTA, C.; ALLEPUZ, R.; ENCISO, J (2015) *Nova i vella pobresa a les comarques de Lleida*. Edicions de la Universitat de Lleida. ISBN: 9788484097662
- Seminario *La perspectiva relacional de intervención*. Observatorio del Tercer Sector de Bizkaia. Bilbao, 17 noviembre de 2011. Consultat 14/03/2017. http://www.3sbizkaia.org/Archivos/Documentos/Enlaces/1603_Publicaci%C3%B3n_Perspectiva_Relacional_Intervenci%C3%B3n.pdf
- VII Informe FOESSA sobre exclusión y desarrollo social en España 2014- 2015. Análisis y perspectivas. ISBN: 978-84-8440-591-7

WEBGRAFIA

- Fundació Arrels: <https://www.arrelsfundacio.org/es/primero-la-casa-que-es-y-que-no-es-el-housing-first/>
- Hábitat. Housing First https://raisfundacion.org/es/que_hacemos/habitat
- Model Inclue innovació para la inclusión social. Grupo Emaús Fundación social. <http://emausinclue.com/inclue/#>
- Model de serveis socials bàsics de Catalunya Generalitat de Catalunya departament de Benestar Social i Família. 2015 <http://www.sis.net/documentos/ficha/506965.pdf> col·lecció Eines 22.
- Nuevas herramientas profesionales para nuevos itinerarios de incorporación social (2013) Consultoría Social Sartu <http://www.sartu.org/wp-content/uploads/2013/12/Herramientas-Incorporacion.pdf>

Pobresa energètica. La qüestió conceptual. Pobresa, precarietat o vulnerabilitat ener- gètica. El mesurament del fenomen

Energy poverty. The conceptual question. Poverty, energy insecurity and vulnerability. The measurement of the phenomenon

Xavier Vallvé i Duaigües¹

Resum

El primer apartat de l'article enfoca les qüestions terminològiques associades a un fenomen difícil de definir, caracteritzar i mesurar, i les conseqüències d'aquesta indefinició. A continuació, s'exposen les dades actualment disponibles a Catalunya, les causes del fenomen, els seus temibles efectes, que van més enllà de les persones i de les famílies concretes afectades, i es relacionen les mesures que fins ara s'han pres a casa nostra per combatre el fenomen

Paraules clau: Pobresa, precarietat, vulnerabilitat.

Abstract

The first section of this article deals with terminological issues attached to a phenomenon that is difficult to define, to characterise and to measure, and also with the effects of this vagueness. Next, the available data in Catalonia is shown, as well as the causes of the phenomenon and its terrible effects which go quite beyond the affected families, while at the end the so far adopted measures in Catalonia to combat the phenomenon are listed.

Key words: Poverty, precariousness, vulnerability.

Per citar l'article: VALLVÉ i DUAIGÜES, Xavier. Pobresa energètica. La qüestió conceptual. Pobresa, precarietat o vulnerabilitat energètica. El mesurament del fenomen. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 42-56. ISSN 0212-7210.

¹ Investigador i secretari del Gabinet d'Estudis Socials, S.C.C.L. xavier@gabinet.com

La rellevància de la qüestió conceptual

Encara que per a les persones i les famílies vulnerables la denominació precisa del tràngol que pateixen no sembli tenir importància, a efectes de determinació del nombre d'elles que es troben en situació de "pobresa energètica", la denominació i la corresponent definició escollides són, en realitat, enormement rellevants per tal de conèixer el percentatge de les que n'estan afectades i pressupostar correctament els ajuts necessaris. Per la qual cosa aquesta delimitació conceptual i la consegüent definició tenen com a mínim un doble interès que no són en absolut contraposats: a) científic, per conèixer la magnitud real del problema i analitzar com evoluciona al llarg del temps; i b) social per poder ajudar les persones i les famílies afectades.

Però resulta que no és gens senzill delimitar, definir i caracteritzar el fenomen, independentment del nom que li adjuquem. És a dir, que ens enfrontem amb dos problemes solapats:

- a) La denominació del fenomen.
- b) La seva definició/caracterització.

En aquest sentit, val a dir, també, que a la Unió Europea no existeix ni una delimitació ni una definició consensuades d'aquest fenomen, de manera que diferents països es guien per delimitacions i per definicions diferents, la qual cosa dificulta òbviament la identificació precisa de les seves característiques i la comparabilitat de les dades a aquest nivell.

A Catalunya la Llei 20/2014 de modificació del Codi de Consum va optar pel concepte de pobresa energètica i el va definir com la incapacitat d'una llar per a satisfer el mínim de serveis energètics i, d'aquesta manera, per la seva impossibilitat de garantir les necessitats bàsiques al respecte, tot tenint en compte els factors personals, geogràfics i materials que hi concorreguessin, paràmetres que s'havien de definir mitjançant un reglament posterior.

Aquesta llei també va introduir un segon concepte, amb la seva corresponent definició, les persones en situació de vulnerabilitat econòmica, la qual cosa assenyalava que la pobresa energètica no és sinó una de les cares de la pobresa, com també es demostrarà al llarg d'aquest article en el sentit que les diferents formes de pobresa adopten entre elles una estructura de vasos comunicants.

Així, les persones en situació de vulnerabilitat econòmica van quedar definides com aquelles que presentaven una manca de recursos econòmics d'acord amb els criteris següents:

- Un total d'ingressos dels membres de la unitat familiar o convivencial no superior, per tots els conceptes, a 1,5 vegades l'indicador de la renda de suficiència (7.967.73 IRS x 1,5=11.951, 59 Euros anuals l'any 2015) incrementat

La identificació precisa del fenomen i la definició que se li doni són molt més importants del que a primera vista podria semblar.

A Catalunya, la pobresa energètica s'ha definit com la incapacitat d'una llar per a satisfer el mínim de serveis energètics

pels conceptes següents i afegint-hi els ingressos que els membres de la unitat familiar rebessin en concepte de percepcions o ajuts socials.

- Un 30% per cada membre de la unitat a partir del tercer.
  - Un 10% per cada membre de la unitat en situació de dependència moderada.
  - Un 20% per cada membre de la unitat en situació de dependència severa.
  - Un 30% per cada membre de la unitat en situació de gran dependència.
  - Un 10% per cada membre de la unitat de seixanta-cinc anys o més.
- Que es declarés que no es podia reduir la despesa relativa al consum de béns o serveis perquè s'havien exhaurit totes les mesures amb aquesta finalitat; i
  - que s'acredités que les tarifes que tenien contractades per al servei de subministrament d'aigua, electricitat o gas responien a la modalitat de tarifa social que estableix la normativa aplicable (25% de descompte).

Tornant a la definició introduïda de pobresa energètica a Catalunya, tot i ser un primer pas a agrair, és enganyosa. De fet, és enganyosa abans fins i tot de la mateixa definició, en el sentit que la Llei opta per una identificació determinada del fenomen ("pobresa energètica" i no, per exemple, com veurem més endavant, "vulnerabilitat energètica"). Però tornant a la definició, és enganyosa perquè duu a creure que és possible mesurar el fenomen mitjançant una única consideració, la incapacitat d'una família de proveir-se de la quantitat suficient d'energia per cobrir les seves necessitats domèstiques bàsiques.

A banda, també, de la subjectivitat d'aquesta descripció (quina és la quantitat suficient d'energia per cobrir les necessitats domèstiques bàsiques?), el cert és que, d'acord amb la literatura internacional sobre aquest fenomen, la definició examinada es queda curta per abraçar totes les persones i totes les famílies que es poden considerar afectades pel fenomen. En aquest sentit, una sèrie d'estudis han assenyalat com a altres indicadors de "pobresa energètica":

- a) Els retards en el pagament dels subministraments bàsics.
- b) La necessitat de destinar una part excessiva dels ingressos al pagament dels subministraments bàsics, amb un llindar crític habitualment situat a partir del 10% i del 30% si s'hi inclou el pagament de l'habitatge, sigui de compra o de lloguer.
- c) La incapacitat de viure en una llar sense defectes estructurals.

La pobresa energètica no es pot mesurar mitjançant una única consideració o indicador.

Aquesta subjectivitat també està lligada a la qüestió terminològica que estem analitzant en aquest apartat de l'article i que de nou revesteix una importància molt més gran del que a priori podríem pensar. Mentre que els països anglosaxons han utilitzat termes com "fuel poverty" o "energy poverty", és a dir, han posat l'accent sobre la paraula "pobresa", opció que, com hem vist, també ha pres Catalunya, els països francòfons han optat per parlar de "précarité énergétique". I si aquesta distinció és de summa importància és perquè no és pas el mateix pobresa que precarietat o vulnerabilitat i perquè això té una especial rellevància i ens il·lustra molt àmpliament sobre la naturalesa del fenomen que estem analitzant.

En efecte, si el nombre de persones i de famílies que a Catalunya poden trobar-se en situació de **pobresa energètica** pot aparèixer com a relativament baix (vegi's les xifres del següent apartat), i això és absolutament lògic perquè la determinació i la definició del fenomen es basen en l'únic indicador abans esmentat, la perspectiva canvia radicalment quan ampliem el concepte a **precarietat o vulnerabilitat energètica** perquè aquesta altra denominació implica l'ús de més d'un indicador i el nombre de persones o de famílies afectades augmenta òbviament. En aquest sentit, un estudi recent de la Comissió Europea sobre la vulnerabilitat dels consumidors alerta que pel que fa a la incapacitat o la impossibilitat d'adquirir, escollir o accedir als productes i serveis adequats a les seves necessitats i de fer-ho sense esforços econòmics desproporcionats, *gairebé el 75% dels europeus són consumidors vulnerables*.

També és important de remarcar que l'emergència real i mediàtica del fenomen de la "pobresa energètica" a Catalunya és, en part, una conseqüència més de la crisi econòmica que hem estat patint aquests darrers anys. Una crisi econòmica que ha fet més pobres els qui ja n'eren abans però que ha penetrat també en moltes capes de la tradicional classe mitjana. Una classe mitjana que també ha patit els estralls de l'atur i del descens o de la congelació salarial, mentre al mateix temps, i aquí és on ara volíem arribar, els preus i els beneficis de les grans companyies subministradores de serveis han crescut exponencialment i sense aturador.

És per això, doncs, que les paraules cobren una importància singular perquè en aquests moments, i extrapolant les conclusions de l'estudi de la Comissió Europea que acabem d'esmentar, considerem que: La majoria dels consumidors de Catalunya som energèticament vulnerables, un fet que, per descomptat, cap estadística no recull.

Tot plegat pressuposa que si volem conèixer i ajudar les persones i les famílies que a Catalunya estan afectades i/o amenaçades per aquest fenomen, necessitem saber quantes són les que no poden proveir-se dels serveis energètics bàsics, quantes pateixen retards en el pagament dels subministraments energètics, i quin és l'import d'aquests retards, quantes poden

Precarietat o vulnerabilitat energètica és una denominació molt més rica perquè implica l'ús de més d'un indicador i el nombre de persones o de famílies afectades augmenta òbviament.

La majoria dels consumidors de Catalunya som energèticament vulnerables, un fet que, per descomptat, cap estadística no recull.

Independentment de la denominació que se li doni, aquest fenomen s'ha de mesurar a partir d'un indicador compost que abracci totes aquestes dimensions i no pas a partir d'un únic indicador simple.

Tot plegat, podem conjecturar, sobretot si volem conèixer la vulnerabilitat i no la "pobresa" energètica, que les xifres disponibles són, a banda d'inexactes, curtes, i que només ens deixen veure la punta de l'iceberg.

proveir-se d'aquests serveis mínims a costa, però, de dedicar-hi més del 10% dels seus ingressos i sacrificar o reduir altres despeses, i quantes viuen en habitatges amb defectes estructurals que els fan complicats d'escalfar, o de refrigerar, eficientment, i quantes pateixen una d'aquestes circumstàncies, quantes dues, quantes tres i quantes totes quatre alhora.

Amb tot això que acabem de dir, també es pot deduir fàcilment que a les dificultats fins ara esmentades en matèria de delimitació i de definició precises del fenomen, s'hi afegeix una dimensió estacional que no és gens gratuïta: si fem, i suposant que el poguéssim fer de manera precisa, un mesurament de la "pobresa energètica", les xifres obtingudes també dependran del moment de l'any en què fem la investigació. I també del territori concret, fins i tot dins d'un mateix país en el sentit que les xifres de persones i famílies afectades seran diferents. Així per exemple, si més no en funció del primer indicador, una medició de la "pobresa energètica" a l'Alt Urgell serà diferent a l'hivern que a l'estiu però, alhora, aquesta medició ens donarà una idea no pas inequívoca de la posició d'aquesta comarca en termes de "pobresa energètica" respecte, per exemple, al Tarragonès en funció de l'estació triada per a l'anàlisi.

En aquest sentit, cal afegir que tradicionalment, la "pobresa energètica" s'ha associat a l'hivern i a passar fred, però aquesta és una consideració reduccionista. Els temibles efectes de la "pobresa energètica" i les dificultats per cobrir els pagaments de la factura energètica o fent-ho reduint o sacrificant altres despeses (vegi's més endavant) també poden associar-se a patir calor a l'estiu. I aquestes consideracions reoblen de nou la necessitat de no basar les anàlisis en un únic indicador.

Però, a més, aquest mesurament precís de la "pobresa energètica" encara topa amb un altre obstacle de gran magnitud, que alhora ens posa davant per davant del nostre migraat coneixement del fenomen: la feblesa del nostre sistema estadístic, per la qual cosa les dades disponibles (vegi's el següent apartat) són discutibles també com a conseqüència d'aquestes limitacions. Això explica també que en el mateix 1er. Congrés Català de Pobresa Energètica que es va celebrar a Sabadell a començaments de novembre del 2016, diferents ponents oferissin xifres diferents sobre la "pobresa energètica".

Una realitat indiscutible més enllà de la imprecisió dels conceptes i de les xifres. Les dades disponibles

Malgrat les dificultades esmentades per acotar amb precisió el fenomen de la "pobresa energètica" i per adoptar la denominació i la definició que més s'ajustin a les seves característiques, hi ha una realitat innegable. En l'obertura d'aquest 1er. Congrés Català de Pobresa Energètica, Joan

Berlanga, representant de l'Ajuntament de Sabadell, va informar que l'any 2008 el municipi havia atès a 16 famílies per aquest motiu i que l'any 2015 ja eren més de 3.000 famílies (un increment aproximat del 18750% en 7 anys!). I una altra dada: l'èxit esclatant d'assistència d'aquest Congrés, que va omplir l'auditori de la Fira Sabadell amb 450 persones inscrites i una llista d'espera que no es va poder atendre.

Això no significa, però, que l'increment del nombre de persones i de famílies afectades, tot i que innegable com a conseqüència de la crisi econòmica i d'altres factors com per exemple les contínues pujades dels preus de la factura energètica, sigui segurament tan considerable. Ni de bon tros. En aquest augment "inflacionat" hi pesa, molt probablement, un efecte de bola de neu. Amb això volem assenyalar que tradicionalment, i amb això volem dir no fa pas massa anys, les persones i famílies vulnerables acudien als serveis o a les entitats socials perquè tenien dificultats per cobrir les seves despeses d'alimentació. O per pagar els llibres escolars dels seus infants. L'aparició cada vegada més freqüent als mitjans de comunicació del concepte de pobresa energètica, que a Catalunya podem considerar que s'inicia a finals del 2013, i la publicació de l'existència de línies d'ajuts per cobrir la factura energètica, fan, però, que un nombre progressivament creixent de persones i de famílies vulnerables s'ho vagin dient les unes a les altres i vagin acudint a aquests ens també per sol·licitar ajuts per poder fer front a les factures de la llum, l'aigua o el gas.

Si passem a les dades concretes, i amb totes les reserves apuntades sobre la fiabilitat d'aquestes xifres, podem indicar, d'acord amb els indicadors abans exposats, que a Catalunya:

- a) El 8,7% de les llars (aproximadament 645.000 persones) no poden mantenir la seva llar a una temperatura adequada (2015, Font: Enquesta de Condicions de Vida, INE-IDESCAT).
- b) El 6,9% de les llars (aproximadament 511.551 persones) presenten endarreriments en el pagament de les factures relacionades amb els subministraments bàsics (2015, Font: Enquesta de Condicions de Vida, INE-IDESCAT).
- c) El 14,6% de les persones (aproximadament 1.082.242) han de destinar més del 10% dels seus ingressos als pagaments dels subministraments bàsics (2014, Font, Enquesta de Pressupostos Familiars, INE).
- d) A l'Estat espanyol, més del 50% dels habitatges van ser construïts abans que s'apliqués qualsevol norma de regulació tèrmica, per la qual cosa aquests habitatges tenen requeriments energètics superiors al que seria de desitjar. Val a dir que l'aïllament tèrmic no es va incorporar a la construcció fins l'any 1979.

L'aparició cada vegada més freqüent als mitjans de comunicació del concepte de pobresa energètica a Catalunya s'inicia a finals del 2013.

Taula. Persones afectades per diferents situacions relacionades amb la pobresa energètica a Catalunya. Dades en percentatges

Situació	2013	2014	2015
No poden permetre's mantenir l'habitatge a una temperatura adequada	5,2%	9,3%	8,7%
Han de destinar més del 10% dels seus ingressos al pagament dels subministraments bàsics	15%	14,6%	SD
Endarreriments en el pagament de despeses relacionades amb el pagament dels subministraments bàsics	9,8%	9,2%	6,9%

Aquesta variabilitat de percentatges és prou il·lustrativa, de nou, de la dificultat per conèixer quin és el percentatge real de persones i de famílies catalanes que viuen en condicions de "pobresa energètica" com a fenomen impossible de mesurar i de donar-ne xifres fiables a partir d'un únic indicador.

Estudis realitzats en altres territoris a partir d'enquestes pròpies (per exemple Gipuzkoa) han treballat aquesta dificultat a partir de la construcció d'indicadors compostos o de síntesi (com ja hem assenyalat en aquest mateix article) en base a la realització de sumes ponderades de les dades obtingudes en aquestes enquestes per a cadascun dels indicadors individuals esmentats. És a dir, sumes ponderades dels percentatges de famílies que no poden mantenir els seus habitatges a una temperatura adequada i/o presenten endarreriments en el pagament de les factures corresponents als subministraments bàsics i/o han de dedicar més del 10% dels seus ingressos a aquesta partida i/o viuen en llars amb defectes estructurals.

Però la feblesa actual del nostre sistema estadístic i la manca d'enquestes ad hoc no permeten la construcció a Catalunya d'un indicador sintètic de pobresa energètica perquè el limitat univers de les mostres de les enquestes existents (enquestes de condicions de vida) no permet extreure dades rigoroses sobre, per exemple, quantes famílies no poden mantenir el seu habitatge a una temperatura adequada i quantes d'elles també presenten endarreriments en el pagament dels corresponents subministraments.

Malgrat tot, podem concloure que com a mínim un 8,7% de les famílies catalanes es troben en situació de pobresa energètica mentre que, també com a mínim, un 14,6% es troben en situació de vulnerabilitat energètica i en risc d'exposició a altres formes de pobresa si per cobrir aquesta despesa i no patir talls de subministraments opten per reduir o sacrificar altres despeses (vegí's més endavant).

Un 8,7% de les famílies catalanes com a mínim es troben en situació de pobresa energètica mentre que, també com a mínim, un 14,6% es troben en situació de vulnerabilitat energètica i en risc d'exposició a altres formes de pobresa.

Les causes de la pobresa energètica

Malgrat que hàgim assenyalat la crisi econòmica actual com el detonant de l'emergència massiva, real però sobretot mediàtica, de la "pobresa energètica" a Catalunya, és absolutament evident que aquest fenomen té unes causes estructurals, a les quals d'alguna manera ja ens hem referit i que, més enllà d'aquesta crisi econòmica amb el seu corol·lari d'increment del nombre de persones i famílies a l'atur o amb salaris congelats o en descens, que encara fa més difícil de gestionar les seves conseqüències, són les següents:

- a) els increments autoritzats dels preus dels subministraments bàsics, als quals també s'han d'afegir altres increments (alimentació, roba, etc.); i
- b) el mal estat de molts habitatges, sobretot en termes d'aïllament tèrmic.

Pel que fa a la primera qüestió, i tot i que les dades tampoc no siguin incontestables, s'ha parlat d'increments dels preus d'aquests subministraments entre els anys 2009 i 2015 de fins al voltant del 73%. Però si volem cenyir-nos a dades fetes públiques, el mateix Preàmbul de la Llei 24/2015 assenyala que a Catalunya el preu de la llum s'ha incrementat en un 60% i el de l'aigua un 66% des de l'any 2008.

Al costat d'aquests increments de la factura elèctrica i energètica, cal situar els increments dels beneficis de les companyies subministradores, fet que ens posa davant per davant de l'extrema cruesa de la realitat actual. En aquest sentit, un informe molt recent resulta enormement revelador, encara que restringit a les grans companyies elèctriques de l'Estat: malgrat baixar el consum elèctric, els beneficis d'aquestes empreses han continuat incrementant-se.

Així, durant els anys de la crisi (2007-2015), les cinc grans companyies elèctriques agrupades en la patronal UNESA (Endesa, Iberdrola, Gas Natural Fenosa, Viesgo i EDP) van guanyar un 2,7% anual, amb xifres de negocis també anuals compreses entre els 20.500 i els 22.600 milions d'€ tot i una disminució mitjana del consum a l'Estat de l'1,5% que ja comença a ser important a partir de l'any 2008. Però encara resulta més xocant anotar que mentre que, d'acord amb aquest informe, entre els anys 2001 i 2007 les xifres de negocis d'aquestes companyies van créixer només moderadament, a partir del 2008, precisament els anys de la crisi, aquestes xifres experimenten un veritable salt amunt fins arribar als valors esmentats al començament d'aquest paràgraf.

El secret? Possiblement, entre altres, aquests increments continus dels preus dels subministraments, que alhora frustren o, si més no, rebaixen l'efecte beneficiós de les mesures d'eficiència energètica (vegi's l'apartat corresponent més endavant) que comencen a implantar-se amb una certa freqüència des de fa uns anys a Catalunya.

La pobresa energètica creix mentre es produeixen increments desorbitats dels preus i dels beneficis de les grans companyies energètiques.

La pobresa energètica empobreix el règim alimentari de les persones i de les famílies afectades.

El resum d'aquest apartat podria ser, doncs: La pobresa energètica creix mentre es produeixen increments desorbitats dels preus i dels beneficis de les grans companyies energètiques.

Els temibles efectes de la pobresa energètica

A) Sobre la salut física i psíquica de les persones i de les famílies

Com a efectes de la incapacitat de mantenir l'habitatge a una temperatura adequada, la literatura internacional sobre el fenomen fa al·lusió a una major prevalença de diferents malalties físiques (sobretot cardíaques, immunològiques, reumàtiques i respiratòries) i també mentals, així com a l'increment de les taxes de mortalitat, principalment a l'hivern (entre un 10 i un 40% de mortalitat afegida segons diferents càlculs i fonts). A l'Estat espanyol aquesta mortalitat afegida i prematura es pot estimar que afecta unes 7.000 persones cada any. En el cas dels infants, viure en llars amb problemes energètics s'associa a un 30% més de probabilitat d'ingrés hospitalari o d'atenció en un centre d'assistència primària.

Per la seva banda, les contínues dificultats per fer front als pagaments dels subministraments bàsics resulten en una major prevalença de problemes de salut mental (sobretot ansietat i depressió).

Estudis recents realitzats a Catalunya també apunten a possibles efectes en la salut de les persones i les famílies en situació o risc de "pobresa energètica" derivats en aquest cas d'un deteriorament de la seva alimentació, ja que aquestes persones i famílies vulnerables podrien estar reduint la despesa en alimentació o modificant els seus hàbits alimentaris per tal de cobrir el cost dels subministres (recordi's la teoria dels vasos comunicants esmentada en el primer apartat d'aquest article). Així, el 91% de les persones receptors d'ajudes de la Creu Roja de Catalunya (2014), per exemple, afirmaven haver hagut de reduir la ingesta de carn, peix i aliments frescos, i el 21,6% manifestaven fer menys de tres àpats diaris. Per altra banda, un estudi realitzat a nivell de la Unió Europea conclou que la pobresa energètica empobreix el règim alimentari de les persones i de les famílies afectades.

B) Sobre els infants en particular

Estudis realitzats a Catalunya demostren que els infants són, òbviament, els més afectats per aquesta limitació pressupostària en alimentació per tal com perjudica el seu creixement i desenvolupament. Així, l'increment observat dels nivells d'obesitat infantil es relaciona amb dietes econòmiques però hipercalòriques i amb el consum de menjars precuinats. El

91,8% de les famílies enquestades per Creu Roja en el marc d'un estudi centrat en l'alimentació dels infants de famílies receptores dels seus ajuts (2015) (1.001 famílies en total, amb fills de 4 a 12 anys) tenien dificultats d'accés a una alimentació suficient i equilibrada perquè prioritzaven altres despeses.

El mateix estudi assenyala que el 21,7% de les famílies enquestades patien inseguretat alimentària severa, determinada pel fet que no sempre podien protegir els seus fills i filles dels dèficits alimentaris. El 16,5% reconeixia que en algun moment dels darrers tres mesos algun dels seus fills havia patit gana per falta de diners per comprar aliments i, el 9,2%, que hi havia hagut dies en què els seus infants no havien menjat res.

Mentre l'Agència Catalana de Salut Pública considera que per a una alimentació saludable en famílies formades per dos adults i dos infants calen entre 520 i 600 euros mensuals (130-150 €/persona), el 32% de les famílies enquestades per Creu Roja en aquest estudi, totes amb fills, gastava menys de 200 euros mensuals en alimentació. En alguns casos (el 4,8% d'aquestes famílies), la quantitat era inferior als 50 euros mensuals.

Aquesta afectació especial en els infants de les famílies vulnerables confirma la dificultat de superar els fenòmens de **transmissió intergeneracional de la pobresa** ja que, com és evident, infants que pateixen dèficits alimentaris ho tindran més difícil per sortir de l'exclusió social un cop siguin grans. Perquè també s'ha demostrat que aquests infants tenen un pitjor rendiment escolar que els infants d'altres famílies, que un recent estudi americà conclou que es deu a un pitjor desenvolupament de la matèria gris del seu cervell. Sense oblidar, alhora, l'efecte simultani de créixer en un ambient familiar de dificultats econòmiques i de malalties físiques i psíquiques.

Ens trobem, doncs, amb un efecte no tan conegut, però que encara accentua més clarament la naturalesa estructural i no pas conjuntural de la "pobresa energètica": la perpetuació de les desigualtats socials encarnada, en forma acumulativa i consecutiva, en les generacions posteriors de les mateixes famílies que ja la pateixen actualment fins a constituir un nou cercle viciós ben difícil d'interrompre. Els infants d'aquestes famílies no solament són, doncs, les víctimes principals d'aquesta situació sinó que, a més, es constitueixen en un vector de transmissió de les desigualtats socials que hipotecarà el seu futur i el de les famílies que puguin formar.

En aquest sentit, i com a conclusió d'aquest grup d'efectes, volem fer notar que no és imprescindible estar en una situació "real" de pobresa energètica per patir conseqüències funestes en matèria de salut: presentar endarreriments en el pagament dels rebuts dels subministraments o haver-hi de dedicar un percentatge excessiu dels ingressos familiars també té efectes sobre la salut mental de les persones i de les famílies afectades.

Caldria posar el focus no exactament en la pobresa energètica sinó en la precarietat o la vulnerabilitat energètica com el fenomen realment a estudiar.

Alhora, les retallades dels pressupostos familiars en matèria d'alimentació que es poden derivar d'aquestes situacions tenen una repercussió evident en la qualitat de vida d'aquestes persones i d'aquestes famílies que és encara més greu quan aquestes famílies tenen infants. Tot això demostra, al nostre parer, que caldria posar el focus no exactament en la pobresa energètica sinó en la **precarietat o la vulnerabilitat energètica com el fenomen realment a estudiar.**

C) Sobre els habitatges

L'ús de sistemes de calefacció econòmics, però també deficients, provoca efectes degradants en els habitatges (increment de la humitat), la qual cosa agreuja els problemes de salut de les persones que hi viuen i alhora en fan cada vegada més complicades i costoses les obres de rehabilitació. Aquest és també, doncs, un altre cercle viciós: com més es degraden els habitatges, més en pateix la salut de les persones que hi viuen i més es multipliquen les seves despeses energètiques, encara que sigui partint d'una tarifa baixa com la que aquests sistemes econòmics de calefacció representen, així com també les despeses de salut que haurà d'assumir el sistema sanitari públic.

D) Sobre el medi ambient

Aquest ús de sistemes de calefacció econòmics i deficients també provoca un increment de les emissions de gasos i de la contaminació atmosfèrica. A l'Estat espanyol el sector domèstic és la font més important d'emissió de gasos d'efecte hivernacle alhora que el consum domèstic d'energia va a l'alça. Aquesta contaminació també provoca un empitjorament de la salut pública que no solament afecta les persones i les famílies en situació de pobresa energètica sinó la població en general.

D) Altres efectes

Un grup de bombers de la Generalitat ha relacionat la manca de recursos per mantenir els habitatges a una temperatura adequada amb una gran proporció dels incendis domèstics (al voltant del 70%). El recentíssim cas de Reus n'és un altre exemple.

Les mesures de lluita contra la pobresa energètica

Accions realitzades a Catalunya

Les mesures adoptades fins ara a nivell global de Catalunya han estat fonamentalment pal·liatives o correctives, més que no pas preventives, tal com ho il·lustra la instauració per part del govern de la Generalitat del Fons d'Atenció Solidària per a la cobertura temporal dels impagaments de les factures energètiques per part de les famílies vulnerables. Aquest Fons, llargament reclamat per les entitats socials, va ser creat finalment

Les mesures adoptades fins ara a nivell global de Catalunya han estat fonamentalment pal·liatives o correctives, més que no pas preventives.

per l'Ordre EMO 263/2015, de 17 d'agost de 2015, que també en va aprovar les bases reguladores i en va fer pública la convocatòria d'ajuts per a l'any aleshores en curs.

Sobre aquest Fons d'Atenció Solidària, és important remarcar dues coses de gran importància:

- a) que fins ara només s'ha nodrit del govern de la Generalitat, d'AGBAR (Societat General d'Aigües de Barcelona) i d'altres companyies d'aigua però en el qual no hi han participat ni les companyies elèctriques ni les gasistes, en contra del que s'havia previst.
- b) El Fons ha estat protagonista d'una paradoxa singular: dels 5.000.000 d'€ pressupostats per a l'any 2015 només se'n van gastar uns 1.200.000, passant els 3.800.000 restants a constituir el pressupost de l'any 2016. És a dir, hi ha moltes famílies catalanes en situació de vulnerabilitat energètica però el Fons d'Atenció Solidària de Subministraments Bàsics creat per ajudar-les no exhaureix els seus recursos com a conseqüència de la complexitat dels requisits exigits a les famílies que s'hi volen acollir.

Tot i aquest predomini de les mesures correctives o pal·liatives, a Catalunya també s'han realitzat accions de caràcter preventiu. En aquest sentit, i prenent com a referència algunes de les actuacions plantejades des del tercer sector social, podem parlar de dues categories de mesures preventives, que a diferència de les mesures pal·liatives o correctives, són les que realment poden anar de debò a l'arrel del problema de la "pobresa energètica":

Milliores en l'eficiència energètica i en l'aïllament tèrmic dels habitatges, tenint en compte que gairebé el 50% del consum energètic d'una llar té a veure amb la climatització.

- El Pla per al Dret a l'Habitatge a Catalunya inclou mesures per a la millora de l'eficiència energètica dels habitatges com a instrument de lluita contra la pobresa energètica i estableix una línia d'ajuts al respecte.
- L'Agència de l'Habitatge de Catalunya és l'organisme coordinador del projecte de cooperació transfronterera RELS (Rénovation Energétique des Logements), iniciat el 2011 amb l'objectiu de millorar l'eficiència tèrmica i energètica dels edificis d'ús residencial i social a través de la realització de diversos projectes pilot. El programa ha produït els següents resultats: a) una base de dades de bones pràctiques en renovació energètica; b) una guia per a la implementació del model operacional definit i de les eines associades; c) un informe de resultats de la implementació d'aquest model en set edificis pilot; d) un dossier de formació; e) un paquet de difusió; f) un seminari obert de formació i conferència final; i g) la creació d'una xarxa per a l'intercanvi de coneixements, experi-

ències i bones pràctiques i per a la creació de sinergies i la capitalització dels resultats.

- En el marc d'un Programa d'auditories i d'intervenció als habitatges en situació de pobresa energètica, la Diputació de Barcelona ha realitzat dues proves pilot en un total de 39 habitatges per mesurar l'impacte econòmic de mesures de millora de l'eficiència energètica com per exemple la instal·lació d'elements de baix cost: bombetes de consum reduït, virets per a les finestres, temporitzadors, regletes amb interruptor i sota-portes. Aquestes proves han demostrat que, gràcies a aquest tipus d'intervencions, s'aconsegueix un estalvi mitjà anual de consum energètic de 620,5 Kwh/llar, la qual cosa es tradueix en un estalvi econòmic mitjà anual de 301 €/llar. Concloes satisfactòriament aquestes proves el juliol de 2016, la Diputació de Barcelona desenvoluparà plenament aquest programa a partir del darrer trimestre d'enguany i fins el 2017 intervenint en 2.000 habitatges de 200 municipis de la demarcació de Barcelona per aconseguir un estalvi econòmic valorat en 600.000 euros i una reducció anual de les emissions de CO2 de 315 tones. El programa també es proposa identificar els habitatges amb necessitats d'intervenció més àmplies per tal que a partir de 2017 s'integrin en la segona fase del programa, l'objectiu del qual és millorar la seva eficiència energètica.
- L'Ajuntament de Barcelona, en col·laboració amb ECAS (Entitats Catalanes d'Acció Social) i diverses entitats membres d'aquesta federació, disposa d'un programa similar, en aquest cas combinat amb un eix d'inserció laboral mitjançant la contractació per a la formació en matèria d'eficiència energètica de persones en situació d'atur. L'eix de lluita contra la pobresa energètica preveu auditar 5.000 llars amb els següents objectius específics: a) disminuir el consum energètic de les que presenten una major precarietat econòmica; b) reduir l'import de la factura d'energia d'aquestes llars; i c) millorar l'estat dels habitatges, especialment a través de petites reparacions i mesures *low cost* per a l'eficiència energètica.
- L'any 2010, en base a una inversió de 517.660 euros, 60 habitatges del barri terrassenc de Can Jofresa varen beneficiar-se d'unes obres d'aïllament tèrmic per eliminar les humitats que patien. Segons els seus habitants, la intervenció els va comportar un 50% d'estalvi en el seu consum energètic.

Promoció d'un ús racional de l'energia i optimització dels serveis contractats en el sentit d'aconseguir que totes les llars consumeixin l'energia que realment necessiten, no pas més, i que els aparells de què disposin responguin a aquest ús/despesa racional; i de millorar la transparència i l'accés a la infor-

mació perquè tothom pugui prendre decisions informades en termes de preus, serveis contractats, etc.

- Ajuntaments com el de l'Hospitalet de Llobregat han realitzat xerrades per ajudar les persones a abaixar el preu de les factures energètiques mitjançant la reducció de la potència contractada (cada esglaió de potència suposa 61 euros anuals de més) i del consum.
- El Servei d'Atenció a la Pobresa Energètica de l'Ajuntament de Barcelona realitza campanyes informatives específiques per a persones i famílies en situació de vulnerabilitat.

Constatacions en altres països

Estudis realitzats en altres països han arribat a la conclusió que l'única mesura sostenible a llarg termini és precisament la millora de l'eficiència energètica i de l'aïllament tèrmic dels habitatges. En aquest sentit, l'Agència de Salut Pública de Barcelona calcula que un 67% de les morts que es produeixen a l'hivern com a conseqüència de no poder mantenir la llar a una temperatura adequada són evitables amb l'aïllament tèrmic de les façanes dels edificis pobrament protegits, la majoria construïts els anys 50 i 60 del segle passat.

A països europeus com França o Itàlia existeixen deduccions fiscals per a les famílies que inverteixen en la millora de la qualitat energètica dels seus habitatges, mentre que a Gran Bretanya s'obliga les companyies subministradores de gas i llum a donar suport a les famílies vulnerables per implementar mesures d'estalvi energètic com les esmentades.

En altres països s'ha arribat a la conclusió que l'única mesura sostenible a llarg termini és la millora de l'eficiència energètica i de l'aïllament tèrmic dels habitatges.

Bibliografia

- Agència de l'Habitatge de Catalunya, *Projecte RELS*.
- Ajuntament de Barcelona; Entitats Catalanes d'Acció Social (ECAS), *Programa de lluita contra la pobresa energètica i d'inserció laboral*. Consultat 14/03/2017. <http://ajuntament.barcelona.cat/premsa/wp-content/uploads/2016/01/160125Dossierconvenipobresaenergetica.pdf>
- Buildings Performance Institute Europe. *Alleviating fuel poverty in the EU. Investing in home restoration, a sustainable and inclusive solution*, 2014. Consultat 14/03/2017. <http://bpie.eu/wp-content/uploads/2015/10/Alleviating-fuel-poverty.pdf>
- Creu Roja Catalunya, Observatori de la Vulnerabilitat 2014. *L'afectació de la crisi en la salut de les persones- 7è. Estudi*, 2014. Consultat 14/03/2017. <http://www.creuroja.org/AP/cm/4733P242L8/L-afectacio-de-la-cri-si-en-la-salut-de-les-persones-7e-estudi.aspx>
- Creu Roja Catalunya, Observatori de la Vulnerabilitat. *L'accés de la infància a l'alimentació saludable-8è. Estudi*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.creuroja.org/AP/cm/5236P242L1/L-acces-de-la-infancia-a-l-alimentacio-saludable-8e-estudi.aspx>

Bibliografia

- Diputació de Barcelona, *Auditories i intervenció als habitatges en situació de pobresa energètica..* Consultat 14/03/2017. <http://www.diba.cat/documents/14465/33311957/Model+descripcio%C3%B3%20del+programa.+Gui%C3%B3%20ens+locals1..pdf/6c920f8c-d343-44d9-bbf8-b9d30b510feb>
- En primera línia. *Testimonis de bombers de la Generalitat de Catalunya sobre la pobresa energètica.* Consultat 14/03/2017. <http://pobresaenergetica.es/comunicat-els-bombers-de-la-generalitat-de-catalunya-denuncien-que-darrera-de-molts-incendis-hi-ha-situacions-de-pobresa-energetica-precarietat-en-lhabitatge/>
- Generalitat de Catalunya, Departament de Salut, *Enquesta de Salut de Catalunya 2012. Informe dels principals resultats*, 2013. Consultat 14/03/2017. http://salutweb.gencat.cat/ca/el_departament/estadistiques_sanitaries/enquestes/esca/resultats_enquesta_salut_catalunya/
- Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència (2013), *Decret Llei 6/2013, de 23 de desembre pel qual es modifica la Llei 22/2010, de 22 de juliol, del Codi de Consum de Catalunya.* Consultat 14/06/2017. http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?documentId=651599&action=fitxa
- Generalitat de Catalunya, Departament de Territori i Sostenibilitat, *Decret 75/2014 per al dret a l'habitatge a Catalunya*, 2014. Consultat 14/03/2017. http://territori.gencat.cat/web/.content/home/01_departament/normativa_i_documentacio/documentacio/habitatge_millora_urbana/habitatge/publicacions2/23_decret_75_2014/decret75_2014_impressio.pdf
- Generalitat de Catalunya, Observatori de Salut, *Central de resultats. Efectes de la crisi econòmica en la població infantil de Catalunya*, 2014. Consultat 14/07/2017. http://observatorisalut.gencat.cat/web/.content/minisite/observatorisalut/contingutsadministratius/observatori_efectes_crisi_salut_monografic.pdf
- Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència (2015), *Llei 24/2015, de 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica..* Consultat 14/03/2017. http://portaljuridic.gencat.cat/ca/pjur_ocults/pjur_resultats_fitxa/?action=fitxa&mode=single&documentId=700006&language=ca_ES
- Generalitat de Catalunya, Departament d'Empresa i Ocupació, *Ordre EMO 263/2015, de 17 d'agost, per la qual s'aproven les bases reguladores i es fa pública la convocatòria per a l'any 2015 de la línia d'ajuts del Fons d'atenció solidària de subministraments bàsics*, 2015. Consultat 14/07/2017. <http://dogc.vlex.es/vid/ordre-emo-263-2015-581443874>
- IDESCAT/INE, *Enquesta de Condicions de Vida.*
- INESCAT/INE, *Enquesta de Pressupostos Familiars i Estadística de Despesa en Consum de les Llars.*
- London Economics, VVA Consulting; Ipsos, *Consumer vulnerability across key markets in the European Union. Final report*, European Commission, 2016. Consultat 14/03/2017. http://ec.europa.eu/consumers/consumer_evidence/market_studies/docs/vulnerable_consumers_approved_27_01_2016_en.pdf
- LUBY, Joan L, *Poverty's most insidious damage. The developing brain*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.waisman.wisc.edu/childemotion/pubs/2015-EditorialPovertysMostInsidiousDamage.pdf>
- PIMEC, *Resultats econòmics i financers del sector elèctric espanyol*, 2016. Consultat 14/03/2017. https://www.pimec.org/sites/default/files/documents_pagines/informes_10_2016_resultats_electricques_observatori_pimec.pdf
- SIIS, *Anàlisi quantitativo sobre la incidència de la pobresa energètica en Gipuzkoa 2014*, 2015. Consultat 14/03/2017. <http://www.gipuzkoaingurumena.eus/documents/609968/614230/An%C3%A1lisis+cuantitativo+sobre+la+incidencia+de+la+pobresa+energ%C3%A9tica+en+Gipuzkoa+2014.pdf/788d4bfa-6942-4d31-acc1-323e83709f06>
- Taula d'Entitats del Tercer Sector Social de Catalunya, *Curs La pobresa energètica. Anàlisi i respostes a una nova prioritat social.*

Housing First: Un model de canvi.*

Definició, actualitat, límits i reptes

Housing First: a change model. Definition, condition, limits and challenges

Joan Uribe Vilarrodona¹

Resum

Housing First és una metodologia utilitzada en l'acció amb persones sense llar, centrada en la recuperació personal i basada en el reconeixement del dret a l'habitatge, així com en la plena autonomia de l'individu en la seva presa de decisions. També implica reptes i un nou enfocament en la manera com concebem l'acció professional. El text presenta l'origen d'aquesta metodologia, la seva evolució actual en el context europeu i la seva recent implantació a Espanya. El seu caràcter innovador i mancat de referències immediates implica la necessitat de trobar formes d'acotar què és i què no és Housing First. Finalment, l'article suggereix alguns límits i reptes d'aquest eficient model: orientat als drets, però encara poc implementat i amb poques directrius aplicables en el nostre context.

Paraules clau: Housing First; drets; habitatge; recuperació; autonomia; canvi.

Per citar l'article: URIBE VILARRODONA, Joan. Housing First: Un model de canvi. Definició, actualitat, límits y reptes. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 57-70. ISSN 0212-7210.

* Article original en castellà.

¹ Professor associat, Departament d'Antropologia Social, Universitat de Barcelona. Director del Màster en Estudis Avançats en Exclusió Social, Campus Docent Sant Joan de Déu, Universitat de Barcelona. Director de Sant Joan de Déu, Serveis Socials. President de FEANTSA. Joan.uribe@bcn.ohsjd.es

Abstract

Housing First is a methodology used with homeless people, focused on the personal recovery and based on the recognition of housing rights and the individuals autonomy in decision making. It also involves challenges and a new approach in the way we conceive professional action. The text presents the origin of this methodology, its current development in a European context and its recent application in Spain. Its innovative character and devoid of immediate references implies the need to find ways of defining what Housing First is. Finally, the article suggests limits and challenges of this efficient model oriented to the rights but still poorly implemented, and some guidelines applicable in our context.

Key words: Housing First, rights, housing, recovery, autonomy, change.

Què significa Housing First?

Housing First (HF), des de la literalitat del seu significat -l'original "Housing First", que s'ha traduït com "Primer la Llar", o, en francès, "Chez Soi", que equivaldria a "Casa seva"-, pot ser entès com la dotació immediata d'habitatge a persones en situació d'exclusió residencial etiquetades com a persones sense llar. Una cosa així com una mena d'enllaç immediat entre la detecció de la persona en aquesta situació i la dotació automàtica d'un habitatge propi, que garanteixi a la persona el dret a la tinença de la mateixa, i que dissociï aquest dret de l'obligatorietat d'acceptació de qualsevol tipus d'acompanyament social.

Definir l'absència d'habitatge com a eix del problema és, doncs, la base de l'eficàcia del model HF. Per això, focalitza la seva solució en el ser capaç de disposar-ne i poder-lo mantenir. D'aquí ve el seu nom i significat últim, i no tant de la urgència, d'altra banda lògica, en la dotació de l'habitatge.

En aquest sentit, HF s'ancora en allò que és central, és a dir, disposar d'habitatge, si del que parlem és d'exclusió residencial.

Aquesta aparent evidència no és intranscendent: aquesta metodologia s'ha desenvolupat i consolidat com eficient -tant per l'elevat índex d'èxit com pels costos que implica- amb les anomenades "persones en situació de carrer", "persones sense sostre", "rough sleepers", "habitants da rua", "habitants

de carrer”, per esmentar algunes de les aproximacions semàntiques que reben en diferents parts del món. Totes elles són categories referides a persones etiquetades com “excloses socials”, aquest concepte ambigu que compleix (GARCÍA *et al.*, 2013), entre d’altres, la missió de designar persones a les que es considera com desviades socials, fins i tot com protodelinqüents i presumptament alienes a la societat en la que s’allotgen. Per tant, no és habitual considerar a les persones sense llar com persones que, bàsicament, pateixen una situació d’exclusió residencial. En HF, posar aquesta obvietat al centre del discurs i l’acció, i concretar-ho des del reconeixement del dret a l’habitatge, és crucial.

Així, HF aborda la seva concreció des d’una perspectiva de drets que, quan es consumeixin, ens demostren amb el seu elevat percentatge d’èxit que són la via correcta: dotació d’habitatge sense haver hagut d’escalar posicions en l’acompanyament social rebut; garantia sobre el dret de tinença de l’habitatge; dissociació d’aquest dret en relació a l’obligació d’altre temps de compliment de les orientacions dels professionals socials; lideratge del procés de millora en mans de la persona resident i no dels equips professionals d’acompanyament.

És important destacar que l’efectivitat de HF és indiscutible. I que, a més, es concreta des d’un escrupolós respecte a la llibertat de les persones. Però la seva funció és aquesta i només aquesta. El model HF és probablement una de les millors formes de gestionar la situació dels sense llar, però no és la solució al problema, ja que no hem d’oblidar que les causes no es troben en el que denominem com “sensellarisme”, que no és més que la seva conseqüència: el “sensellarisme” és el resultat de la desigualtat, de la injustícia social i de la manca de drets que duen a persones a la seva exclusió residencial, i la seva solució estructural passa per una reversió d’aquesta falta de drets i desigualtat social.

Què és i què no és H.F.?: Principis bàsics, escales de fidelitat i la Housing First Guide Europe, com a referència a nivell europeu

Avui, HF és un model consolidat. Però també és un model obert i flexible, com exigeixen els diferents contextos socials, legals, recursos disponibles, d’evolució de model social. Per això, es fa necessari delimitar què és i que no és HF. Aquesta necessitat ha acompanyat al model des de fa poc, després dels seus inicis als anys 1990 i durant la seva expansió en el món, i encara és vigent més de vint anys després.

El punt de partida per a la seva comprensió (GAETZ *et al.*, 2013), és tenir clars els principis del model de Sam Tsemberis, el seu fundador:

1. Accés a un allotjament immediat i permanent sense requisits previs.
2. Reconeixement de la capacitat d'autodeterminació
3. Orientació a la recuperació per a millorar la qualitat de vida.
4. Atenció individualitzada i guiada pels usuaris del programa.
5. Integració social i comunitària

Així mateix, a partir de l'experiència de HF a Europa, es va publicar a la primavera de 2016 la *Housing First Guide Europe*², realitzada per la Federació Europea d'Entitats Nacionals que Treballen amb les Persones sense Llar (Feantsa)³. La guia és el fruit de l'experiència acumulada per diversos programes de HF, realitzats i en curs, en diferents països europeus, i formalitzada per una comissió d'experts d'Europa i el propi creador del model, el nord-americà Sam Tsemberis.

Aquesta guia proposa vuit principis bàsics que no entren en col·lisió amb els cinc proposats per Tsemberis, però sí que tenen com a objectiu oferir-los un paraigua conceptual suficient com perquè totes les interpretacions del model original que responguin als seus principis siguin contemplades a Europa com HF. Aquests serien, doncs, els principis bàsics a través dels quals es pot delimitar la implementació de HF a Europa:

1. L'habitatge com a dret humà
2. Elecció i control per part de les persones usuàries
3. Separació entre habitatge i tractament
4. Orientació a la recuperació
5. Reducció de danys
6. Compromís actiu sense coerció
7. Planificació centrada en la persona
8. Suport flexible, i durant tant de temps com sigui necessari

També, i amb la vocació d'objectivar i garantir el desenvolupament dels programes de HF i no acabar confeccionant un model diferent (PLEACE; BRETHERON, 2013), s'han anat desenvolupant diverses eines en alguns dels països en els quals s'aplica el model, anomenades "escales de fidelitat" o "fidelity fiscals". Cadascuna d'elles ha de ser entesa i utilitzada –o no a partir del seu posicionament sobre la base del tipus d'interpretació de la implantació del model que pretén avaluar.

² <http://housingfirstguide.eu/website/>. Consultat: 26 d'octubre de 2016.

³ <http://www.feantsa.org/?lang=en>. Consultat: 26 d'octubre de 2016.

Housing First: D'on venim.

Hi ha alguns precedents documentats (CARTOIXA, 2016: 4): com Houselink, a Toronto, Canadà i Beyond Shelter, llançat el 1988 a Califòrnia (EUA) per Tanya Tull, psiquiatra nord-americana, adreçat a famílies i el primer a utilitzar el concepte "Housing First" per definir la seva acció.

Aquest programa segueix actiu en l'actualitat com PATH Beyond Shelter⁴. Des dels seus inicis Beyond Shelter va identificar les debilitats del model d'albergs per a l'acompanyament de famílies, així com la necessitat d'oferir un acompanyament comunitari orientat a l'establiment de suports i aliances que ajudessin a consolidar la seva autonomia en passar a disposar d'habitatge propi: Així, l'objectiu de Beyond Shelter està en la provisió d'habitatge amb tinença garantida, així com la provisió d'acompanyament orientat a tot el que és comunitari.

En qualsevol cas, no hi ha cap dubte que s'arriba al que avui dia s'entén com Housing First a través de Sam Tsemberis i la seva proposta.

Va ser a principis dels anys 1990 quan aquest psiquiatre nord-americà, a través del seu treball a Nova York amb persones amb greus problemes d'addicció, malaltia mental i cronicitat en la seva situació de carrer, va arrencar aquest model. Ja consolidat actualment, compta des de l'inici amb l'encert del seu enfocament basat en el reconeixement del dret, el lideratge del procés en mans de la persona i l'enfocament orientat a la recuperació personal -"recovery oriented approach"- (CARTOIXA, 2016:1).

Enfocat a persones soles a les que es dota d'habitatge individual, Tsemberis va desenvolupar i estructurar la metodologia de HF amb espectaculars resultats d'èxit -persones vinculades al programa alguns anys després d'haver-hi començat- superiors al 80%, i que per aquesta raó van començar a projectar el model.

Tsemberis va definir i sistematitzar el seu model d'acord a la pròpia experiència i, per fer-ho, es va recolzar en la seva organització, Pathways to Housing⁵. Des d'aquesta organització ens arriba, afavorit per la seva efectivitat i com a marc fundacional del model, el que es coneix de manera més popular, en els àmbits de treball en "sensellarisme", com "Housing First pur", "model pur" o "model Pathways".

El model va arribar a Canadà, on es va realitzar una important aposta per a ell. Una potent inversió pública va permetre la seva implementació i assentament per diversos estats i ciutats, entre les quals Vancouver, Toronto, Winnipeg,

Enfocat a persones soles a les que es dota d'habitatge individual, Tsemberis va desenvolupar i estructurar la metodologia de HF amb espectaculars resultats d'èxit -persones vinculades al programa alguns anys després d'haver-hi començat- superiors al 80%, i que per aquesta raó van començar a projectar el model.

⁴ <http://www.epath.org/site/PATHBeyondShelter/what-is-path-beyond-shelter.html> Consultat: 26 d'octubre de 2016.

⁵ <https://pathwaystohousingpa.org/>. Consultat: 26 d'octubre de 2016.

Amb el pas dels anys, i de la mà d'investigadors de l'àmbit acadèmic, HF va arribar a Europa com un model de referència basat en evidències.

Moncton, Mont-real, així com un complet seguiment de recerca aplicada.

Amb el pas dels anys, i de la mà d'investigadors de l'àmbit acadèmic, HF va arribar a Europa com un model de referència basat en evidències. La seva posada en pràctica va entrar no tant com a política d'abast nacional –amb l'excepció de Dinamarca–, sinó des d'iniciatives locals o regionals i amb diferents tipus de suport per part de les administracions, normalment, en forma de projectes pilot.

Una altra de les portes d'entrada i motor d'activació del HF a Europa, ha estat Feantsa. La seva aposta pel HF com un mètode eficient i ajustat a drets, així com la seva utilitat com a palanca en relació a la necessitat de revisar i millorar la resta de metodologies, models i infraestructures, ha fet possible que centenars d'entitats i municipis europeus hagin pogut conèixer i portar a les seves ciutats el model per anar-lo incorporant com una potent eina de suport als processos de les persones en situació de sense llar.

També Feantsa va identificar la funció estratègica i d'incidència que HF exerceix pel fet que activa una reflexió de conjunt sobre el model clàssic d'intervenció, el d'escala de transició, així com dels recursos i infraestructures clàssiques –els albergs, els centres residencials comunitaris, amb càrrega institucionalitzadora– (BUSCH-GEERTSEMA, 2014). Sense negar la pertinència dels mateixos, Feantsa proposa, a través de HF, una implantació del model com una oportunitat per millorar el conjunt de les polítiques orientades al problema del sensellarisme.

Va ser doncs des de l'àmbit acadèmic i l'impuls de Feantsa que, a partir de finals dels anys 1990 i principis dels 2000, diversos punts de la geografia europea van iniciar debats i reflexions que van desembocar, a partir de 2006, en els primers programes desenvolupats a Europa (BUSCH-GEERTSEMA, 2014).

Aquell any, 2006, Holanda –amb el seu projecte Discus, a Amsterdam– així com diversos municipis de Suècia el 2009, van ser els primers a iniciar programes a Europa des de plantejaments propers al model de Pathways to Housing. França es va introduir al HF a través de l'experiència i la visió canadenca del model, desenvolupant programes a París, Marsella, Tolosa i Lille. Altres projectes pioners a Europa es localitzen a Lisboa, Budapest, Copenhaguen, Glasgow, Viena, diversos municipis d'Itàlia, d'Irlanda, del Regne Unit.

Dinamarca, a través de la seva estratègia nacional per al sensellarisme, va adoptar un enfocament d'abast nacional a partir del qual va desenvolupar i va implantar el model HF a nivell nacional i a gran escala fins al punt d'haver aconseguit centrar l'atenció a les persones en situació de sense llar des de la provisió d'habitatge mitjançant HF, comptant avui en dia amb un limitat nombre de centres necessaris d'allotjament temporal.

En aquest sentit, és interessant remarcar que el model HF no es planteja substituir els equipaments de tipus comunitari, sinó revertir el seu pes específic, recolzant el predomini de la solució des de polítiques centrades en l'habitatge –“housing led approach”–: així doncs, com a exemple, la proposta suggerida per a Barcelona amb vista a revertir la seva proporció actual d'aproximadament un 70% de places residencials per a persones sense llar a centres residencials i un 30% en pisos d'inclusió, a una relació inversa, de 70% de places en pisos i 30% en centres (URIBE, 2015).

També, i tornant als països europeus, mereix especial menció Finlàndia. Entitats com la I-Säätiö, des d'una provisió combinada de promoció d'habitatge social, gestió, i aplicació de programes de Housing First, han acompanyat una reducció notable del sensellarisme finlandès. A més, ho han aconseguit activant formules flexibles de HF i formalitzant maneres alternatives al “model pur”.

El model s'està mundialitzant gràcies a la seva efectivitat, que en algunes ciutats ha superat el 90%, encara que té límits per a la seva implantació. Uns límits que són d'ordre divers i depenen de cada context: disponibilitat d'habitatge, visió social del problema, estructura del sistema de protecció social, serien alguns dels factors determinants.

No obstant això, en un món cada vegada més orientat al reconeixement del dret a un sistema de protecció social de qualitat –reconeixement de difícil concreció en temps neoliberals, però conceptualment indiscutible–, sorgeixen iniciatives com la de Sao Paulo, al Brasil: aprofitant antigues pensions, en desús, la municipalitat d'aquesta ciutat ha optat per situar a famílies en habitacions en un règim semblant al d'habitatge permanent i de tinença assegurada, vinculant-les a xarxes de suport comunitari i constituint un interessant assaig alternatiu, híbrid de diversos models i que, inspirat en el HF, pretén ser una resposta als “albergs” des d'una perspectiva de drets i reconeixement de la llibertat individual de la persona en el seu procés.

El model s'està mundialitzant gràcies a la seva efectivitat, que en algunes ciutats ha superat el 90%, encara que té límits per a la seva implantació.

Housing First a Espanya: On som. Cap a on anem?

És probablement a partir de la pertinença de diverses entitats espanyoles a Feantsa així com des de la relació d'aquesta Federació amb municipis europeus, la forma en què es van començar a plantejar, a partir del 2007, debats i reflexions a ciutats com Barcelona i Madrid, entre d'altres.

Fruit d'això, a Barcelona, a la tardor de 2012 i a instàncies d'entitats de la Xarxa d'Atenció a Persones Sense Llar de Barcelona (XAPSLL)⁶, l'Ajuntament va convidar a Dennis

⁶ http://recompte.barcelona/?page_id=68&lang=es. Consultat: 26 d'octubre de 2016

Serien habitatges gestionats per administracions o entitats sense ànim de lucre, que, amb caràcter temporal, es destinarien a persones en situació d'exclusió social i que requeririen algun tipus d'atenció especial de tipus socioeducatiu que aquestes entitats els oferirien per tal d'afavorir la seva integració social.

Culhane, un dels teòrics del model. Al seu torn, Madrid va acollir la primera jornada sobre el model a Espanya, i European Anti Poverty Network (EAPN) Madrid va generar el 2013 el primer document sobre HF (EAPN, 2013).

Progressivament, els debats sobre el model es van anar intensificant, alhora que s'entenen millor tant les possibilitats, com els límits del model d'escala de transició.

Paral·lelament, s'assentava a Barcelona el model de treball que s'ha anomenat com "model de pisos d'inclusió". La Xarxa d'Habitatge de Pisos d'Inclusió (XaHIB) està treballant en la seva definició, encara no conclusa, des d'aproximadament 2010. En línies generals, serien habitatges gestionats per administracions o entitats sense ànim de lucre, que, amb caràcter temporal, es destinarien a persones (soles, no soles, famílies) en situació d'exclusió social i que requeririen algun tipus d'atenció especial de tipus socioeducatiu que aquestes entitats els oferirien per tal d'afavorir la seva integració social.

En aquest context, Barcelona va passar de tenir 182 places residencials en pisos d'inclusió el 2008 (un 15% del total de places), a 344, un 24%, el 2013 (SALES, 2013), nombre que va augmentar fins a 577 i que va aconseguir el 35% el 2014. Aquesta evolució va normalitzar a la ciutat la pertinència i necessitat d'incrementar la dotació d'habitatge social per acompanyar processos de recuperació.

Vam arribar així al primer programa de HF a Espanya, que es va iniciar durant la segona meitat de 2014 quan RAIS Fundació –acrònim que correspon a Xarxa de Suport a la Integració Sociolaboral– a través de fons públics, va iniciar un programa pilot per a un total de trenta-vuit places distribuïdes entre les ciutats de Madrid, Màlaga i Barcelona, amb els respectius municipis d'aquestes capitals (BERNAD; FORNER, 2016).

Poc temps després, a principis de 2015, l'Ajuntament de Barcelona va llançar una experiència pilot de tres anys de durada, amb un total de cinquanta places formalitzades en dos programes diferents de vint places cadascun i que desenvolupen, d'una banda, la Unió Temporal d'Empreses formada per la Cooperativa Suara-Fundació Garbet-Fundació Sant Pere Claver, i d'altra banda Sant Joan de Déu Serveis Socials, de l'Orde Hospitalària de Sant Joan de Déu.

L'Ajuntament de Barcelona ha associat l'execució d'aquests programes a un estudi d'impacte i altres sobre salut mental. També, a dos estudis qualitatius; un d'ells, de "relat de pràctica", una interessant metodologia que ajuda a definir el model en analitzar la pràctica duta a terme a través de la concepció, praxi, vivència, i projecció que els equips professionals en fan. Al seu torn, i també el 2015, la ciutat de Girona va iniciar el seu propi projecte de HF.

En l'actualitat, es té notícia d'altres municipis que estan iniciant programes de HF o tenen la intenció de fer-ho en breu, com: Lleida, Palma de Mallorca, Bilbao, Gijón, Avilés, Oviedo,

València, Múrcia, encara que probablement hi hagi més municipis dels quals no es té encara notícia.

Materialitzant aquests programes, hi ha diverses entitats del sector social. Les abans citades Fundació RAIS, en diversos punts de la geografia espanyola. També amb implantació nacional, l'Orde Hospitalari de Sant Joan de Déu, a Barcelona, Lleida, Múrcia i, potser, a les Illes Balears.

A Barcelona, al seu torn, la Fundació Arrels, molt activa en la difusió del model, està reconvertint el seu model d'atenció cap HF⁷. A Bilbao, l'Associació Zubietxe (BERNAD; FORNER, 2016). Així mateix, entitats com Càritas i Creu Roja l'estarien portant a terme en alguns punts de la geografia espanyola. Al seu torn, van sorgint informacions relatives a més entitats socials que s'estarien informant i preparant per emprendre programes de HF.

Així doncs, es va materialitzant la presència aleatòria, però cada vegada més abundant, de programes que s'inicien o s'iniciaran en breu, bé per entitats amb alguna -breu- experiència, com per altres que s'afegeixen sense experiència prèvia, però amb determinació d'adquirir-la de manera progressiva.

I a tot això: Quin paper juguen les administracions?

Només hi ha una forma que aquest model es desenvolupi i s'implanti amb certa homogeneïtat i vinculació a les polítiques socials, atenent a una correcta aplicació del mètode: A través de la seva incardinació en les polítiques socials d'atenció al sensellarisme, i el conseqüent suport de les administracions per a la seva implementació.

Fins al moment, i en relació a HF, com a primer antecedent conegut, ens remuntem al suport puntual que es va atorgar des del Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat el 2014 (BERNAD; FORNER, 2016).

A partir d'aquí, i en paral·lel, s'identifiquen dos moments clau: d'una banda, l'aprovació en Consell de Ministres el 6 de novembre de 2015, de l'Estratègia Nacional Integral per a Persones Sense Llar ENIPSH 2015-2020⁸. Aquesta estratègia defineix, en la línia estratègica 74, la implantació del model HF a Espanya. No obstant això, l'estratègia compta amb limitacions, com la dotació pressupostària, definició d'indicadors i responsabilitats, entre d'altres (BUSCH-GEERTSEMA, 2016). A més, a finals de 2016 encara no s'ha desenvolupat la implantació a cap de les seves propostes.

⁷ Primero, una casa. *El Periódico*, 18 de octubre de 2016, <http://www.elperiodico.com/es/noticias/sociedad/primero-una-casa-5570754>. Consultat: 26 d'octubre de 2016

⁸ www.msssi.gob.es/ssi/familiasInfancia/ServiciosSociales/docs/ENIPSH.pdf. Consultat: 26 d'octubre de 2016

No obstant això, i en total coherència amb el que determina l'estratègia, el Ministeri de Sanitat, Serveis Socials i Igualtat en la seva convocatòria de subvencions amb càrrec a l'assignació tributària de l'IRPF de 2016, per 2017, ha obert un programa específic de Housing First, la qual cosa suposa un important suport a la seva implementació, l'abast i distribució territorial del qual es coneixerà quan es publiquin els resultats de la convocatòria, ja resolta.

Simultàniament, i com a segon moment clau, l'Ajuntament de Barcelona amb el seu programa llançat el 2015: la primera experiència espanyola impulsada i liderada per una administració local.

Sembla que s'ha produït un efecte cascada des d'aquest moment. De fet, a finals de 2016, i com ja s'ha referit, són múltiples els ajuntaments espanyols dels que hi ha notícies que han iniciat formalment programes, o bé que estan projectant el seu inici en breu, i altres que sens dubte hi estan treballant però dels quals encara no se'n té notícia.

En què ens implica Housing First?

Limitacions

El moment inicial -i iniciàtic- del model a Espanya, implica en si mateix unes lògiques limitacions. La primera és, sens dubte, la definició del model: per més que s'ha d'adaptar al context espanyol -societat, marc legal, polítiques socials- i per més que hi ha diverses formes d'aplicació de HF, és cert que la implantació aleatòria i fruit d'aliances entre administracions locals i multitud d'entitats socials implica el risc de desvirtuar el que en si té d'essencial aquesta metodologia i que, cas de no seguir-se, significaria estar treballant des d'una altra aproximació o model diferent. Per això, més enllà de la practicitat de les escales de fidelitat, s'assumeix com a element cohesionador i orientador la Housing First Guide Europe i la seva proposta de vuit principis bàsics, així com la forma en què aquesta guia orienta l'aplicació de la metodologia. Al seu torn, el possible disseny en un futur proper d'una eina de mesurament de fidelitat d'abast europeu per part de la Housing First Hub, plataforma de recent creació i abast europeu, serà un suport fonamental en aquesta qüestió.

Un altre aspecte a dirimir en un futur proper és en relació al tipus de disseny d'equips d'intervenció: D'una banda, el model d'Assertive Community Treatment (ACT), de comú utilització en els EUA, Canadà, i alguns països europeus: implica una alta capacitat de gestió integral, des de dins del propi equip, de les necessitats de les persones acompanyades, però suposa un desplegament important de perfils professionals no coberts d'una altra manera. D'altra banda, l'Intensive Case

Management (ICM), més utilitzat en països amb un estat de benestar desenvolupat, que possibilita la vinculació de la persona amb determinades àrees comunitàries –salut física, salut mental, altres–, tot i que, certament, aquestes àrees han patit i pateixen una falta de capacitat per adaptar-se a les necessitats de col·lectius en situació d'exclusió. Per això, la vinculació segueix sent difícil.

Així doncs, tots dos models impliquen avantatges i desavantatges i s'haurà de dirimir quin dels dos és més adequat en base al context i necessitats.

Una altra de les limitacions, està en l'escassa bibliografia en espanyol, així com els pocs recursos docents i de formació, ja que tan sols es té notícia dels que ofereix l'Orde Hospitalària de Sant Joan de Déu i RAIS Fundació, dues de les entitats amb alguna experiència en la implantació del model.

Una altra de les limitacions, d'importància estratègica, és la disponibilitat d'habitatge per poder dur a terme els programes. És sabuda la més que insuficient dotació d'habitatge social de l'estat espanyol en general (PITTINI et al., 2015). A partir d'aquí: com dotar programes en què el primer requisit sigui disposar d'habitatge social? Certament, la situació de cada municipi és diferent: hi ha ciutats en les quals els ajuntaments estan en disposició de dotar els programes d'habitatge social, mentre altres han de recórrer a formes imaginatives i difícils per dotar-se'n. Però aquest és, sens dubte, un tema crític en relació a aspirar a una implantació significativa i transformadora de l'atenció a les persones en situació de sense llar.

Hem, doncs, d'aprofitar la idoneïtat de la implantació del model per enarborar una altra bandera més en el reclam d'habitatge social, de manera urgent, com a necessitat indispensable per a poder executar el dret a l'habitatge.

En qualsevol cas, i en relació a la disponibilitat de parc d'habitatge social, també cal apuntar com a límit –actual–, la no existència de Housing Associations, que podríem definir de manera molt senzilla com immobiliàries d'habitatge social, sense ànim de lucre –en el seu format ideal–. A més, aquestes Housing Associations haurien d'estar recolzades per un marc legal, avui inexistent, específic per a l'habitatge social i amb consideracions específiques per a la seva gestió, marc fiscal entre d'altres: vendre o llogar un habitatge està subjecte a una concepció –i marc legal– vinculada al lucre, i la grava amb costos inassumibles des d'una lògica de necessitat d'habitatge social. Les Housing Associations, així com un marc legal específic –marc legal que existeix fa dècenns en països com Alemanya, Regne Unit, Dinamarca, Holanda, entre d'altres–, facilitarien una mica el transvasament de mercat d'habitatge de lloguer, de mercat lliure a social, compensant –tímidament– la inexistent dotació d'habitatge públic i possibilitant la seva gestió i manteniment com a habitatge social.

Reptes

Un dels principals és la redefinició de la professió en l'àmbit de l'acció social. En la seva execució, HF acaba amb l'estigma i actua des d'aquest reconeixement: la persona que participa en el programa no és més un subjecte passiu. Al contrari, ella lidera. Ella decideix, des de la seva capacitat i autonomia que s'ha de considerar com plena des d'un principi. Arrabassa la situació de poder que, de facto, els i les professionals clàssicament han assumit. Cal dir que els equips professionals de Housing First, dels que es té notícia propera, estan vivint el procés amb incertesa, certament, però amb entusiasme: amb l'esperança de no ser ja més l'agent doble (GARCÍA *et al.*, 2013), que ha de fer equilibris amb les tensions entre el que defineix el sistema de protecció social i els drets de la persona. A més, implica un reescriure la professió des de la praxi i fer-ho de la mà de les persones objecte de la mateixa, proposant al sistema de protecció social que també es reescrigui, i que ho faci "des de baix".

Un altre repte, és la gran oportunitat de desenvolupar les oportunitats que el paper de Peer, en tant que professional, aporta als equips: una persona que havent passat per la situació de sense llar, s'incorpora com un membre més de l'equip professional per projectar acompanyament des de la seva experiència prèvia.

També, la coordinació i articulació real i efectiva d'un acompanyament que s'enfoqui a la incorporació social i comunitària de les persones acompanyades en programes de HF: el treball del que és comunitari i des del que és comunitari, una de les nostres assignatures pendents (AGUILAR; LLOBET; PÉREZ, 2012).

I finalment, el repte de crear polítiques orientades a generar canvis i millores en l'organització del sistema de protecció social a nivell local en relació a la situació de sense llar: amb més recursos, més atenció a prevenció, a enfocament de drets, amb possibilitat de garantir ingressos econòmics mínims suficients i potenciant les respostes orientades a la provisió d'habitatge, amb un acompanyament basat en la llibertat de decisió de la persona.

Housing First implica un canvi profund. Recordem: en cap cas és la solució del problema, que passa per la reducció de les desigualtats i el reconeixement efectiu de múltiples drets. Tan sols és una eina més per a la gestió del problema. Però és una eina molt útil, efectiva, que respecta els drets i llibertat de les persones. I que ens ofereix un marc de reflexió sobre el posicionament davant de les persones en exclusió residencial i que etiquetem com a "persones sense llar": els retorna la propietat dels processos de la seva vida i reconeix que, en tant que tributàries de drets –en aquest cas, socials–, el sistema de protecció social i els seus professionals s'han de posar al seu ser-

vei. Això implica un canvi de rol en les professions socials i una adaptació tan radical com interessant de les metodologies de treball.

Housing First és un repte per a la nostra societat: ens parla d'habitatge, cosa que no es considera a Espanya un dret, sinó un objecte de mercat. Ens parla de polítiques socials, que estan encara per actualitzar-se. De revisió del rol professional en l'àmbit social. Però és un repte que val la pena assumir: compleix amb el que s'esperava amb una efectivitat sorprenent, que les persones sense llar deixin de ser-ho, i ho fa mitjançant un procés de respecte a la seva llibertat i decisions. En aquest cas, sí, semblaria que el fi justifica els mitjans.

Bibliografia

- AGUILAR, M.; LLOBET, M. y PÉREZ, B., *Los servicios sociales frente a la exclusión*. En: Zerbitzuan: Gizarte zerbitzuetarako aldizkaria (51) 9-26, 2012 : ISSN 1134-7147
- ALDANAS, M.J., *Comments paper from Spain for the Peer Review: Sustainable ways of preventing homelessness*, European Commission, Brussels, 2013. Consultat 15/03/2017. http://scholar.google.es/scholar?q=the+Peer+Review:+Sustainable+ways+of+preventing+homelessness,+European+Commission,+Brussels,+2013&hl=es&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwif7JT89jSAhXCz4MKHYPKDboQgQMIGDAA
- BERNAD, R.; PANADERO, S., *Introducing the Housing First Model in Spain: First Results of the Habitat Programme*. En: European Journal of Homelessness, volume 10 (1), 53-82, 2016. Disponible en: www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/10-1_article_3.pdf [26/10/2016]
- BUSCH-GEERTSEMA, V., *Housing First Europe. Final Report*. Ed.:GISS, Bremen, 2013 Consultat 15/03/2017. <https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiL0qDq9djsAhVEzFQKHbSDA-8QFggdMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.habitat.hu%2Ffiles%2FFinalReportHousingFirstEurope.pdf&usq=AFQjCNG1kNHII6fUtv6AKbhLk-DeN3cfoQ&bvmbv=149397726,d.d24>
  - *Housing First Europe – Results of a European Social Experimentation Project*, European Journal of Homelessness 8 (1) pp.13-28, 2014. ISSN : 2030-2762
  - *Peer Review on Homelessness Policies in Barcelona, Spain*, FEANTSA, 2016. Consultat 15/03/2017. <http://www.feantsa.org/en/event/2016/11/03/habitact-peer-review-barcelona?bcParent=27>
- CARTOIXA, J.; *Implementación del modelo Housing First: Una oportunidad para desarrollar una práctica basada en los derechos del sujeto*. En: *Respuestas transdisciplinares en una sociedad global. Aportaciones desde el Trabajo Social*; CARBONERO, D.; RAYA, E.; CAPARROS, N.; y GIMENO, C. (coords.), Universidad de La Rioja, Logroño, 2016. ISBN 978-84-608-7364-8
- CORTESE, C.; MOLINARI, P.; ZENAROLLA, A., *The Italian Network for Implementing the 'Housing First' Approach*. En: European Journal of Homelessness, volume 10 (1), 83-98, 2016. Disponible en: www.feantsaresearch.org/IMG/pdf/10-1_article_4.pdf [26/10/2016]
- EAPN Madrid, *El modelo Housing First, una oportunidad para la erradicación del sinhogarismo en la Comunidad de Madrid*, EAPN Madrid, Madrid, 2013. Consultat 15/03/2017. http://www.eapnmadrid.org/cms/asp/descarga_fichero2.asp?id_doc=90

Bibliografia

- EAPN Madrid, *El modelo Housing First, una oportunitat para la erradicación del sinhogarismo en la Comunidad de Madrid*, EAPN Madrid, Madrid, 2013. Consultat 15/03/2017. http://www.eapnmadrid.org/cms/asp/descarga_fichero2.asp?id_doc=90
- GAETZ, S.; SCOTT, F.; y GULLIVER, T. (2013). *Housing First in Canada: Supporting Communities to End Homelessness*. The Homeless Hub, Canada, 2013. Disponible en: <http://www.homelesshub.ca/sites/default/files/HousingFirstInCanada.pdf> [26/10/2016]
- GARCÍA, J.; SÁEZ, J.; VENCESLAO, M.; DELGADO, M., *Exclusiones. Discursos, políticas, profesiones*, Ed. UOC, Barcelona, 2013. Consultat 15/03/2017. revistas.um.es/educatio/article/download/187851/154701
- GREENWOOD, R.M.; STEFANIC, A.; y TSEMBERIS, S., & BUSCH-GEERTSEMA, V., *Implementations of Housing First in Europe: Successes and Challenges in Maintaining Model Fidelity*. American Journal of Psychiatric Rehabilitation, 16 (4), 290-312, 2013. ISSN: 1548-7768
- Housing First Guide Europe FEANTSA, 2016 <http://housingfirstguide.eu/website/> [26/10/2016]
- OWEN, R., *FEANTSA Statements and Comments for peer review: Sustainable ways of preventing homelessness*. European Commission, Brussels, 2013. Consultat 15/03/2017. <https://www.google.es/url?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwje2tSn-tjSAhVIxoMKHegsAPUQFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fsocial%2FBlogServlet%3FdocId%3D11347%26langId%3Den&usq=AFQjCNE08qOuRIDaqrZripDYPbq1XL-rPw&bvwm=bv.149397726,d.d2s>
- PITTINI, A.; GHEKLÈRE, L.; DIJOL, J.; KISS, I., *The estate of housing in the EU 2015*; The European federation for Public, Cooperative and Social Housing, Brussels, 2015. Consultat 15/03/2017. <http://www.housingeurope.eu/file/306/download>
- PLEACE, N.; BRETHERON, J., *The case for Housing First in the European Union: A critical Evaluation of concerns about Effectiveness*. European Journal of Homelessness, 7(2), 21-41, 2013. ISSN: 2030-2762
- PLEACE, N., *Housing First*. DIHAL, 2012
- SALES, A., *Diagnosi 2013. Les persones sense llar a la ciutat de Barcelona i l'evolució dels recursos de la Xarxa d'Atenció a les Persones Sense Llar*, Ajuntament de Barcelona, 2013. Consultat 15/03/2017. [https://www.google.es/url?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwluP2-djSAhUpxFQKH-SvDAN0QFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bcn.cat%2Fbarcelonainclusiva%2Fca%2F2013%2F7%2Fxa2_diagnosi2013.pdf&usq=AFQjCNGLSz7buCKvDYXDVLqsHVgy\]vi0zQ &bvwm=bv.149397726,d.cGw](https://www.google.es/url?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwluP2-djSAhUpxFQKH-SvDAN0QFggaMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bcn.cat%2Fbarcelonainclusiva%2Fca%2F2013%2F7%2Fxa2_diagnosi2013.pdf&usq=AFQjCNGLSz7buCKvDYXDVLqsHVgy]vi0zQ &bvwm=bv.149397726,d.cGw)
- TSEMBERIS, S., *Housing First: The Pathways Model to End Homelessness for People with Mental Illness and Addiction*, Hazelden, Minnesota, 2010. Consultat 15/03/2017. <https://www.google.es/url?sa=t&rcrt=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi2wrzf-djSAhVJ11QKHfY2C-8QFggaMAA&url=http%3A%2F%2Ffeantsaresearch.org%2FIMG%2Fpdf%2Freview-2-3.pdf&usq=AFQjCNE—ncBETAmDiLLM5EQnd1IvlnB9w&bvwm=bv.149397726,d.cGw>
- TSEMBERIS, S.; GULCUR, L. Y NAKAE, M., *Housing First, Consumer choice, and Harm reduction for Homeless Individuals With a Dual Diagnosis*. American Journal of Public Health, 94(4), 651-656, 2004. ISSN: 0090-0036
- URIBE, J., *De la calle al hogar. Housing First como modelo de intervención y su aplicación en Barcelona*. Barcelona: Sant Joan de Deu, 2015. ISBN: 978-84-943275-6-8

El dret a l'habitatge

The right to housing

Esther Toran Puig¹ i Verònica Vives i Garcia²

Resum

El dret a l'habitatge és un tema que ha adquirit una rellevància notable a partir del canvi de paradigma i la nova situació de l'habitatge. A partir de l'exposició de com s'ha abordat el tema, en quin punt ens trobem i de quins recursos disposem, es pretén donar una visió general de la situació viscuda aquests últims anys des de la crisi del 2008, per tal de plantejar-nos quins reptes se'ns presenten des del Treball Social.

Paraules clau: Desnonaments, exclusió residencial, inclusió social, paradigma, treball social, drets socials.

Abstract

The right to housing is an issue that has gained considerable importance from the paradigm shift and new housing situation. From the exhibition of how the issue has been tackled, at what point we are and what resources we have, this article aims at providing an overview of the situation experienced this past year since the 2008 crisis, to consider what challenges Social Work may have to face.

Key words: Evictions, residential exclusion, social inclusion, paradigm, social work, social rights.

Per citar l'article: TORAN PUIG, Esther i VIVES i GARCIA, Verònica. El dret a l'habitatge. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 71-82. ISSN 0212-7210.

¹ Diplomada en Treball Social (UB), Diploma d'Especialització Professional Universitària en Gestió i Promoció del Voluntariat i la Participació Ciutadana (Universitat de València), i Postgraduada en Agents de Desenvolupament Internacional (SETEM-UPC). Treballadora social de la mesa d'emergències de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya. etoranp@gencat.cat

² Diplomada en Treball Social (UB), Màster en Polítiques Socials i Mediació Comunitària (UAB). Treballadora Social d'ajut d'especial urgència de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya. vvivesg@gencat.cat

El dret a l'habitatge ha estat un tema candent en aquests últims anys, cal que ens situem com s'ha arribat en el moment actual, fent referència a la crisi econòmica del 2008, que desencadena tot un seguit de conseqüències cap a l'exclusió social, i per tant caldrà ser conscients del canvi de model que es produeix. Aquest canvi porta a l'anàlisi de com han evolucionat els dos models més habituals d'accés a l'habitatge: des del préstec hipotecari i des del contracte de lloguer.

L'habitatge social també és un recurs d'inclusió social, que majoritàriament es treballa des d'entitats del Tercer Sector Social, aquest sector també s'ha vist afectat per la crisi econòmica i la dificultat d'accés a l'habitatge.

Les últimes lleis que regulen l'habitatge social i el dret a l'habitatge, i els recursos dels que disposem, ens porten inevitablement a fer una anàlisi de la situació actual del dret a l'habitatge des d'una perspectiva del treball social. Primer doncs, i després d'aquesta breu introducció, passem a situar-nos en l'habitatge abans de fer-ne l'anàlisi.

Canvi de paradigma en l'habitatge

És important tenir en compte el canvi de paradigma que ha viscut l'habitatge arran de la crisi econòmica del 2008.

És important tenir en compte el canvi de paradigma que ha viscut l'habitatge arran de la crisi econòmica del 2008. L'esclat de la bombolla immobiliària és un dels motius de la crisi econòmica i afecta de forma directa al model i patrons d'entendre, d'accedir i procedir en l'habitatge.

Proposem un exercici que podem fer tots, per tal de viure en nosaltres mateixos aquest canvi de paradigma. Feu-vos les següent pregunta: què us evoca la paraula habitatge actualment? I, què us evocava abans del 2008? Segur que surten molts conceptes. Us en fem un recull, segur que coincidim en alguns. Fins al 2008 el concepte d'habitatge ens portava a pensar en: construcció, llocs de feina, inversió segura, estabilitat familiar, bé inamovible, immobiliàries, notaris, comprar, riquesa, etc. A partir del 2008 el concepte d'habitatge ens porta a pensar en: exclusió social, atur, pèrdua d'inversions, impagaments, desnonaments, dació en pagament, habitatge social, lloguer, inseguretat, lligam, emergència social, etc.

Tots aquests canvis socials també s'han fet evidents en les necessitats i drets socials. A més de totes les connotacions relacionades amb la crisi econòmica, el dret a l'habitatge ha estat una de les necessitats socials més demandades. La crisi econòmica fa créixer l'índex d'atur, com a conseqüència el treballador en atur deixa de pagar les quotes del préstec hipotecari, o bé la renda de lloguer.

Socialment, i en especial en el territori de Catalunya i la resta de l'Estat Espanyol, ha estat més impactant la pèrdua de l'habitatge en compra que no pas en el lloguer. Tradicionalment la compra d'una habitatge, més enllà d'una necessitat i

un dret social, es vivia com un valor segur, on mai es perdia, en canvi l'habitatge de lloguer sempre s'ha vist com fet transitori, d'economies inestables o de pobresa. Aquests fets exposats i les plataformes ciutadanes han donat una rellevància a la pèrdua de l'habitatge en compra que ha propiciat més protecció cap el comprador-hipotecat a nivell de lleis i regulacions, que no pas al llogater d'un habitatge habitual i permanent, on també hi ha una necessitat social.

Prèviament a la crisi del 2008, la facilitat d'accés a l'habitatge no va permetre que es fes visible la manca de polítiques socials en relació a aquest àmbit. La necessitat social d'habitatges, referint-nos als habitatges, de domicili habitual, sempre s'associava a col·lectius concrets amb risc d'exclusió social i amb exclusió residencial. La crisi econòmica canvia aquesta tendència i la necessitat social d'habitatge passa a ser una necessitat ciutadana associada a mancances econòmiques, sobretot en casos d'atur, que pot desembocar en un risc d'exclusió social.

L'Administració Pública davant d'aquesta situació exposada, no té una capacitat de reacció. Aquest fet, entre d'altres, crea molta lentitud i incapacitat per avançar-se a les necessitats socials, que van creixent amb rapidesa.

L'Administració Pública ha de garantir que es compleixi la llei, tot i que tenint en compte que els recursos socials són universals, no tots podem optar a la totalitat dels recursos. Per a accedir-hi cal complir uns determinats requisits, tal com està estructurat en el nostre model d'Estat del Benestar (ADELANTADO, J. 2013).

El fet de justificar uns requisits determinats fa molt feixucs els tràmits de gestió de recursos, amb uns protocols poc àgils i antiquats.

No és d'estranyar que, davant la manca de recursos per cobrir les necessitats socials, la ciutadania s'organitzi. És important veure la incidència que tenen les accions cíviques i els moviments socials en l'agilització dels processos de l'administració pública davant de la pèrdua d'habitatge per part de la població afectada per la crisi econòmica. En el cas d'habitatge, la PAH n'és un exemple clar que pot il·lustrar moltes altres iniciatives potser no tan mediàtiques. Aquest fet ha revitalitzat les iniciatives populars, i el poder que té la ciutadania de posicionar-se davant del dret a l'habitatge i davant de les diferents necessitats que es presenten.

El propi afectat, i des de l'acció cívica, aporta una nova visió a l'hora de tractar la necessitat social d'habitatge, que ve condicionada per les actuacions de l'administració pública, caracteritzada pels tempos lents i feixucs, i amb l'objectiu no sempre centrat en la part més vulnerable del procés. L'acció cívica promou que les actuacions de l'administració pública siguin més concretes i àgils. I en el cas d'habitatge, que no arribin ni tan insuficients ni tan tard, com inevitablement acos-

Prèviament a la crisi del 2008, la facilitat d'accés a l'habitatge no va permetre que es fes visible la manca de polítiques socials en relació a aquest àmbit.

L'acció cívica promou que les actuacions de l'administració pública siguin més concretes i àgils.

tuma a passar, ja que assumeix l'emergència de la situació i el compromís amb la ciutadania, davant de la seva pressió. Aquesta situació ha d'encoratjar la participació ciutadana a través d'organitzacions civils.

Actuacions i lleis per pal·liar la necessitat d'habitatge: lloguer versus hipoteca

Per tal d'exposar les diferents situacions i actuacions que s'han realitzat, les dividirem en dos grups: en relació a l'habitatge de compra a través d'un préstec hipotecari, i en relació a l'habitatge de lloguer a través d'un contracte d'arrendament.

En relació a l'habitatge de compra, davant la impossibilitat de pagar les quotes del préstec hipotecari per part del ciutadà hipotecat, l'entitat bancària fa una demanda d'execució hipotecària, per tal de cobrar-se el deute a través de l'habitatge hipotecat. L'esclat de la bombolla immobiliària provoca una baixada de preus, de tal manera que l'habitatge hipotecat no cobreix el deute pendent amb l'entitat bancària. Per tant, tot i la posterior subhasta del bé immoble, el ciutadà segueix responsable d'un deute, a part de quedar-se sense habitatge. En el cas d'avaladors, aquests també han de respondre del deute amb els seus propis bens i, d'aquesta manera, l'impagament de les quotes hipotecàries va esquitxant a familiars i amics, que es van prestar a ser avaladors seguint la idea que l'habitatge era un valor segur.

La proposta de la dació en pagament permet liquidar el deute del préstec hipotecari amb l'entrega de l'habitatge. En relació a aquest concepte tan utilitzat, caldria valorar cada cas individualment, ja que pot ser un benefici per aquell que amb la subhasta de l'habitatge no queda cobert el deute, i un perjudici per aquell que ja té pràcticament tot el préstec hipotecari amortitzat.

En un primer moment de la crisi les entitats bancàries no van facilitar cap pacte amb els seus clients deutors, són entitats privades amb ànim de lucre, que no es responsabilitzen de les necessitats socials ni del dret a l'habitatge. Davant d'aquesta situació, que planteja un escenari que en cap cas es va prevenir, els afectats per l'impagament de les hipoteques s'organitzen i creen una forta pressió social, fan visible la situació, i reclamen solucions per la seva situació. Diferents organitzacions civils inicien la ILP (Iniciativa Legislativa Popular) hipotecària, i aquests fets aporten i sensibilitzen a la societat de la necessitat d'habitatge i de dret a l'habitatge. El Real Decreto del 6/2013 de 9 de març "medidas urgentes de protección de deudores hipotecarios sin recursos" conegut com un codi de bones pràctiques, és una primera mesura benvinguda per les dues parts: per la part del comprador hipotecat, aquest es veu una mica empoderat i amb possibilitats de poder negociar la

Planteja un escenari que en cap cas es va prevenir, els afectats per l'impagament de les hipoteques s'organitzen i creen una forta pressió social, fan visible la situació, i reclamen solucions per la seva situació

seva situació, i per la part de l'entitat bancària, aquesta veu una sortida a tots els pisos buits que no pot administrar i que estan sent ocupats en bona part pels propis clients que han perdut l'habitatge.

En relació a l'habitatge llogat, el llogater que es troba davant la impossibilitat de fer front al pagament de les rendes de lloguer, genera un deute que el propietari/administrador li reclamaran judicialment a través d'una demanda de desnonament. En un primer moment, el jutjat el citarà per realitzar una vista, on podrà enervar l'acció judicial si liquida el deute pendent fins aquell moment (només es pot enervar per dret un cop), o bé es fixarà una data de llançament per tal de desnonar-lo de l'habitatge.

Aquest fet no és tan visible socialment. És cert que el percentatge del lloguer d'habitatge habitual i permanent actualment és d'un 21,2%³ en relació a l'habitatge de compra, però la incidència en desnonaments és més alta per impagament de rendes de lloguer que no pas per impagament de quotes de préstec hipotecari. Per tant, ha estat una situació silenciada i no tant visible. Manquen pisos de lloguer per cobrir-ne la demanda actual i, per tal de donar seguretat i tranquil·litat als propietaris d'habitatges, s'aprova la "Ley 37/2011, de 10 de octubre, "de medidas de agilización procesal", que el que facilita és l'anomenat "Desnonament exprés", que agilitza els tràmits per tal de desnonar un llogater que no paga.

Per tant a grans trets els canvis més significatius són els següents: només que es degui una renda de lloguer, el propietari pot iniciar la demanda. Per altra banda el demandat només té 10 dies per enervar l'acció judicial, entregar les claus o bé formular oposició, que és l'única opció d'anar a la vista judicial (anar a judici).

Aquestes mesures d'agilització processal ajusten molt el temps per poder negociar un pacte, per sol·licitar un ajut social, o perquè el propi demandat pugui liquidar el deute. En aquest cas, és d'aquells pocs moments en que la sobresaturació de la justícia permet al demandat guanyar una mica de temps que li és beneficiós, en contra del propietari que, tot i que fa negoci amb bé de primera necessitat, no té perquè fer-se càrrec de les mancances de recursos socials en matèria d'habitatge. Posteriorment la LAU (Ley 29/1994, de 24 de noviembre, de Arrendamientos Urbanos), té una reforma que protegeix al propietari de nou, "Ley 4/2013, de 4 de junio, de medidas de flexibilización y fomento del mercado del alquiler de viviendas". Un dels canvis és el temps de durada dels contractes, que passen a ser de 5 anys a 3 anys, entre d'altres canvis.

³ L'oficina d'estadística Eurostat, ens indica que abans de la crisi del 2008 hi havia un 80,60% de ciutadans que vivien en cases de propietat, actualment és un 78,80%. Per tant, tot i que el lloguer segueix sent baix, ha guanya terreny situant-se en un 21,20%, però encara lluny del 30% de la mitjana europea.

Tot i la diferent evolució de les dues formes més habituals d'accedir a l'habitatge, a l'estiu passat es publicà una llei a Catalunya que treballa el sobreendeutament relacionat amb l'habitatge habitual tant de lloguer com de compra. És la Llei 24/2015, del 29 de juliol, de mesures urgents per afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica. El desplegament d'aquesta Llei ha de permetre establir mecanismes destinats a resoldre les situacions de sobreendeutament de persones físiques i familiars, per causes sobrevingudes, especialment pel que fa als deutes derivats de l'habitatge habitual. Una llei àmplia i encoratjadora, promoguda per la societat civil, mitjançant una ILP, però mancada de recursos a hores d'ara.

Tercer sector: la reinserció social des de l'habitatge

Un cop tractat l'habitatge com a domicili habitual i el canvi de paradigma des de la crisi econòmica del 2008, no s'ha de perdre de vista tot el sector d'exclusió social que necessita d'habitatge per complementar el seu treball d'inserció social. Per tant també caldrà veure l'afectació en habitatge social relacionada amb el tercer sector.

Bona part de les estratègies d'integració social al tercer sector estan basades en l'accés a l'habitatge i l'atenció comunitària, aquesta estratègia s'origina a partir de les mancances que mostra el model d'atenció residencial.

Bona part de les estratègies d'integració social al tercer sector estan basades en l'accés a l'habitatge i l'atenció comunitària. Aquesta estratègia s'origina a partir de les mancances que mostra el model d'atenció residencial. Les mancances en el model residencial les trobem en la qualitat de vida i els serveis. En el model residencial la persona s'ha d'adaptar a una manera de viure on no hi tenen cabuda els interessos individuals, així com els gustos, o bé la dificultat de personalitzar les actuacions. Els serveis pel model residencial ja no formen part dels serveis que rebia la persona en la seva comunitat (serveis sanitaris, socials, psicològics, etc.), per exemple l'horari estricte en les residències i l'alimentació, entre d'altres. Cal una sensibilització sobre el dret de viure de forma independent i en comunitat. El model comunitari ens ha de permetre no perdre l'autonomia de les persones, per exemple poder entrar a la cuina per preparar un entrepà, viure en parella, entre d'altres.

Els darrers anys, la tendència en diferents països, així com a Catalunya, ha estat impulsar un procés de transició cap al model d'atenció comunitària.

Les persones que es troben en una situació d'exclusió social, de dependència són ateses principalment des del tercer sector a través de residències (model residencial). Aquest model es considera obsolet en determinades situacions i col·lectius, ja que les persones queden segregades socialment de la resta de la població, i la integració social es fa difícil.

La clara insuficiència de l'actual parc d'habitatges del tercer sector fa difícil que es puguin seguir impulsant processos pioners i exitosos de transició cap al model comunitari.⁴

Davant d'aquestes mancances de parc d'habitatges socials, cal remarcar la iniciativa de la Taula del Tercer Sector. En aquest cas recordem que es tracta de sector privat sense ànim de lucre, que l'any 2014 impulsa la Fundació Habitat3, amb l'objectiu de donar resposta col·lectiva i conjunta del tercer sector social a les necessitats existents en l'àmbit d'habitatge, entre els col·lectius de persones amb dificultats greus de diferents àmbits com: salut mental, discapacitat, infància, gent gran, addiccions, sense sostre, persones que han perdut l'habitatge per causes purament econòmiques, etc. Habitat3 és una eina de gestió d'habitatges de lloguer social a disposició dels projectes d'inclusió social de les entitats del tercer sector social que requereixen d'habitatge, però també és una eina de gestió d'habitatge a disposició de l'administració pública, desbordada per la insuficiència d'habitatge de parc públic.

Mapa de recursos actuals

No podem negar que aquest canvi de paradigma, i alhora crisi o oportunitat, ha fet augmentar de forma considerable els recursos i les prestacions destinades a cobrir les necessitats vinculades al dret a l'habitatge, però que en molts casos, donada la complexitat i augment de casos, no han estat ni són suficients.

Creiem interessant poder fotografiar un mapa de recursos actual, en que es pugui veure, per una banda, els recursos existents i, per l'altra, com la nova situació obliga a molts professionals a formar-se en dret hipotecari, noves prestacions i noves metodologies per fer front a aquesta emergència habitacional (Figura 1: Quadre mapa de recursos, pàgina següent).

La nova situació obliga a molts professionals a formar-se en dret hipotecari, noves prestacions i noves metodologies per fer front a aquesta emergència habitacional

⁴Un exemple d'actuació és el Housing First.

Figura 1. Quadre mapa de recursos. (Elaboració pròpia)

Nom del recurs/ajut/prestació	Definició	Població destinatària
<p>Prestacions econòmiques d'urgència especial, per atendre impagats de quotes de lloguer, de quotes hipotecàries, desnonaments.</p>	<p>Són prestacions econòmiques d'especial urgència, per afrontar situacions d'emergència en l'àmbit de l'habitatge.</p> <p>La finalitat de les prestacions és possibilitar la permanència en l'habitatge de persones i famílies, per prevenir l'exclusió social que pot suposar la pèrdua de l'habitatge que constitueix la residència habitual i permanent.</p>	<p>Dirigides a persones físiques residents a Catalunya, amb uns ingressos de la unitat de convivència que no superin els límits establerts a les bases de la convocatòria i que es trobin en risc d'exclusió social residencial per:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Deutes d'impagament de: <ul style="list-style-type: none"> - Rendes de lloguer - Quotes hipotecàries. - A persones que han perdut l'habitatge com a conseqüència d'un procés de desnonament o d'execució hipotecària.
<p>Prestacions per al pagament del lloguer</p>	<p>Són ajuts a fons perdut per fer front al pagament del lloguer de les unitats de convivència que tinguin ingressos baixos o moderats, a qui el cost de l'habitatge pot situar en risc d'exclusió social residencial.</p>	<p>Actualment només poden accedir a aquestes prestacions les persones que ja van sol·licitar l'ajut. Per a renovació de la prestació ja atorgada, s'hi poden acollir les persones que ja en van ser beneficiàries a l'exercici 2015, d'acord amb l'Ordre MAH/402/2009, de 5 d'agost, i les Resolucions TES/1101/2013, de 15 de maig, TES/884/2014 d'11 d'abril i la TES/697/2015, de 2 d'abril.</p>
<p>Ofideute o serveis d'assessorament hipotecari</p>	<p>És un servei gratuït d'informació, assessorament i orientació jurídica que es dona a les persones usuàries del servei sobre els compromisos subscrits en els seus préstecs o crèdits hipotecaris, les possibilitats de negociació i els ajuts de l'Administració. Es respon als dubtes en l'àmbit hipotecari, la qual cosa permet als usuaris tenir un coneixement exacte de la seva situació, una visió de les possibilitats de solució i de les despeses que comporta cada opció. A més, si és pertinent, s'informa a les famílies de les conseqüències de l'impagament i de les responsabilitats davant d'un possible inici de procediment judicial d'execució hipotecària.</p>	<p>Adreçat a les famílies amb dificultats per atendre el pagament dels préstecs o crèdits hipotecaris i que estan en risc de perdre el seu habitatge principal.</p>

Nom del recurs/ajut/prestació	Definició	Població destinatària
<p>Mesa d'emergència de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya.</p> <p><i>Hi ha municipis que en tenen de pròpia amb reglament local propi.</i></p>	<p>Òrgan col·legiat tècnic de l'Agència de l'Habitatge de Catalunya, competent en la proposta d'adjudicació d'habitatges propietat o gestionats per la mateixa Agència, en casos d'emergència econòmica i social.</p>	<p>Es consideren situacions d'emergència econòmica i social els casos següents:</p> <ul style="list-style-type: none"> - El risc de pèrdua de l'habitatge imminent o d'exclusió residencial de persones que estiguin en procés d'esser desnonades de llur habitatge habitual, amb especial atenció en aquelles situacions en què hi hagi menors a càrrec. - Les situacions de persones sense llar d'acord amb l'article 3.m) de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge. - Dones que es troben en situació de violència masclista - Víctimes d'assetjament immobiliari. - Persones amb discapacitats sobrevingudes. - Situacions derivades d'entitats de la Xarxa d'habitatge d'inserció social. - Qualsevol altra situació justificada socialment per demanda de les administracions locals, segons el que estableixen els articles 95.6 i 104.h de la Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge.
<p>Habitatges d'inserció i allotjaments d'acollida.</p> <p>Terçer Sector.</p>	<p>Habitatges d'entitats sense ànim de lucre que tenen com a finalitat atendre la necessitat d'habitatge de persones en situació de risc d'exclusió i/o que necessiten una tutela o un seguiment especial. També hi ha serveis socials municipals que gestionen directament habitatges tutelats.</p>	<p>Cada entitat o ajuntament fa la selecció segons tipologia o normativa d'ingrés pròpia.</p>
<p>Xarxa de mediació per al lloguer social</p>	<p>La Xarxa és un sistema de mediació en el mercat immobiliari que vol augmentar l'oferta de lloguer a preus moderats i, al mateix temps, mobilitzar el parc de pisos desocupats.</p>	<p>S'adreça a persones i unitats de convivència amb ingressos de fins a 4 vegades l'IRSC (Indicador de Renda de Suficiència de Catalunya). Es nodreix d'habitatges nous o de segona mà, que estan buits i es posen al mercat mitjançant la gestió de les borses d'habitatge. Les borses gestionen els programes socials d'habitatge en el territori i depenen dels ajuntaments, els consells comarcals i les agrupacions de municipis.</p>
<p>Ajuts econòmics municipals, d'entitats o d'altres.</p>	<p>Ajuts a fons perdut d'ajuntaments, entitats o d'altres organismes que estan apostant per al manteniment de l'habitatge i el pagament dels subministraments</p>	<p>Cada entitat o ajuntament fa la selecció segons tipologia o normativa d'ingrés pròpia.</p>

Conclusions i anàlisi del dret a l'habitatge⁵

Podem afirmar que el canvi de paradigma en l'habitatge ha fet canviar el replantejaments de lleis i recursos. Això ha afavorit un augment d'iniciatives socials arran de les demandes en matèria d'habitatge, que lluiten per la inclusió residencial de la ciutadania.

Què esperem de l'habitatge social? Cap a on volem anar? Hi ha diferents opcions i experiències en relació a polítiques socials d'habitatge. La mateixa opció en diferents territoris no funciona igual. Per tant, més que discutir per quina actuació apostar, caldrà situar el focus en determinar les necessitats reals d'habitatge des de l'àmbit nacional i local d'una forma transversal, per tal de detectar-les i prevenir-les en la mesura del possible, i alhora poder determinar on és prioritari l'habitatge. És a dir determinar on hi ha una demanda d'habitatge i, si és així, caldrà veure quin tipus de demanda i necessitat hi ha. Aquesta diagnosi s'ha de fer principalment i tenint molt en compte l'àmbit local.

Per tant cal una entesa entre els poders públics, privats, del tercer sector i moviments socials, ja que és entre tots que es trobarà la millor opció en benefici de la ciutadania.

És important mantenir una mirada crítica cap al tractament de les necessitats socials i en concret la necessitat d'habitatge. La necessitat, la desesperació i el drama particular d'un ciutadà no ens ha de distorsionar el model de polítiques socials en matèria d'habitatge que desitgem per la ciutadania, i així evitar caure en el populisme. No menystinguem que és cabdal per una família disposar d'un habitatge per poder desenvolupar-se en societat i no quedar-ne exclòs, però també és important plantejar-nos quin tipus de model d'habitatge volem.

Abans de definir quin model d'habitatge volem ens hem de plantejar diferents qüestions: volem que l'accés a l'habitatge es potèncii des del lloguer?, o bé des de la compra? La construcció de blocs d'habitatge socials en règim de compra? o en règim de lloguer? Potser recuperar pisos buits ja existents en les poblacions i, així, evitar els blocs de pisos en règim d'habitatge de protecció oficial, que acostumen a estar localitzats i estigmatitzats, i acaben representant focus d'exclusió social. Cal ser respectuós amb el medi ambient i no abusar de la construcció. Participar de forma conjunta les entitats involucrades

Caldrà situar el focus en determinar les necessitats reals d'habitatge des de l'àmbit nacional i local d'una forma transversal

Cal una entesa entre els poders públics, privats, del tercer sector i moviments socials, ja que és entre tots que es trobarà la millor opció en benefici de la ciutadania.

Abans de definir quin model d'habitatge volem ens hem de plantejar diferents qüestions

⁵ Assemblea General de les Nacions Unides, Declaració Universal dels Drets Humans (Resolució 217 A (III), de 10 de desembre de 1948) L'article 25 de la *Declaració Universal dels Drets Humans* reconeix el dret a l'habitatge com a part del dret a un nivell de vida adequat: "Article 25.1. Tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï, per a ell i la seva família, la salut i el benestar, especialment quant a alimentació, vestir, habitatge, assistència mèdica i als serveis socials necessaris; també té dret a la seguretat en cas d'atur, malaltia, incapacitat, viduïtat, vellesa o altra manca de mitjans de subsistència independent de la seva voluntat."

en un territori determinat, per tal de personalitzar les actuacions i optimitzar al màxim els pocs recursos dels que disposem. Tampoc cal oblidar que són necessàries les actuacions d'àmbit nacional que permetin resoldre part de les necessitats socials d'habitatge en l'àmbit local, ja que aquest no disposa dels recursos necessaris per si sol. És evident que l'àmbit local no pot ni ha d'assumir totes les actuacions en matèria d'habitatge. Fer actuacions directives o participatives? quan convé una o convé l'altra? recordar què suposa cada una en qüestió de temps, d'implicació, de garantir drets. Tots aquests plantejaments són interessants i ens han de permetre repensar contínuament quina pot ser la millor opció.

Des del Treball Social hem de donar èmfasis a la nostra professió, no en clau de gestió de recursos, sinó com especialistes en inclusió social. Malgrat la sobrecàrrega de feina, i la manca de recursos humans que aquesta crisi també ha fet evident, podem entendre aquesta situació com una oportunitat de creixement professional i revalorar la nostra tasca. No defugir dels reptes que ens interpel·len actualment, explorar totes les possibilitats que aporta el Treball Social a la societat en tots els àmbits i en aquest cas el d'Habitatge.

Aquest article està dedicat al Sr. Joan Batlle i Bastardas, per la seva aportació en l'àmbit d'Habitatge Social de Catalunya.

Bibliografia

- ADELANTADO, J. *Cambios cuantitativos y cualitativos en los Estados del Bienestar. Recortes y ¿cambio de paradigma? El caso de España (1995-2012)*. Grupo de investigación GEPS (Globalización, Educación y Política Social). Departamento de Sociología (UAB). Barcelona: UAB. 2013. Consultat 16/03/2017. <https://perspectiva.ccoo.cat/cambios-cuantitativos-y-cualitativos-en-los-estados-del-bienestar-recortes-y-cambio-de-paradigma-el-caso-de-espana-1995-2012/>
- VILÀ, Antoni (2005) *Els serveis socials. Una visió històrica*. Girona: Diputació de Girona. II Part. Cap. 1 Antecedents històrics. pp 103-170. ISBN: 84-95187-72-8
- *La contribució del Tercer Sector al lloguer social*. Debats Catalunya Social Propostes des del Tercer Sector. Núm. 44 gener del 2016. Barcelona. Taula d'Entitats del Tercer Sector de Catalunya, 2016. DL B 2350 – 2016. Consultat 16/03/2017. http://habitat3.cat/sites/default/files/dossier_habitatge_social_web_0.pdf

Legislació:

- España. Ley 29/1994, de 24 de noviembre, de Arrendamientos Urbanos. BOE, de 25 de noviembre de 1994, núm. 282. Consultat 16/03/2017. <https://www.boe.es/buscar/pdf/1994/BOE-A-1994-26003-consolidado.pdf>
- España. Ley 37/2011, de 10 de octubre, de medidas de agilización procesal. BOE, de 11 de octubre de 2011, núm. 245, páginas 106726 a 106744 (19 págs.). Consultat 16/03/2017. http://www.gabinetealmagro.com/Archivos/Agilizacion_Procesal.pdf
- España. Decreto-ley 6/2012, de 9 de marzo, de medidas urgentes de protección de deudores hipotecarios sin recursos. BOE, de 10 de marzo de 2012, núm. 60. Consultat 16/03/2017. http://www.garrigues.com/sites/default/files/docs/Novedades_Mercantil_Procesal_2012_0.pdf
- España. Ley 4/2013, de 4 de junio, de medidas de flexibilización y fomento del mercado del alquiler de viviendas. BOE, de 5 de junio de 2013, núm. 34, páginas 42244 a 42256 (13 págs.). Consultat 16/03/2017. http://www.garrigues.com/sites/default/files/docs/Novedades-Mercantil-Litigacion-2-2013_0.pdf
- Catalunya. Llei 24/2015, del 29 de juliol, de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa energètica. DOGC, de 5 d'agost de 2015, núm. 6928. Consultat 16/03/2017. http://habitatge.barcelona/sites/default/files/documents/llei_242015_pobresa_energetica.pdf

Webgrafia

- www.agenciahabitatge.cat/ (febrer 2016)
- www.habitat3.cat (febrer 2016)
- <https://barrisicrisi.wordpress.com/> (febrer 2016)

L'habitatge social als Països Baixos. El cas de Nijmegen

Social housing in the Netherlands. Nijmegen case

Sílvia Font Jansà¹

Resum

Amb aquest article es pretén mostrar quina és la situació de l'habitatge social als Països Baixos i se centra concretament en la ciutat de Nijmegen, de 170.000 habitants. Centrar el tema de l'article en un territori concret el fa molt més abastable. En aquest article situarem la ciutat, parlarem dels requisits i criteris d'accés, de diferents corporacions d'habitatge i d'una pràctica anomenada antiocupació entre altres coses.

Paraules clau: Països Baixos, Nijmegen, habitatge, social, criteris, corporacions.

Abstract

This article aims to show the condition of social housing in the Netherlands and focuses specifically in the city of Nijmegen and its 170.000 inhabitants. To focus the subject of the article in a particular territory makes it much more attainable. In this article we will place the city and discuss the requirements and criteria of access, we will observe the different housing corporations and a practice called anti-squatting, among other things.

Key words: Netherlands, Nijmegen, housing, social, criteria, corporations.

Per citar l'article: FONT JANSÀ, Sílvia. L'habitatge social als Països Baixos. El cas de Nijmegen. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 83-95. ISSN 0212-7210.

¹ Terapeuta Gestalt, treballadora social i antropòloga. Vivint als Països Baixos des de desembre de 2013.

1. Introducció

Ens trobem davant d'un tema de naturalesa àmplia i ens centrem en una ciutat amb una clara orientació política i cultural d'esquerres, on els temes socials hi tenen molt de sentit.

Segons la Declaració Universal dels Drets Humans, *tota persona té dret a un nivell de vida que assegurï, per a ell i la seva família, la salut i el benestar, especialment quant a alimentació, vestit, habitatge, assistència mèdica i als serveis socials necessaris...*. És per això que la importància del tema d'aquesta revista és crucial.

2. La ciutat i l'entorn

Nijmegen és una ciutat dels Països Baixos, situada a només 8 quilòmetres de la frontera amb Alemanya, al costat del riu principal del país, el Waal, amb molt de trànsit fluvial, que comunica Alemanya amb el port de Rotterdam, el més important d'Europa. Té 170.000 habitants i és la ciutat més antiga del país. De la llista de ciutats més grans, Nijmegen ocupa la desena posició.

És una ciutat estudiantil, amb una universitat fundada el 1923, a la qual assisteixen molts estudiants nacionals i de fora de les fronteres dels Països Baixos. Està rodejada de natura, de camps de cultiu de cereal i de ramats sobretot de vaques.

El mitjà de transport més utilitzat a la ciutat i a tot el país és la bicicleta. També compta amb una estació de trens molt important, que comunica Nijmegen amb les principals ciutats del país, situades a poc més d'una hora.

Les activitats culturals de la ciutat són nombroses. Hi ha diversos museus de diferents temàtiques, ruïnes romanes, espais artístics, festivals a la primavera i a l'estiu, entre moltes altres.

A les eleccions de març de 2014 es van obtenir uns resultats que van permetre formar una coalició política d'esquerres. La coalició més d'esquerra de tot el país.

La ciutat ha guanyat aquest passat mes de juny el premi a la ciutat verda 2018 (**Green Capital Award 2018**), un premi que s'atorga des de l'any 2010. Aquest títol s'assigna anualment a una ciutat que lidera el camí en polítiques favorables per al medi ambient, com ara l'energia renovable, l'economia verda, el transport públic sostenible, el transport en bicicleta, la gestió de residus i la gestió sostenible de l'aigua.

Els Països Baixos és un dels països més densament poblats del món i el 2011 ocupava el tercer lloc en l'índex de Desenvolupament Humà publicat per les Nacions Unides.

Pel que fa al salari mínim, el govern holandès està considerant la possibilitat de revisar les normes que regeixen el salari mínim legal del país. Aquest salari ha de ser revisat cada cert

temps per adaptar-lo al clima financer dels Països Baixos. Aquesta quantitat es basa en una jornada de 40 hores la setmana.

Taula: salari mínim per mes, setmana i dia

(quantitats brutes a data 1 de juliol de 2016)

Edat	Mes	Setmana	Dia
23 anys o més gran	€ 1.537,20	€ 354,75	€ 70,95
22 anys	€ 1.306,60	€ 301,55	€ 60,31
21 anys	€ 1.114,45	€ 257,20	€ 51,44
20 anys	€ 945,40	€ 218,15	€ 43,63
19 anys	€ 807,05	€ 186,25	€ 37,25
18 anys	€ 699,45	€ 161,40	€ 32,28
17 anys	€ 607,20	€ 140,15	€ 28,03
16 anys	€ 530,35	€ 122,40	€ 24,48
15 anys	€ 461,15	€ 106,45	€ 21,29

3. Les corporacions d'habitatges

3.1. Què són les corporacions

Les corporacions d'habitatge són fundacions o associacions que lloguen o venen habitatge accessible. A la nova llei d'habitatge, que va entrar en funcionament l'1 de juliol de 2015, hi ha les normes de regulació d'aquestes corporacions. Un dels requisits és el de separar l'activitat comercial de la social.

El seu objectiu principal ha de ser garantir que les persones amb ingressos baixos puguin tenir accés a un habitatge assequible. Juntament amb les autoritats locals, els representants dels llogaters i l'ajuntament es tracen els objectius locals en qüestió d'habitatge.

L'any 1995 va ser un moment crucial en la història de l'habitatge públic als Països Baixos. Es va produir l'anomenat *bruteringsoperatie*, que va consistir en la privatització de les corporacions d'habitatge.

Fins el 1995 les corporacions d'habitatge rebien subvencions del govern per construir i renovar habitatges. Rebien diners en forma de préstecs i subvencions del govern per retornar-los. Però a partir de l'any 1995 tot va canviar. A partir d'aquell moment la relació econòmica entre les empreses i el govern es va acabar.

Durant els anys posteriors, les corporacions van passar a tenir els següents ingressos: arrendaments i interessos sobre el capital. Els habitatges de nova construcció i les reparacions són finançats amb fons propis i aliens. Recursos propis principalment a través de la venda d'habitatge de lloguer, i fons

prestats pels bancs amb una garantia del Fons de Garantia Social per a l'habitatge, diners que es devien amb unes taxes d'interès més baixes.

3.2. Algunes de les corporacions principals

ENTREE

Entree és un acord de 20 corporacions d'habitatge per treballar conjuntament en temes d'habitatge social. Entre totes elles lloguen fins a 90.000 habitatges a la regió d'Arnhem-Nijmegen. Per poder accedir a un habitatge de lloguer social, s'ha d'estar inscrit a les llistes de sol·licitants de cada corporació i aquest tràmit és gratuït. És molt important mantenir l'antiguitat en la inscripció, condicions que consten a la plataforma web. En canvi per a poder accedir a un habitatge de compra, el procés d'inscripció no és necessari.

No sempre, però, és important i imprescindible aquesta antiguitat. També hi ha habitatges als quals es pot optar per sorteig, i les corporacions poden també oferir-ne alguns d'accés directe. A la fitxa de cada habitatge, dins de les plataformes web de cada corporació, es poden trobar les seves característiques i les condicions d'accés.

Les corporacions també s'encarreguen de l'habitatge adreçat a grups especials com ara les persones grans i les persones amb discapacitat, els estudiants i les persones demandants d'asil que tenen un permís de residència.

TALIS

Talis és una corporació i constructora d'habitatges que lloga i gestiona uns 14000 habitatges a la regió. Proporciona un habitatge adequat, assequible amb una garantia de futur, considerant també l'assistència i la reparació dels edificis.

Aquesta corporació treballa per fer els barris més socials. Treballen conjuntament amb organitzacions socials com ara entitats de cura i benestar, ajuntaments i els mateixos habitants dels barris. Busquen un equilibri entre la responsabilitat i la preocupació per la convivència. Talis també treballa per fer una "atenció a mida" amb l'objectiu d'ajudar a viure de la manera més independent i agradable possible.

Per aquest article no s'ha pogut comprovar si aquests principis de la corporació es duen a terme barri a barri.

La seva visió com a corporació és que tenen la responsabilitat, com a proveïdors d'habitatge social a la xarxa de l'habitatge, del benestar i de l'atenció i la cura de les persones, i tenen com a objectiu la creació de comunitats sostenibles i vitals.

La seva missió és proporcionar un impuls a través de l'habitatge adequat i accessible als clients que no poden accedir a l'habitatge del mercat lliure.

Busquen un equilibri entre la responsabilitat i la preocupació per la convivència.

PORTAAL

L'associació Portaal és l'empresa mare del Holding Portaal BV. Aquest holding desenvolupa projectes d'habitatge social i també en realitza el manteniment. Està regulat per l'autoritat holandesa de cooperatives d'habitatges.

Algunes persones en recerca d'habitatge social tenen prioritat, com per exemple aquelles que necessiten cures, que han d'abandonar les seves llars a causa de plans de demolició o persones que no tenen permís de residència. Aquestes persones reben un certificat d'urgència per part de l'ajuntament.

3.3. Obligació i dret de les corporacions

Les corporacions d'habitatge estan obligades, des de l'1 de gener de 2016, a oferir un lloguer "accessible" per almenys un 95% dels habitatges que es destinen al seu públic més important: els habitants que tenen dret a l'ajut de l'habitatge. A les llars amb una o dues persones es pot demanar com a màxim 586,68€, a les llars de tres o més persones es pot demanar un màxim de 628,76 euros.

Tenen un 5% de marge per assignar preus una mica més alts, per exemple quan es tracta de cases adaptades per a persones grans o per persones amb discapacitat.

Es pot també augmentar lleugerament el preu d'un nombre d'habitatges per persones que cerquen habitatge amb ingressos una mica més alts.

El segon grup més important per a les corporacions d'habitatge són les persones que busquen habitatge amb uns ingressos massa alts per aconseguir l'ajuda de lloguer però massa baixos per llogar al sector del mercat lliure o per aconseguir una hipoteca per a una casa de compra.

A les persones que opten a un lloguer que s'inclouen dins del límit d'ingressos per l'ajuda d'habitatge i del límit d'ingressos per ser considerat habitatge social les corporacions els pot assignar un lloguer de com a màxim 710,68€.

4. Habitatges socials

Les corporacions han d'oferir anualment el 80% dels habitatges a les persones amb uns ingressos màxims de 35.739 euros (2016). Un 10 % els han d'oferir a persones amb ingressos entre 35.739 i 39.874 euros.

El 10% restant es podrà assignar lliurement per part de les corporacions. S'ha de donar prioritat, però, a les famílies vulnerables, a les persones en espera d'un habitatge d'urgència, per exemple, per raons mèdiques o per altres situacions per les quals necessitin protecció.

4.1. Regles i condicions per anomenar-ho lloguer social

Per a que un habitatge pugui ser anomenat *habitatge de lloguer social* ha de complir un seguit de condicions. El preu i les condicions de lloguer han de fer-lo accessible a persones amb baixos ingressos i a d'altres col·lectius amb dificultats. Algunes condicions establertes són aquestes:

- Preu màxim mensual del lloguer (establert) i percentatge d'augment anual màxim (regulat).
- Control del nivell d'ingressos de la persona que vol llogar (màxim establert).
- Que sigui possible accedir a una prestació del govern per al lloguer. L'import de l'ajuda depèn del preu del lloguer, dels ingressos del llogater, de la seva edat i de la seva situació personal.²
- Es pot demanar la intervenció d'una comissió específica en el cas de desacord entre les dues parts.

4.2. Criteris d'accés

Llista d'espera: La majoria d'habitatges s'assignen fent una tria entre les persones/famílies amb més urgència o amb més antiguitat a la llista d'espera.

Sorteig: Quan la condició d'accés a l'habitatge és per sorteig, no importa el temps que la persona sol·licitant porta a la llista. Tothom que sol·licita té les mateixes opcions.

Lloguer directe: Una altra via de sol·licitud d'habitatges disponibles és la directa. En aquest cas, el temps que una persona o família porta a la llista d'espera tampoc es té en compte per assignar l'habitatge. L'ordre de sol·licitud sí que es pot tenir en compte (tot i que és la mateixa corporació que ofereix l'habitatge qui decideix si ho té en compte o no). Aquest requisit consta per escrit a la fitxa de cada vivenda.

En general els habitatges de lloguer directe tenen un preu més alt que està per sobre del llindar per poder sol·licitar l'ajuda del lloguer (710,68€)³.

Una persona també pot sol·licitar un habitatge amb una quota de lloguer més alt. En aquest cas, la corporació *Portaal*, per exemple, pot adaptar la quota mensual de lloguer si està per sobre del límit per poder demanar l'ajuda. Això, no obstant, s'ha d'acordar directament amb aquesta corporació.

En la següent taula es poden veure les condicions econòmiques necessàries per poder sol·licitar un habitatge de lloguer social.

² Viure fora de l'habitatge per causes com ara ingrés a presó, ingrés hospitalari o a una residència de persones grans o sociosanitari; persones amb discapacitat; pares separats i habitatge; persones que necessiten cures a domicili, etc.

³ Preu mensual del lloguer màxim per poder sol·licitar l'ajuda.

Condicions econòmiques per poder sol·licitar un habitatge de lloguer social⁴

Assignació apropiada		Lloguer base per mes		
Grandària de la llar	Ingressos totals	≤ 586,68€	> 586,68€ ≤ 628,76€	> 628,76€ ≤ 710,68€
1 persona	≤ 22.100	✓		
	> 22.100€ = 30.050€	✓	✓	
	> 30.050€ = 35.739€	✓	✓	✓
	> 35.739€ *			✓
2 persones	≤ 30.050€	✓		
	> 30.050€ = 35.739€	✓	✓	✓
	> 35.739€*			✓
3 persones	≤ 30.050€	✓	✓	
	> 30.050€ = 35.739€	✓	✓	✓
	> 35.739€*			✓

Límits adaptats per l'ajuda d'habitatge

Els llogaters amb ingressos baixos tenen dret a l'ajuda d'habitatge.

- La renda màxima per tenir dret a l'ajuda d'habitatge és de 22.100€ per a solters, 30.000€ per a famílies de diverses persones per sota de l'edat de jubilació estatal i 30.050€ per a famílies de diversos membres per sobre de l'edat de pensió estatal.

L'import de l'ajuda per a l'habitatge que s'assigna a les persones sol·licitants depèn dels ingressos de totes les persones majors d'edat que viuen al domicili, de si hi ha infants o no i del cost mensual del lloguer entre altres. L'habitatge llogat ha de ser independent (no habitatge compartit), l'import de lloguer mensual no ha de superar el límit establert del que s'ha parlat amb anterioritat en aquest article, entre d'altres.

Ajuda d'habitatge i estalvis

Qui supera el límit d'estalvis o té algun altre tipus de propietats/valors no pot rebre cap ajuda d'habitatge, encara que els seus ingressos siguin baixos. Aquest principi no ha canviat en els últims anys, però sí que han variat els límits màxims d'estalvis.

⁴ ✓ Es pot sol·licitar i es té preferència per davant de ✓.

✓ Es pot sol·licitar però les persones que recerquen habitatge amb ✓ tenen preferència.

*Es poden sol·licitar alguns habitatges amb ingressos fins 39874€ o 43000€. Per conèixer les condicions, consultar l'anunci.

Límit d'estalvis i edat

Els llogaters que encara no han assolit l'edat de jubilació poden tenir 3.000€ més d'estalvi. Això és conseqüència del pla d'impostos que a finals de 2015, a última hora, va ser aprovat pel Senat. En aquest pla també es va acordar que amb un estalvi de fins a 24.437€ no s'havia de pagar cap impost.

Per als llogaters que estan per sobre de l'edat de jubilació, la mesura sobre els estalvis va ser modificada de forma desavantajosa. Fins al 2015 les persones amb ingressos entre 14.000 i 20.000€ podien tenir uns 35.000€ d'estalvi sense que això els afectés en el seu dret a l'ajuda a l'habitatge. Per a les persones amb menys ingressos encara es permetia una quantitat més alta.

Aquesta exempció addicional per donar cabuda a la gent gran amb uns ingressos baixos era coneguda com "ajuda per persones d'edat avançada". L'1 de gener del 2016 va ser abolida. Ara hi ha un màxim de 24.437€ igual per tothom.

4.3. Certificats d'urgència

Com funcionen els certificats d'urgència i quins "grups" hi tenen dret?

La Llei d'Habitatge de 2014 estableix que els municipis poden establir regles per a l'adjudicació d'habitatge d'interès social al municipi. Aquestes normes es defineixen en una regulació de l'habitatge, que serà vàlida durant un màxim de quatre anys.

En aquesta, l'ajuntament hi pot incloure una regulació d'urgència, especificant quins grups de persones que cerquen habitatge hi tenen prioritat. Els següents grups, segons la llei d'habitatge, han de ser anomenats *recercadors* d'habitatge en situació urgent, i són anomenats així si hi ha una urgència en quant al tema de l'habitatge (en la seva situació personal):

- Cuidadors i persones que necessiten atenció en les activitats de la vida diària.
- Persones que viuen a cases protegides en situacions de violència.
- Persones que estan allotjades a albergs municipals.
- Sol·licitants d'asil amb un permís de residència⁵.

Els ajuntaments també poden designar altres grups, per exemple persones sense sostre o gent amb infants al seu càrrec que necessiten una casa de manera ràpida a causa d'un divor-

⁵ El parlament holandès va decidir al setembre de 2016 eliminar la prioritat en l'accés a l'habitatge dels refugiats. La Cambra vol evitar aglomeracions en el mercat de l'habitatge per a les persones que recerquen habitatge i creu que els sol·licitants d'asil han de ser allotjats tan com sigui possible fora de l'oferta d'habitatge habitual. Aquesta proposta encara està en debat.

Els municipis poden decidir ells mateixos. Amb aquesta modificació ja no és necessari registrar els "refugiats" com a una categoria dins de la regulació d'urgència.

ci, o persones que han d'abandonar casa seva per una malaltia greu o per un problema estructural i/o de seguretat de la casa. També poden designar certs grups de cases que es destinen als sol·licitants d'habitatges que siguin socialment o econòmicament dependents de l'ajuntament o regió.

El govern holandès aposta perquè els ciutadans puguin viure en habitatges assequibles, segurs, saludables i eficients energèticament. Tant el llogater com el propietari estan subjectes a certes regulacions. Aquestes mesures inclouran el control dels preus del lloguer, dels augments, del manteniment i dels serveis relacionats (en el cas que n'hi hagi).

El primer pas per poder passar per la comissió d'urgència és la sol·licitud oficial. Les persones que ho necessitin han de contactar amb la corporació d'habitatge de la zona on viuen. La primera entrevista serveix per mirar les possibilitats que hi ha, i un treballador d'aquesta corporació estudia com són de grans les possibilitats de rebre un certificat d'urgència. Seguidament aquesta persona aconsella a la persona interessada iniciar el procés o no. Si es decideix iniciar-lo, s'han de pagar 55€ de costos de gestió del procediment.

El segon pas consisteix en què un treballador de la corporació investiga la situació personal/familiar i elabora un informe de la mateixa. Si hi ha alguna situació mèdica o física a destacar, es necessita un informe específic. Aquesta persona envia tota la documentació requerida, més el seu informe, a la comissió d'urgència.

El tercer pas consisteix en què la comissió d'urgència estudia el cas i dona una resposta. Aquesta comissió és independent. Dins de les 11 setmanes posteriors a la sol·licitud, la comissió ha d'emetre una resposta contra la qual es pot presentar una reclamació. Aquesta resposta és enviada a la persona/família sol·licitant i també a la corporació d'habitatge en qüestió.

El quart pas consisteix en fer ús de la declaració d'urgència en el cas que aquesta hagi estat favorable. Aquest certificat s'ha de fer servir dins dels 4 mesos posteriors, i és vàlid dins de la regió en la que s'hagi sol·licitat. La família/persona en qüestió té preferència entre tots els sol·licitants.

Per a alguns dels pisos ofertats no es consideren les declaracions d'urgència i això està especificat en l'anunci. Mentre el certificat és vàlid, un membre de la corporació esdevé la persona de referència i dona suport en la recerca d'habitatge.

Si la persona/família aconseguix un habitatge dins dels 4 mesos, el certificat d'urgència ja no és vàlid. En el cas que no l'aconsegueixi, per defecte aquest certificat caduca. En situacions excepcionals la comissió pot decidir allargar el període d'urgència per un màxim de tres mesos. Si durant l'últim mes en el qual el certificat és vàlid no es troba un habitatge, és en aquell moment que se s'ha de demanar la pròrroga.

El govern holandès aposta perquè els ciutadans puguin viure en habitatges assequibles, segurs, saludables i eficients energèticament.

5. ALTRES

Recerca i xifres

L'ajuntament de Nijmegen ha fet una investigació en diferents àmbits polítics a diverses parts de la ciutat i barris.

Aquesta recerca i les dades estadístiques trobades representen una fotografia de diferents temes d'investigació. Aquí, però, les dades que es reflecteixen fan referència a l'habitatge.

El total d'habitatges de lloguer es manté estable tot i la situació de crisi que també es viu al país. El total d'habitatges socials que anualment es poden arribar a llogar a Nijmegen és d'entre 1.800 i 2.000. Alhora, les llistes d'espera de les diferents corporacions per poder accedir a un habitatge són llargues, d'anys.

No sempre es pot donar resposta a aquestes urgències i sovint als equips de serveis socials de cada barri o de punts d'atenció social sense cita prèvia (descentralitzats) es reben demandes i es plantegen situacions a les que tampoc es pot donar resposta.

Pressió al mercat de lloguer

Hi ha una gran demanda d'habitatge social (i del mercat lliure) i també llistes d'espera d'anys. Per les llars que el 2011 van ser llogades hi havia més de 15.000 persones interessades. De cada 100 persones que buscaven habitatge, només 13 en van trobar. Les possibilitats d'èxit estan desequilibrades, ja que els estudiants tenien moltes més possibilitats de trobar habitatge que per exemple persones amb situacions desafavorides o nouvinguts a la ciutat.

Augment del preu. Els habitatges de lloguer

L'augment dels lloguers ha estat molt gran en els últims anys. Si el 2008 el 91% dels habitatges encara tenia una renda mensual per sota del límit (525€), el 2012 aquesta proporció es va reduir al 80%.

Llistes d'espera

Les ciutats grans com ara Amsterdam, Rotterdam, Den Haag i Utrecht tenen llargues llistes per aquest tipus d'habitatges. El lloguer no ha d'estar per sobre de 710,68€ mensuals. Aquesta quantitat no inclou les despeses⁶ de servei. El total d'aquestes despeses pot ser de com a màxim 12 euros per concepte fins a arribar a 48€/mensuals totals.

⁶ Les despeses estan dividides en quatre conceptes: neteja dels espais comuns, llum i gas dels espais comuns, despeses d'administració, costos per serveis i reparacions i per sales de recreació i esbarjo comunes. Aquestes últimes solen pagar-se a edificis en els que una part està destinada a residència o habitatges per a gent gran.

Canvis del 2016

El preu de lloguer màxim a través del qual un habitatge social pot ser llogat (la frontera de liberalització), es manté durant el 2016 en la mateixa quantitat que la del 2015. Per nous lloguers socials es pot aplicar un màxim de 710,68€ (de renda bàsica) i si el lloguer que es paga no és superior a aquesta quantitat es pot sol·licitar una ajuda per a l'habitatge.

Per part de les corporacions hi ha l'opció de reduir el lloguer mensual quan la persona sol·licitant té menys ingressos. Amb això, es dedueix que hi haurà una reducció dels habitatges disponibles.

Antiocupació: Una solució per a qui?

Els Països Baixos, històricament, han estat relacionats amb els moviments reivindicatius d'ocupació des dels anys 60. Fins l'any 2010 ocupar edificis que havien estat buits durant els últims 12 mesos no era il·legal i no estava penalitzat.

Fa uns anys es va crear una forma d'evitar l'ocupació dels habitatges, i que literalment és anomenada "antiocupació".

Les persones que hi viuen són literalment anomenades *antiocupes* i viuen en una casa o habitatge semblant a una oficina. L'objectiu de la creació de les empreses que gestionen aquests tipus d'habitatges és evitar que les vivendes siguin ocupades.

Les persones que hi viuen paguen quotes mensuals molt reduïdes, a vegades de menys de 200€ al mes. Però, per altra banda no dona l'estabilitat d'un habitatge de lloguer o compra.

Les condicions i els drets d'aquest tipus d'acord no són els mateixos que els del lloguer regulat. No hi ha un contracte de lloguer ni tampoc cap protecció. El termini de preavis per desocupar l'habitatge és d'entre 14 dies a 3 mesos. Aquesta és una alternativa a l'habitatge *regulat* que trien estudiants i persones joves i també és una opció triada per persones que s'acaben de separar i necessiten un habitatge ràpid i econòmic. Seria una nova forma d'ocupació de la qual els propietaris en treuen un rendiment sabent que en qualsevol moment poden disposar del seu habitatge.

Normalment aquests habitatges/oficines són gestionats per una oficina anomenada "antiocupació".

L'acord que s'estableix entre les dues parts vindria a ser un acord de préstec d'aquest espai per viure-hi. Si el propietari demana que s'abandoni l'habitatge en un termini concret i quan arriba aquest dia la persona que hi viu no ha trobat cap altre lloc per anar a viure, és obligat a abandonar l'espai. No hi ha possibilitats d'allargar aquest termini o de deixar-hi les pertinences fins a trobar un altre lloc. Les oficines *antiocupació* no proporcionen cap habitatge substitutiu.

En aquesta alternativa a l'habitatge social el gran avantatge per a llogater és que el preu del lloguer és molt baix, i l'avantatge per al propietari és que la casa no està buida.

Fa uns anys es va crear una forma d'evitar l'ocupació dels habitatges, i que literalment és anomenada "antiocupació".

Aquesta forma de viure és legal sempre i quan s'hagi signat un contracte d'acord per al préstec entre ambdues parts. S'estableix un contracte que regula el préstec de l'habitatge.

L'accés a un habitatge *antiocupació* es fa mitjançant la inscripció a una oficina *antiocupació*. Les més conegudes són Camelot, Ad Hog Beheer i Interveste.

La persona que està vivint a un d'aquests habitatges no pot ser expulsat d'un dia per l'altre, però sí que, com dèiem, pot ser requerit per deixar l'habitatge dins del termini preestablert.

Habitatge social corporatiu

Consisteix en una iniciativa nascuda a Dinamarca i que es comença a aplicar als Països Baixos l'any 1969 quan una professora posa un anunci al diari en el que explica que busca un arquitecte per dissenyar un habitatge amb serveis compartits en els quals hi convisquin nens, malalts i avis.

Això va donar peu a la constitució d'una associació a nivell nacional (Central Wonen) que reuneix els anomenats grups de convivència (cohousing en anglès), en els que hi viuen persones de diferents edats i amb diferents situacions i que comparteixen serveis, espais i activitats.

Una de les claus d'èxit d'aquesta mena de projectes, a part que els preus de lloguer siguin accessibles i es pugui sol·licitar l'ajuda-subsidi per al pagament del lloguer mensual, és que fomenten la discussió democràtica, el cooperativisme, el respecte per al medi ambient, l'esperit de compartir, tots ells valors molt arrelats a la societat holandesa.

Hi ha tota una estructura de grups i subgrups i tota una organització al darrere d'aquest model d'habitatge social. Als enllaços i webgrafia es pot trobar informació sobre el tema.

6. Conclusions

Des del 1995 es produeix una privatització de l'habitatge social als Països Baixos, però se segueixen creant acords entre ajuntaments i corporacions per tal de garantir una construcció i una evolució "controlada" i que garanteixi uns mínims directa i indirectament establerts per l'administració local.

Ens manca informació referent a si està permesa la venda d'un habitatge comprat a una corporació i qualificat com a habitatge social.

Si es compara amb la situació a Catalunya, el salari mínim és molt més alt, i canvia en funció de l'edat de la persona, i alhora els límits d'ingressos per poder accedir a una ajuda per l'habitatge també és més alt.

El preu dels lloguers són elevats i això fa que molta gent vulgui accedir a l'habitatge social i que les llistes d'espera siguin llargues. A les plataformes web de les corporacions hi ha detallada la forma en què s'han de sol·licitar els habi-

El preu dels lloguers són elevats i això fa que molta gent vulgui accedir a l'habitatge social i que les llistes d'espera siguin llargues.

tatges, com es pot crear el perfil de sol·licitant, quants se'n poden sol·licitar per setmana, quins són els requisits d'accés, etc.

L'habitatge és un dret universal i una de les conclusions que es treuen, si es comparen les situacions de Catalunya i dels Països Baixos, és que també és universal la dificultat per accedir a un lloguer amb un preu digne i accessible.

Webgrafia

- Vereniging van woningcorporaties. www.aedes.nl
- Col·legi d'arquitectes de Catalunya. <https://www.arquitectes.cat/ca/revista-corresponsals/holanda-exemples-habitatge-social-corporatiu>
- De Gelderlander. Nieuwe linkse coalitie Nijmegen gaat nivelleren. <http://www.gelderlander.nl/regio/nijmegen-e-o/nijmegen/nieuwe-linkse-coalitie-nijmegen-gaat-nivelleren-1.4348470>
- De Gelderlander. Nijmegen wint Green Capital Award 2018. <http://www.gelderlander.nl/regio/nijmegen-e-o/nijmegen/nijmegen-wint-green-capital-award-2018-1.6130764>
- Sociale huurwoningen. <https://www.huurwoningen.nl/info/sociale-huurwoningen/>
- Iewan. <http://www.iewan.nl/>
- Landelijke Vereniging Centraal Wonen. <http://www.lvcw.nl/>
- Nijmegen. <https://www.nijmegen.nl/>
- Kraken in Nederlan. https://nl.wikipedia.org/wiki/Kraken_in_Nederland
- Wat is het verschil tussen een sociale-huurwoning en een huurwoning in de vrije sector?. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/huurwoning/vraag-en-antwoord/verschil-sociale-huurwoning-woning-vrije-sector>
- Minimumloon. <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/minimumloon/inhoud/bedragen-minimumloon-2016>
- Handreiking Prestatieafspraken (herzien). <http://woningwet2015.nl/handreiking-prestatieafspraken-herzien>
- Wat verandert er voor huurders in 2016?. <https://www.woonbond.nl/nieuws/wat-verandert-huurders-2016>
- Woningcorporaties op eigen benen. http://www.canonsociaalwerk.eu/nl_vhv/details.php?cps=20&canon_id=489
- Wikipedia. www.wikipedia.cat

LA PAH: denúncia, propostes i acció directa

L'empoderament com a eina de transformació social

PAH: complaint, proposes and direct action

Empowerment as a tool of social transformation

Carlos Macías Caparrós¹

Resum

En el present article pretenem fer una foto del dret a l'habitatge a l'estat espanyol, com s'ha fomentat accedir-hi a través de l'endeutament, l'estafa hipotecaria i la complicitat dels diferents governs i administracions. La Plataforma d'Afectats per la Hipoteca com a resposta de la ciutadania organitzada, com es decideix abordar la problemàtica de les afectades per la hipoteca, fent un especial èmfasi en el procés d'empoderament, l'assessorament col·lectiu i els processos d'autotutela del dret a l'habitatge. Finalment, com abordem les noves situacions de lloguer i ocupacions, ahora que tracem unes línies sobre els reptes i fites a aconseguir.

Paraules clau: Empoderament, estigma pobresa, solidaritat, companyerisme, suport mutu, desobediència, lluita, col·lectiu, desnonament, ocupació, dret a l'habitatge.

Abstract

This article aims at showing a photo of the housing rights in Spain, observing how its access has been through lending, mortgage fraud and the complicity of different governments and administrations. The Platform of Affected (people) for the Mortgage –as an answer of the organized citizenship– decided to address the problematic of those affected by the mortgage, giving special emphasis at the empowerment process, collective advising and processes of 'self-protection' in housing rights. Finally, we show a view to the new situations of rental and squatting, drawing a line on the challenges to be achieved.

Key words: Empowerment, poverty stigma, solidarity, companionship, mutual support, disobedience, fight, collective, eviction, employment, housing rights.

Per citar l'article: MACÍAS, Carlos. LA PAH: denúncia, propostes i acció directa. L'empoderament com a eina de transformació social. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 96-106. ISSN 0212-7210.

¹ Portaveu de la PAH.

1. Context de la vulneració sistemàtica del dret a l'habitatge

L'article 47 de la Constitució espanyola afirma que *“Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació. La comunitat participarà en les plusvàlues que generi l'acció urbanística dels ens públics”*. L'Estat espanyol també va ratificar la Declaració Universal de Drets Humans, que en el seu article 25.1 diu *“Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri, així com a la seva família, la salut i el benestar, i en especial l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; tenen així mateix dret a les assegurances en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viudetat, vellesa i altres casos de pèrdua dels seus medis de subsistència per circumstàncies independents a la seva voluntat”*.

Aquests no són els únics mecanismes jurídics que ha signat l'Estat Espanyol. També és signatari de pactes internacionals necessaris per garantir el dret a l'habitatge, com són el Pacte Internacional de Drets Econòmics, Socials i Culturals (art.11) i les Observacions Generals del Comitè DESC de Nacions Unides (nº 3 obligacions dels estats membres, nº 4 dret a l'habitatge, nº 7 prevenció dels desnonaments forçosos).

Aquests són els compromisos que l'Estat espanyol té envers la seva població, però la crua realitat és que arrosseguem anys vivint en un permanent estat d'emergència habitacional i empobriment de la ciutadania, on la vulneració del dret a l'habitatge és sistemàtica. La fotografia actual de l'estat espanyol és la de l'estat de la Unió Europea que més desnona, amb més habitatge buit i amb el parc públic d'habitatge més petit. Si agafem les dades del Consell General del Poder Judicial podem veure com, des de 2007 fins l'any 2016, acumulem més de 721.000 execucions hipotecàries iniciades i més de 515.000 desnonaments, sense comptabilitzar els desnonaments d'ocupació de famílies vulnerables que l'estadística no comptabilitza. Els últims anys hem vist com els desnonaments per impagament de lloguer han començat a créixer, arribant a ser, a nivell estatal, el 56% del total i a ciutats com Barcelona estan entre el 80% i el 90% dels desnonaments.

Els números de desnonaments són freds, per això es important humanitzar-los. Darrere d'aquests números hi ha menors, adults i persones grans que acumulen un gran patiment, persones que han estat abandonades per l'Administració Pública i condemnades a l'exclusió social. Podem observar com en més de la meitat dels desnonaments hi ha menors,² menors que

²“Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants.” [en línia] pág. 78 Observatori DESC i PAH, 2015. Disponible a web: http://observatoridesc.org/sites/default/files/informe_emergencia_habitacionat_catalunya_2015.pdf

tenen quatre vegades pitjor salut que els nens i les nenes que no viuen aquests processos, igual que tenen cinc vegades més símptomes de tristesa i el seu rendiment escolar es veu afectat, essent tres vegades més baixos els bons resultats escolars.³ En quant als adults, l'impacte de les persones afectades per la hipoteca triplica les possibilitats de tenir mala salut física respecte de la resta d'adults. Si parlem de salut mental, les persones afectades per la hipoteca tenen vuit vegades més mala salut mental que la resta de la població, passant per ansietat, depressió, l'estrès o l'angoixa.⁴

Els desnonaments no són un fet aïllat, més del 70%⁵ de les afectades van incórrer en l'impagament de les quotes hipotecaries per estar a l'atur. Avui en els desnonaments de lloguer, cada vegada veiem més persones o famílies que, tot i tenir feina, no poden assumir el cost de l'habitatge, tant per la bombolla del lloguer com per la precarització laboral. El que es va iniciar com una crisi econòmica ha derivat en una crisi institucional i política, així ho demostren les estadístiques sobre la crisi de la confiança de les ciutadanes en les institucions de l'Estat,⁶ especialment en els partits polítics i els seus representants, fins al punt de confiar més en moviments socials⁷ com la PAH.

Així doncs, si l'Estat espanyol està obligat a garantir el dret a l'habitatge, com hem arribat a aquesta situació?

Hi ha molts factors que ho expliquen. Si parlem dels desnonaments hipotecaris i els deutes de per vida, és perquè tenim una llei anòmala en el marc europeu, la llei d'execució hipotecària. Una llei injusta, que no preveu mecanismes de segona oportunitat. Una llei que acumula vuit sentències del Tribunal de Justícia de la Unió Europea declarant-la contrària a la normativa europea des de 1993 i il·legal⁸. Sense oblidar l'estafa

³ "Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants." [en línia] pág. 100-101 Observatori DESC i PAH, 2015. Disponible a web: http://observatoridesc.org/sites/default/files/informe_emergencia_habitacionat_catalunya_2015.pdf

⁴ "Emergència habitacional a Catalunya. Impacte de la crisi hipotecària en el dret a la salut i els drets dels infants." [en línia] pág. 96-97 Observatori DESC i PAH, 2015. Disponible a web: http://observatoridesc.org/sites/default/files/informe_emergencia_habitacionat_catalunya_2015.pdf

⁵ "Emergencia habitacional en el Estado Español. La crisis de las ejecuciones hipotecarias y los desalojos desde una perspectiva de Derechos Humanos" [en línea] pág. 107. Observatori DESC i PAH, Desembre 2013. Disponible a web: <http://observatoridesc.org/sites/default/files/2013-Emergencia-Habitacional.pdf>

⁶ "Indicadores de la situación política". Centro Sociológico de Investigaciones. Octubre 2014. [en línia] Disponible a web: http://www.cis.es/cis/opencms/ES/11_barometros/Indicadores_PI/politica.html

⁷ "Los españoles confían muchos más en los movimientos sociales que en los políticos". El País http://politica.elpais.com/politica/2013/03/16/actualidad/1363470095_882443.html

⁸ "El TJUE vuelve a dar la razón a la PAH: abre la puerta a exigir la nulidad de todos los procedimientos de ejecución hipotecaria y los desahucios desde 1995". 2017. Disponible a web: <http://afectadosporlahipoteca.com/2017/01/26/el-tjue-vuelve-a-dar-la-razon-a-la-pah-abre-la-puerta-a-exigir-la-nulidad-de-todos-los-procedimientos-de-ejecucion-hipotecaria-y-los-desahucios-desde-1995/>

hipotecària i la complicitat dels governs. Si parlem de desnonaments per impagament de lloguer, hem de parlar d'una llei d'arrendaments urbans (LAU) que precaritzava el lloguer, que el fa inestable, insegur i que no posa límits als preus. No podem oblidar tampoc el desnonament exprés legislat per la ministra socialista Carme Chacón. Ara bé, com veurem, aquests no són els únics factors.

No farem un repàs històric de tots els factors que ens han portat fins aquí, però si que en destacarem alguns dels més rellevants. Per això, és important observar les polítiques d'habitatge dels últims 70 anys perquè ens pot ajudar a entendre-ho millor.

A l'Europa Occidental les polítiques públiques d'habitatge estaven dirigits a cobrir una necessitat i cercar el benestar, mentre que a Espanya les polítiques d'habitatge tenien un doble objectiu, el de satisfer la demanda social existent i objectius econòmics de desenvolupament aliats a la política d'habitatge. Aquestes polítiques van transformar profundament l'estructura del parc d'habitatges i van definir la situació actual:

- Es va fomentar l'accés a l'habitatge en propietat, davant els models europeus que van diversificar les formes d'accés, almenys en els seus inicis.
- No es va plantejar la creació d'un parc d'habitatges social gestionat per l'administració pública o per entitats sense ànim de lucre, com a Europa, sinó que es va passar a la construcció i venda dels habitatges protegits, als quals s'accedia a través del crèdit hipotecari. El resultat és que a l'Estat Espanyol hi ha menys d'1% de parc públic d'habitatge social, davant la mitjana europea del 15-18%

Les diferents polítiques públiques d'habitatge dels diferents governs, des del tardofranquisme fins avui, han situat l'habitatge com un objecte d'inversió i acumulació, en detriment del seu valor d'ús o valor social.

Als 80 es privatitza la banca, que busca un major rendiment en el menor temps, i per això diposita milers de milions d'euros estalviats per milions de dipositaris en el sector immobiliari. Es desregularitza el mercat financer i l'allargament de la vida útil dels préstecs, determinants per inflar els preus. Alhora, Espanya ingressa a la Unió Europea i això es tradueix en una allau de crèdit (prové de capitals internacionals que necessiten nous mercats) que arriba a les llars de tot el país en forma d'hipoteca. Les polítiques fiscals de desgravació per compra d'habitatge, fins a segones i terceres residències, o la desgravació dels estalvis dipositats en comptes d'habitatge o reduccions de l'IVA en compravenda d'immobles van encaminades a fomentar la compra en detriment del lloguer. Lloguer castigat, precaritzat amb cada reforma de la Llei d'Arrendaments Urbans, allunyat de la seguretat, l'estabilitat i l'assequibilitat que el lloguer necessita.

A Espanya les polítiques d'habitatge tenien un doble objectiu, el de satisfer la demanda social existent i objectius econòmics de desenvolupament aliats a la política d'habitatge.

Tot això va acompanyat de la creació d'un imaginari col·lectiu: *"la fal·làcia de la cultura de la propietat a Espanya"*. Un mite que els suposats experts, polítics de tots els colors, ministres d'Economia, Habitatge, Indústria, Treball, governadors del Banc d'Espanya, presidents de bancs i caixes i mitjans de comunicació han anat teixint amb missatges com "el preu de l'habitatge no baixarà mai", "comprar és una opció segura, llogar és llençar els diners", "pel mateix preu d'un lloguer pots ser propietari". En definitiva, la hipoteca es converteix en un símbol d'estatus, d'èxit, de ser un adult, alhora que el lloguer s'estigmatitza com símptoma d'instabilitat, fracàs i inferioritat.

Per altra banda, no se'ns pot escapar que tot aquest projecte propietarista té un objectiu: la propietat actua com a mecanisme de control social, perquè qui té una propietat té alguna cosa a perdre, uns interessos concrets a defensar i poc temps per conspirar. Alhora l'endeutament generalitzat suposa un nou mecanisme de governabilitat social. Si els ciutadans s'hipotequen per quaranta anys, és fàcil acceptar imposicions del mercat laboral, i fins i tot acceptar la precarietat per poder complir amb les obligacions hipotecàries.

Podem dir que les polítiques públiques d'habitatge des del tardofranquisme fins a l'actualitat tenen el mateix denominador comú, i és que l'Estat, que té l'obligació de garantir el dret a l'habitatge, no ha legislat amb aquesta finalitat, sinó amb la del creixement econòmic, amb la construcció d'habitatge com a motor de l'economia.

És en aquest context que neix la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca.

2. La Plataforma d'Afectats per la Hipoteca (PAH)

No ens endinsarem en profunditat en la història de la Plataforma d'Afectats per la Hipoteca, però sí que creiem important traçar unes línies bàsiques sobre què és i què ha fet.

La PAH va ser impulsada per un grup d'activistes vinculats per la seva procedència de diferents moviments/grups que denunciaven i lluitaven pel dret a l'habitatge. La PAH es constitueix com un subjecte polític amb clara consciència col·lectiva i manifestament apartidista. Sorgeix per donar resposta a la situació que viuen milers de famílies davant una llei injusta que sobreprotegeix a les entitats financeres en detriment de la part més dèbil i indefensa, les afectades per la hipoteca. La PAH es funda a Barcelona l'any 2009 en un context de desmobilització ciutadana i amb l'esclat de la bombolla immobiliària de teló de fons. Els activistes que impulsen la PAH van fer una lectura política en la qual es van avançar, van veure les hipotecades com el subjecte polític emergent. Les activistes es van anticipar al canvi d'escenari i a la

nova correlació de forces, doncs el 90% de la població havia accedit al dret a l'habitatge a través de la hipoteca. Així es podria continuar reivindicant el dret a l'habitatge, però amb una majoria social.

Des dels seus inicis, la PAH ha denunciat l'estafa hipotecaria i la complicitat dels diferents governs i administracions, la injusta legislació, la manca de control públic i les polítiques públiques d'habitatge. Ha estat proposant diferents solucions al problema, fins i tot portant a terme una Iniciativa Legislativa Popular amb quasi un milió i mig de signatures a nivell estatal, i diverses ILPs a nivell autonòmic, en el cas de Catalunya aconseguint que s'aprovés una ILP de mesures urgents contra l'emergència habitacional i la pobresa energètica, la llei 24/2015. La PAH no només ha denunciat i fet propostes, sinó que ha actuat des del principi donant resposta immediata a necessitats urgents, aturant desnonaments, arrencant dacions, condonacions i lloguers socials a les entitats financeres, i recuperant pisos buits en mans d'entitats financeres per real·lotjar a persones o famílies desnonades a les quals l'Administració ha abandonat.

La PAH que va néixer a Barcelona l'any 2009, compta avui dia amb més de 240 nuclis a tot l'Estat Espanyol, i vuit anys després acumula moltes petites grans victòries com: la campanya Stop Desnonaments amb milers de desnonaments aturats, l'Obra Social que ha real·lotjat a gairebé 3.500 persones, la ILP habitatge que es va convertir en la llei 24/2015, la més garantista en protecció de les desnonades, o les accions als bancs que han aconseguit arrencar milers de dacions, condonacions i lloguers socials.

La PAH que va néixer a Barcelona l'any 2009, compta avui dia amb més de 240 nuclis a tot l'Estat Espanyol, i vuit anys després acumula moltes petites grans victòries com: la campanya Stop Desnonaments amb milers de desnonaments aturats.

3. Empoderament i autotutela de drets

Com hem aconseguit mobilitzar a les afectades per la hipoteca? Com hem aconseguit que es vinculin a les diferents campanyes, especialment les que suposen posar en pràctica la desobediència civil no violenta?

Hi havia una reflexió prèvia que a nivell històric, per canviar lleis injustes, grups de gent havien incomplert lleis vigents, creant un estat d'opinió i mobilització social que va permetre que es canviessin. Així, des dels inicis, a la PAH tenien una concepció molt clara sobre la potencialitat de la desobediència civil per transformar la realitat. Van veure que aturar un desnonament era l'acció necessària per donar visibilitat a un problema, invisibilitzat, per forçar a les institucions de l'Estat a posicionar-se i especialment per donar una solució a un problema urgent, el de quedar-se al carrer i perdre-ho tot, amb un deute de per vida. Les activistes impulsores són les que dissenyen i pensen la campanya de desobediència civil no violenta Stop Desnonaments. L'acció es planteja amb

un discurs que legitima la desobediència de la llei, es planteja una confrontació de drets i s'empara en una legalitat superior, la dels drets fonamentals i els drets humans per exercir la desobediència civil. Aquest plantejament obliga a que les institucions de l'Estat i el govern es posicionin, no poden continuar amb el silenci quan es planteja una confrontació de drets i legitimitats. També resulta determinant la forma en que es planteja, és a dir, la desobediència civil no violenta i col·lectiva, tant en el discurs, com a la pràctica. El fet de gravar-lo i fer-ho circular per xarxes, fan que l'acte de desobediència civil sigui replicable, un objectiu a complir imprescindible. Existeix un factor clau per entendre la generalització de la pràctica de la desobediència civil, Stop Desnonaments: la irrupció del 15M a nivell estatal, amb assemblees en totes les localitats i la sintonia que es produeix entre 15M i la PAH. El 15M, juntament amb el moviment veïnal, que ha estat un aliat des dels inicis, són clau per la generalització de la campanya.

Igual que tenien clara la campanya Stop Desnonaments, com executar l'acció, també es tenia clar que no podien, ni volien fer res en nom de les afectades, no es va dur a terme fins que la pròpia afectada va dir que volia donar el pas.

Tot i tenir clara la teoria de la campanya Stop Desnonaments i la seva necessitat, el que va sorprendre va ser que el gran enemic no era la banca, sinó la cultura general, l'enemic interior de l'individualisme, la soledat, la culpabilització, la vergonya. El model econòmic dels últims anys no ha estat només econòmic, sinó cultural, emocional, psicològic, amb valors d'individualisme, competitivitat, consumisme. Quan això explota ens trobem amb que la gent se sent sola, avergonyida i tot el contrari al que és un subjecte polític amb ganes de mobilitzar-se, gent destrossada que no pot ni parlar, que explota a plorar en l'assemblea. Així doncs, ens trobem amb casos en els que hi ha una gran necessitat, però el fet de dir públicament "ho he perdut tot i necessito ajuda" està mal vist en la nostra societat, és un estigma de la pobresa, i el desnonament és el moment de la visibilització màxima, de la precarització absoluta.

S'ha de tenir en compte que quan una afectada arriba a la PAH, arriba destrossada, amb vergonya i sentiment de culpa, no és el perfil del subjecte polític disposat a mobilitzar-se, a enfrontar-se a la comitiva judicial i a la policia per paraitzar el seu propi desnonament.

Per donar resposta a aquest problema es va generar l'espai d'assessorament col·lectiu, sense trencar la lògica de la dinàmica assembleària. En l'assessorament col·lectiu, es tracta a les afectades com un subjecte actiu, no com una víctima assistida, informant-les del funcionament del procediment d'execució hipotecària, els passos que poden donar, és a dir, es socialitza el coneixement acumulat i les eines generades. Però no es tracta només d'això, sinó d'un espai de confiança, on la

Tot i tenir clara la teoria de la campanya Stop Desnonaments i la seva necessitat, el que va sorprendre va ser que el gran enemic no era la banca, sinó la cultura general, l'enemic interior de l'individualisme, la soledat, la culpabilització, la vergonya.

gent pot expressar els seus dubtes i les seves preocupacions. En aquests espais es crea el sentiment de comunitat i s'estableixen llaços de solidaritat i companyerisme. És aquí on les afectades entenen que el seu problema és col·lectiu, que no és un fracàs personal, i que la solució passa per la lluita col·lectiva. Les afectades viuen un procés de desculpabilització, que és un pas previ i requisit indispensable per l'empoderament més estratègic. Quan parlem d'empoderament, ho dividim en dos tipus: l'empoderament emocional, que és aquell procés on es deixen enrere els sentiments de culpa, la vergonya i les pors, i un empoderament estratègic que sorgeix de la socialització del coneixement i de les eines generades. Alhora, l'assessorament col·lectiu té un efecte multiplicador, les persones que es van apropar a la PAH afectades per l'hipoteca, receptors de l'assessorament, acaben sent assessores, és a dir, amb el temps es converteixen en subjectes actius transmissors de coneixement. Moltes Plataformes d'Afectats per la Hipoteca han sorgit d'altres assemblees, és a dir, una afectada que anava a una PAH perquè a la seva localitat no existia, després d'un temps (ja formada) ha obert un altre nucli a la seva població.

A les assemblees d'assessorament col·lectiu es comparteixen moments durs, però es celebren també el que hem anomenat petites grans victòries, ja sigui perquè s'ha aturat un desnonament, s'ha aconseguit una dació, una condonació o hem reallotjat a una família a través de l'Obra Social. Aquestes petites grans victòries són mostres que sí que es pot i permeten visualitzar l'horitzó d'esperança necessari per continuar batallant cada dia i, en els moments més baixos, tenir la confiança que tard o d'hora podrem canviar aquesta situació de vulneració sistemàtica del dret a l'habitatge i els drets humans.

Quan pensem en l'assessorament col·lectiu, és important tenir present que les afectades per la hipoteca que participen a la PAH tenen perfils molt diferents, des de la que mai havia estat vinculada a cap col·lectiu, passant per la que havia estat militant de la CNT en la seva joventut, al militant del Partit Popular o al membre de l'associació de veïns del barri. Abans de vincular-se a la PAH percebien la desobediència civil de diferents maneres, hi havia qui no la coneixia o no ho tenia clar, les que tenien pors i recels, i les que sabien en què consistia. En general no tenien experiència en l'activisme ni en la pràctica de la desobediència civil. No s'imaginaven que acabarien practicant la desobediència, l'entien com una cosa aliena i "antisistema". L'experiència ens ha demostrat que l'empoderament és un pas previ i imprescindible per la vinculació de les afectades en la desobediència civil i, per tant, en l'autotutela de drets. Les pors a participar en accions col·lectives o a practicar la desobediència civil desapareixen amb la informació de les assemblees d'assessorament col·lectiu, escoltant les experiències de les companyes, i amb la pràctica.

L'experiència ens ha demostrat que l'empoderament és un pas previ i imprescindible per la vinculació de les afectades en la desobediència civil i, per tant, en l'autotutela de drets.

Aquest procés d'autotutela de drets no culmina amb aturar un desnonament o aconseguir la dació en pagament. Hi ha casos en el que els desnonament no s'ha pogut aturar o en el que s'aconsegueix la dació sense lloguer. En aquests casos, com sempre, s'esgoten totes les vies: negociar amb l'entitat financera i dirigir-se a l'Administració. Si això no dóna resultats, la vulneració del dret a l'habitatge és absolut i l'afectada és abandonada per l'Administració, qui la condemna a viure al carrer. Fruit d'aquesta necessitat nasqué la campanya Obra Social de la PAH que consisteix en recuperar habitatges buits propietat d'entitats financeres. Es plantegen tres objectius: recuperar la funció social de l'habitatge buit per garantir el dret d'aquella persona o família, incrementar la pressió sobre les entitats financeres perquè acceptin el lloguer social i forçar l'Administració Pública a què adoptin les mesures necessàries per garantir el dret a un habitatge. El primer cas va ser el d'una família de Montcada i Reixac, després d'aturar quatre desnonaments, l'últim es va fer efectiu. L'Ajuntament no tenia habitatge social per reallotjar a la família i l'únic que li va oferir va ser pagar una pensió dos o tres dies. Llavors, la família va dir que tornava a entrar en el seu propi pis.

Per poder portar a terme aquesta campanya, l'assessorament col·lectiu torna a ser clau. Ens enfrontem a les pors, la vergonya i l'imaginari col·lectiu de l'ocupació. És en aquest espai on es resolen els dubtes i les pors, on se socialitza la informació i les eines generades per autotutelar el nostre dret a través de la recuperació d'habitatges buits. Perdre la por i tenir informació és vital per a poder dur a terme aquestes campanyes. Igual de vital és la importància del col·lectiu, de fer-ho col·lectivament.

Un altre aspecte important de l'assessorament col·lectiu, òbviament acompanyat de l'acció directa, és la transformació i aprenentatge que es dóna en aquest procés d'empoderament. Ens trobem amb persones que havien arribat a la PAH i eren obertament racistes, i s'han trobat amb companyes immigrants que els han fet costat, han aturat el seu desnonament. Persones que han passat de ser racistes a que els seus amics més propers siguin immigrants.

En aquest procés s'ha aconseguit transformar l'imaginari col·lectiu, hem desactivat l'estigma del desnonament i l'ocupació, i hem activat el de la dignitat i la solidaritat, alhora que s'ha fet efectiva l'autotutela del dret a l'habitatge. Moltes coincideixen en què aquest procés els ha donat força, que han recuperat valors com el companyerisme o la solidaritat, que ara creuen que sí que es poden canviar les coses i que ja no tenen por. Moltes coincideixen que juntament amb la pèrdua de la por, han adquirit un compromís social. No només hem aconseguit això, sinó que hem donat una solució a un problema urgent, el de quedar-se al carrer. Tot i no haver resolt el problema dels desnonaments, ha permès mantenir l'habitatge a la

majoria que ha confiat en el suport mutu i que, cada vegada més, ens permet real·lotjar a les que han estat desnonades.

L'assessorament col·lectiu s'ha anat reinventant segons el context, en l'actualitat aborda qüestions hipotecàries, de lloguer o ocupacions.

Amb tot això, podem afirmar que la PAH no podria dur a terme totes les campanyes que fa si no existís l'assessorament col·lectiu, sense el qual la PAH no funcionaria.

Conclusions: assessorament col·lectiu, empoderament i acció directa com a motor de transformació.

Quan una afectada per la hipoteca creua la porta de la PAH arriba amb tot el pes de l'estigma de la pobresa, en el seu imaginari hi és present la impossibilitat de fer res, la solitud de l'individu, la vergonya del fracàs i del "què diran", el desempament i la indefensió davant una situació que la conduïa a estar al carrer, arrossegar un deute de per vida i perdre-ho tot. A través de l'assessorament col·lectiu, de compartir experiències i situacions amb les companyes, i de fer, viure i experimentar l'acció directa, ja sigui ocupant un banc o desobeïnt la llei per aturar un desnonament, tot canvia. Entenen que no han fracassat, que es tracta d'un problema col·lectiu que obeeix a raons estructurals, i ja no senten la soledat de l'individu, sinó la companyia del col·lectiu. L'afectada passa a prendre consciència que els seus drets estan sent vulnerats, i per tant, ha d'exigir-los. S'identifica a si mateixa com un subjecte amb capacitat d'acció per canviar les situacions que l'afecten o que afecten a les seves companyes. Passa de l'individualisme a la comprensió de trobar-se en una lluita col·lectiva i es compromet. Perd la por i pren consciència política, reconeix els responsables de la vulneració dels seus drets i exigeix responsabilitats, rendició de comptes. Practica la desobediència civil amb orgull, amb sentit que fa allò correcte i just, fins i tot com una obligació moral. Així doncs, l'acció directa, la desobediència civil, que du associat l'empoderament previ, transforma l'imaginari de les afectades, que passen de ser un subjecte passiu a ser un subjecte actiu que actua per autotutelar els seus drets. Això ha permès aturar milers de desnonaments i real·lotjar a més de 3.500 persones a través de l'Obra Social de la PAH, aconseguir milers de dacions, condonacions i lloguers socials, dur a terme una ILP estatal i una a Catalunya que culmina amb l'aprovació, hem fet escarnis... Potser encara no hem aconseguit canviar la llei, però en un moment d'emergència habitacional estem donant solucions.

La PAH ha estat pionera en la generalització de la pràctica de la desobediència civil no violenta amb la campanya Stop Desnonaments i l'Obra Social de la PAH. Tot i estar incomplint la llei, i malgrat els intents de criminalització, ha aconseguit un ampli suport social.

Per altra banda, gràcies a la implicació de milers de persones a través de les diferents campanyes de la PAH, hem acon-

L'assessorament col·lectiu s'ha anat reinventant segons el context, en l'actualitat aborda qüestions hipotecàries, de lloguer o ocupacions.

La PAH, amb les diferents campanyes, ha aconseguit obrir un procés de participació, empoderament i transparència.

seguit posar a l'agenda política i mediàtica els desnonaments i l'emergència habitacional, que ara es perceben com un problema social per part de la ciutadania de l'Estat Espanyol. Així doncs, podem afirmar que la PAH ha transformat l'imaginari col·lectiu desactivant l'estigma del desnonament i activant el de la solidaritat i la dignitat davant d'aquest.

La PAH, amb les diferents campanyes, ha aconseguit obrir un procés de participació, empoderament i transparència. Aquesta transparència és una eina que permet responsabilitzar als governs, a les diferents administracions i a les entitats financeres, és a dir, la rendició de comptes surt enfortida en identificar els titulars de drets, persones a qui se'ls ha vulnerat el dret a l'habitatge reconegut per l'Estat, i els titulars de deure o obligació, és a dir, l'Estat, qui té l'obligació de garantir el dret a l'habitatge. La PAH no només ha aconseguit iniciar un procés d'autotutela de drets, sinó que ha posat en qüestió el sistema econòmic i la democràcia a l'Estat Espanyol. Així doncs podem concloure que l'empoderament té potencialitat com a motor de canvi i transformació social.

4. Reptes: lloguer, ocupacions i canvis legislatius

En l'actualitat encara tenim el repte de canviar la legislació referent a les hipoteques, aconseguir la dació en pagament retroactiva o un mecanisme real de segona oportunitat i el lloguer social. Però no s'acaba aquí, la llei d'arrendaments urbans necessita una reforma que faci del lloguer una opció segura, estable i assequible, és a dir, s'ha d'allargar la durada dels contractes i s'han de cercar mecanismes de control de preus. I no podem parlar d'emergència, del dret a l'habitatge, i obviar les ocupacions. És alarmant el discurs de criminalització de les ocupacions, de la pobresa, posant a l'ocupació com el problema i no com la conseqüència de la manca de polítiques públiques. La solució no passa per la criminalització, passa per tenir un parc públic de lloguer social com a mínim del 15%, per recuperar tot l'habitatge buit en mans de les entitats financeres i per aconseguir els canvis que ara esmentaven relatiu a hipoteques i lloguer. En aquest sentit, la PAH aquest any interpel·la al Congrés dels Diputats amb 5 propostes pel dret a l'habitatge i contra els desnonaments, la Llei d'Habitatge de la PAH.

Mentrestant, cada dia continuarem autotutelant el dret a l'habitatge, aturant desnonaments, real·lotjant a persones o famílies a través de l'Obra Social de la PAH, arrencant dacions, condonacions i lloguers socials a les entitats financeres i fent xarxa amb la ciutadania civil organitzada.

Sí, es pot!

Altres temes d'interès

II Congrés de Serveis Socials

La coordinació coparental: un nou espai de treball social?

Coordinació de xarxes i professionals

Els inicis com a pràctica:
Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents

II Congrés de Serveis Socials

Barcelona, 9 i 10 de novembre 2016

Second Congress of Social Services

Teresa Aragonès Viñes¹

Violències en els escenaris actuals

Els passats 9 i 10 de novembre es va celebrar a Barcelona, al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants, el II Congrés de Serveis Socials, organitzat aquesta vegada pel Col·legi Oficial de Psicòlegs de Catalunya amb la col·laboració del Col·legi Oficial de Treball Social, el d'Educadors Socials i el de Pedagogs.

El tema que es va proposar treballar al Congrés va ser el de les violències en els escenaris actuals. Les intervencions dels ponents van ser la base sobre la que reflexionar entorn de l'ampli ventall de violències que es fan presents dia a dia en la tasca dels professionals dels Serveis Socials: Situacions que afecten greument a les relacions familiars, les paterno-filials i les de parella de les que l'exponent més dramàtic és encara l'alta incidència de casos de violència masclista. La violència que impacta en la gent gran sola i vulnerable, a les persones discapacitades, als joves i a totes aquelles persones que per raó d'edat, gènere, ètnia, creences o opció sexual pateixen discriminació i vulneració dels seus drets. I de fons la remor que ens arriba sobre la crueltat de llargs i perillosos processos migratoris per raons de subsistència i persecució, i la inhumana tragèdia de totes aquelles persones que estan vivint a la intempèrie la incertesa del seu destí sota la denominada crisi dels refugiats.

Els professionals són la cara visible de les institucions, i ja sigui pel neguit que acompanya la gravetat de les problemàtiques que s'atenen, com per ser dipositaris moltes vegades del malestar social, en reben les conseqüències en forma d'exigèn-

Per citar l'article: ARAGONÈS VIÑES, Teresa. II Congrés de Serveis Socials. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 109-112. ISSN 0212-7210.

¹Treballadora social i membre de l'equip de la RTS.

cies, amenaces i alguna o altra agressió. Cal clarificar que les exigències i les tensions que comporten poden arribar per vies diverses: Exigències institucionals amb encàrrecs impossibles de complir o amb recursos inadequats o insuficients. Y exigències i queixes per part de la població per no respondre a les seves expectatives. Sense oblidar el paper i la pressió dels mitjans de comunicació i de les xarxes socials.

Davant d'aquest estat de coses, el Comitè Organitzador i el Comitè Científic proposen aquestes qüestions que van ser l'eix del debat:

- Quins tipus de violències ens ocupen i preocupen en l'actualitat?
- Podem establir eixos transversals, elements comuns a tot tipus de violències, models explicatius comuns?
- De quines eines, protocols, serveis, etc., disposem per donar resposta a les diferents necessitats? Què ens falta?
- Quin és el rol de serveis socials com a element de canvi?
- Quin paper atorguem a la recerca i a la investigació en aquest àmbit?

La ponència inaugural va anar a càrrec de dos ponents:

Dr. Antonio Andrés Pueyo

De la violència criminal a les violències quotidianes

Dra. Encarna Bodelón

La violència en perspectiva de gènere i el paper de l'Estat: violències masclistes i violències institucionals contra les dones

Van seguir taules simultànies, que durant els primer dia del Congrés van tractar sobre:

- Violència intrafamiliar
- Violència entre iguals
- Violència institucional
- Violència d'Estat
- Violència a les xarxes/internet
- Violència de gènere

El segon dia es van presentar experiències d'intervenció sobre els temes tractats el primer dia, amb una nombrosa participació de comunicacions, recerques, projectes i pòsters d'arreu de Catalunya.

La conferència de cloenda la va dictar el professor de filosofia Josep M. Esquirol: *Domini de la violència i certesa de la pau.*

El nombre d'assistents va ser de més de 500 amb una alta participació en els debats que van seguir a la presentació de totes les taules. Com gairebé sempre en aquest tipus d'actes, la distribució del temps entre les aportacions dels ponents i la participació dels oients va quedar descompensada amb les

queixes pertinents d'uns i altres de no disposar de prou temps per intercanviar i debatre en temes que desperten molt interès i inquietud alhora.

Les conclusions del Congrés estan publicades a la pàgina web del mateix en relació a cada un dels temes enunciats anteriorment. Donada la seva extensió remetem al link del Congrés. Però creiem necessari recollir en aquesta crònica, les conclusions que senyalen els **Reptes per a un futur pròxim:**

- *En el decurs del II Congrés de Serveis Socials s'ha reiterat la idea de necessitat de formació especialitzada pels professionals que treballem en algun àmbit de la violència; formació especialitzada pels operadors jurídics que amb els seus propis perjudicis poden estar exercint una violència institucional en les seves decisions judicials, formació especialitzada pels professionals que intervenen en l'àmbit familiar, els quals sovint tenen limitacions per detectar situacions de violència en els menors, en la gent gran i, per extensió, en tota violència intrafamiliar, considerant la privacitat dels comportaments que es generen en aquests escenaris.*
- *Igualment, s'ha evidenciat la gran interferència per l'abordatge de les diferents formes de violència que suposen els prejudicis i els estereotips que mantenim tots. Cal que treballem el reconeixement i la conscienciació d'això en la ciutadania en general, però també que els mateixos professionals fem una reflexió i un treball respecte dels prejudicis que també mantenim i que interfereixen en el correcte exercici de la nostra tasca.*
- *En matèria de violència es conclou també que els professionals hem d'adoptar un rol força actiu i un compromís ètic, d'acord amb els nostres valors i en respecte dels drets humans. En aquest sentit, davant de lleis o directrius de les administracions que*

ens suscitin dilemes ètics hem de respondre amb contundència. Si callem, no som neutres, per tant, ens hem de mullar.

- *S'ha fet palesa una manca de recerca, d'investigació i de dades empíriques en la majoria de les noves formes de violència treballades en aquest congrés. En aquest sentit, ens queda aquesta assignatura pendent, per tal que els/les professionals que intervenim en els diferents escenaris de la violència puguem aportar estudis i dades més acurades en altres congressos, en un futur proper.*

I recollim també la cita que es fa de la intervenció de Josep Maria Esquirol per la seva bellesa i profunda reflexió ètica:

El nihilisme ens constitueix com a subjectes a la intempèrie i disgregats. Aquesta experiència és ineliminable, se l'afronta i se li oposa resistència. Aquest estat és el que tots coneixem quan experimentem l'angoixa, signe de la pèrdua de les coordenades de la nostra relació amb l'altre. És l'experiència més propera que podem tenir de quedar-nos a la intempèrie, tant la física com la del sentit de la nostra pròpia existència.

Es tracta llavors d'oposar una resistència "íntima" a la tecnobarbàrie amb la seva immediatesa compulsiva, hiperconnectivitat, transparència total, dispersió i indiferència.

Davant d'això Josep Maria Esquirol proposa: la pausa, parlar franc, proximitat, diferència, reflexió, reinventar la mirada, tornar a pensar.

La solitud original del desemparament ens porta a l'altre i en aquest trajecte podem aturar-nos en la solitud autista (aïllament) a diferenciar de la solitud productiva (sols però amb l'altre).

La resistència és fecunda per ella mateixa encara que no sapiquem la seva trajectòria. Íntima es refereix a propera, nuclear i central. Aquesta resistència es fa en la quotidianitat: "S'ha de creure en les coses perquè tinguin fecunditat". La generositat s'ofereix com un do a l'altre proper.

La coordinació coparental: Un nou espai de treball social?

Coparental coordination: A new space for social work?

Artur Roman Soler¹

Resum

Alguns divorcis presenten alta conflictivitat derivats de les controvèrsies en relació a l'exercici de la guarda dels menors. Donat que la resposta estrictament jurídica no és suficient s'han anat incorporant diversos recursos amb una perspectiva més psicossocial (entre altres els Equips d'Assessorament Tècnic, Punts de Trobada Familiar, mediació, i darrerament la figura incipient del coordinador de parentalitat). L'article recull algunes de les característiques d'aquests serveis. Finalment remarca com la coordinació parental pot esdevenir un dels nous rols del treball social donades les seves coincidències en els mètodes, tècniques i objectius de treball.

Paraules clau: Coordinació parental, divorci, mediació, fills, treball social.

Abstract

Some divorces are highly conflictive due to raised disputes concerning the exercise of the guardianship of children. Given that a strictly legal response is not enough, psychosocial resources have been added (including technical advisory teams, family meeting points, mediation, and recently the figure of a parenting coordinator). The article describes some of the features of these services. Finally it emphasizes that parental coordination may become a new social work role given the similarity in methods, techniques and objectives.

Key words: Parental coordination, divorci, mediation, children, social work.

Per citar l'article: ROMAN SOLER, Artur. La coordinació coparental: Un nou espai de treball social?. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 113-122. ISSN 0212-7210.

¹ Treballador social i mediador. aroman@cgtrabajosocial.com

Divorci: antecedents i estat actual

Durant la II República va existir una primera Llei de Divorci, no obstant serà la Llei 30/1981 de 7 de juliol l'inici de la regulació moderna del divorci. Durant aquests 30 anys s'han anat produint diverses reformes legislatives per tal d'afavorir que les parelles pugin dissoldre el seu vincle amb major rapidesa sense la necessitat de passar per un període previ de separació o dictaminar-ne una causa o responsable. Una de les coses que ha estat sempre present en les diferents reformes legislatives ha estat la necessitat de preservar el benestar dels fills/es, procurant que en totes les decisions que es prenguin prevalgui l'interès superior del menor, tal i com estableixen les diferents disposicions vigents nacionals i internacionals en matèria de protecció de la infància.

En la dissolució de la parella entren en joc, juntament amb els aspectes jurídics, els afectius i relacionals. Paradoxalment, tot i que la llei no regula els mecanismes afectius, a vegades s'utilitza el format legal com a mecanisme per atacar o contra-atacar diverses controvèrsies que estan més relacionades amb una dificultat en la gestió emocional o per una comunicació poc adient amb l'exparella. Ara bé, aquestes controvèrsies difícilment podran tenir una resposta jurídica satisfactòria, quedant atrapats els conflictes afectius en la xarxa judicial, de vegades durant molts anys, amb la conseqüent cronificació de la situació.

En diverses ocasions cap instància jurídica ha pogut resoldre el conflicte i ni tant sols aconseguir que s'executi una sentència ferma. Valgui com exemple, que el Tribunal Europeu de Drets Humans ha arribat a condemnar a un Estat per violació del dret d'un progenitor respecte al compliment de la distribució de la guarda i custòdia del menor, en un procés de divorci.

Així molts dels conflictes d'àmbit relacional/afectiu queden definitivament atrapats en l'àmbit judicial amb l'únic recurs d'anar interposant denúncies i anar apel·lant a instàncies superiors. Aquesta via afavoreix la cronificació del conflicte i l'alienació dels conflictes familiars a l'àmbit jurídic i per tant "entregant" la intimitat i l'autonomia del funcionament familiar a un tercer aliè i estrany al grup familiar: el jutge.

Mecanismes de suport a l'àmbit jurídic

Per aquest motiu s'han anat incorporant diferents mecanismes que ajudin als Jutjats a prendre decisions especialment en allò referent als fills/es comuns. Poder disposar d'informació contrastada i imparcial afavorirà que les decisions preses en relació a les relacions entre els progenitors i els seus fills/es protegiran amb major eficàcia els drets i deures dels menors, disminuint les situacions de risc.

Un d'aquests recursos són dictàmens professionals; Ens referim als peritatges sol·licitats pel propi Jutjat per avaluar algun tema en què hi hagi controvèrsia entre les parts i més concretament els informes elaborats pels Equips d'Assessorament Tècnic Civil en l'Àmbit de Família. Tot i saber que aquests dictàmens no són vinculants, sí que esdevenen una eina molt útil al jutge al permetre disposar d'un conjunt d'indicadors elaborats per professionals que li permetrà prendre decisions basades en criteris objectius i no de part. Cal tenir present que els Equips d'Assessorament Tècnic Civil en l'Àmbit de Família, tot i ser de gran ajuda en els processos familiars, està integrat dins dels dispositius judicials, i per tant esdevé un recurs intrajudicial. Els usuaris d'aquest servei saben que els professionals emetran un informe que anirà a parar a mans del Jutjat.

Un altre tipus de recurs són els Punts de Trobada Familiar. Aquest servei està integrat per professionals de l'àmbit social (psicòlegs, treballadors socials o educadors). En casos d'alta conflictivitat entre progenitors i/o que existeixi dubtes envers la seguretat per a qualsevol dels membres familiars (mare/pare/fills/es) el Jutge pot determinar que les entregues i devolucions dels menors entre els progenitors es faci mitjançant els Punts de Trobada Familiar. Un altre dels serveis que ofereix aquest servei és la permanència dels menors amb el progenitor no custodi en les instal·lacions i sota la supervisió dels professionals, que observaran les interaccions que s'estableixin. L'objectiu d'aquest recurs és doble; per una part, afavorir la disminució de la conflictivitat parental, i que paulatinament s'aconsegueixi una normalització en l'entrega i devolució dels fills/filles entre els progenitors, i per l'altra facilitar al jutge un informe on s'avaluï com s'estableixen les relacions tant coparentals com patern/maternofilials (entre d'altres aspectes si s'han observat situacions de risc). Aquests informes són un element de suport en les decisions judicials envers possibles modificacions en la distribució horària que el menor ha de passar amb cada progenitor. Així mateix els Punts de Trobada Familiar atenen altres tipologies de problemàtica que no són centre d'interès per aquest article. Aquests, tot i no ser un recurs intrajudicial estan estretament lligats a l'aparell jurídic, ja que els seus usuaris saben que seran "observats" i que el jutge pot rebre informes que podran condicionar la seva vinculació amb els fills/es en el futur.

La mediació: un nou paradigma d'intervenció

Per altra part, hi ha sistemes menys vinculats a aquesta dependència o relació amb el sistema judicial. En aquesta línia potser la mediació sigui la més paradigmàtica. Implantada a Catalunya des de ja fa bastants anys, la mediació ha rebut

un ampli suport per part de les diverses administracions, destacant la creació del Centre de Mediació de Dret Privat de la Generalitat de Catalunya, a més de diversos serveis municipals i comarcals de mediació. La gestió dels conflictes mitjançant la mediació pretén arribar a acords ja sigui abans d'iniciar un procediment judicial, enmig d'aquests o fins i tot un cop finalitzat, quan hi ha desacord envers com fer efectives les resolucions de les sentències. Com sabem, la mediació parteix d'unes bases de funcionament com són la neutralitat i imparcialitat del mediador, la voluntarietat de les parts i la confidencialitat del seu contingut. El fet que les persones puguin arribar a acords "a mida" de les seves necessitats (en ocasions creant opcions més enllà del que estrictament pogués resoldre's per via judicial), ajuda a trobar acords estables i viables per a tots. Tot i que no és gens fàcil desencallar situacions molts cops cronificades, podem assenyalar que l'any 2015 una de cada tres mediacions van arribar a finalitzar-se amb acords a Catalunya segons consta a la memòria d'activitat, (el 40% de les que venien directament i el 22% de les que eren derivades judicialment), i a nivell estatal va representar un 39% segons dades estadístiques del Consell General del Poder Judicial.

Si bé és cert que les persones que han participat en un procés de mediació solen arribar a establir alguns acords o, si més no, disminuir el grau de conflictivitat, en algunes ocasions no és així, ja sigui perquè no s'ha arribat a cap acord o per un incompliment dels compromisos assumits per algun/es de les parts. Solen coincidir en situacions en les que porten molt temps enfrontats per la disputa i/o amb un alt desgast emocional; situacions que solen observar-se especialment en casos de ruptura familiar amb presència de fills/es comuns. En aquests darrers supòsits fàcilment se'n deriven dificultats en la gestió de la coparentalitat, veient-se directament afectats els fills/es.

I. Seria presumptuós esperar que la mediació esdevingués l'única via per dirimir tots els conflictes, i que quan no s'aconsegueix la pacificació mitjançant aquesta modalitat ja no hi hagi cap altra sortida. Quan la mediació no és exitosa pot caure en la tendència de retornar a la vessant judicial sota la falsa creença que una sentència aportarà pau al conflicte. Aquests casos són els que podem definir "d'anada i tornada" i que en aquest "vaivé" acaben incorporant no només el nucli familiar, sinó també la resta de familiars i professionals (advocats, mestres, psicòlegs, treballadors socials, etc) els quals solen utilitzar-se interessadament per defensar i consolidar una de les parts del conflicte, augmentant d'aquesta forma el nivell de bloqueig i d'enfrontament i, per tant, de dificultat en la seva resolució².

² "Molts tècnics diagnostiquen la PAF, però no s'adonen que perpetuen el joc" LINARES, Juan Luis et al. "Prácticas alienadoras familiares" Ed. Gedisa Barcelona. Juny 2015. pag. 162

Tot i els esforços del sistema judicial per protegir els menors de les desavinences en la ruptura familiar, no sempre aquest marc del Dret assoleix el seu objectiu. Per aquest motiu, tal i com recull el Codi Civil Català sorgeix la necessitat d'incorporar especialistes en crisis familiars i específicament parla de *“si existeix situació de risc social o perill, pot confiar la supervisió de la relació amb xarxa de serveis socials o de Punt de Trobada Familiar”*. D'aquesta manera s'entén que cal incorporar no només la perspectiva sinó també una intervenció psicosocial directa.

Una aposta de futur: la coordinació de parentalitat

Per tal de desbloquejar situacions altament conflictives i/o cronificades –evitant una rejudicialització cíclica, així com per ajudar a les famílies a resoldre les disputes quotidianes–, des de fa uns anys va sorgir³, als Estats Units (1990) i Canadà (2013) la figura anomenada “coordinador de parentalitat”. A pesar de ser una figura encara incipient i que actualment ni a Catalunya ni a la resta de l'Estat espanyol està regulada, la figura del coordinador de parentalitat previsiblement en un termini no molt llunyà acabi implementant-se com un element habitual de suport als jutges. Un exemple d'aquest futur immediat ja el trobem en el projecte pilot endegat pel Centre de Mediació de Dret Privat de la Generalitat de Catalunya, amb l'objectiu de posar en pràctica aquest nou rol i poder-ne avaluar el seu funcionament i resultats on ja va haver-hi una experiència prèvia puntual.

El professional coordinador de parentalitat intervé en casos de separació o divorci amb llarga trajectòria de conflictivitat i on altres tipus d'intervencions no han estat exitoses. La funció d'aquesta nova figura no és únicament establir una anàlisi o diagnòstic de la situació com seria el cas del peritatge, sinó de fer una anàlisi transversal de la història del conflicte, on es marquen objectius i s'informa al Jutjat de la implicació de les parts i el resultat.

Els/les professionals coordinadors/es parentals són especialistes en l'àmbit de família que, independentment de la seva professió, han de disposar d'uns mínims coneixements en diverses àrees com són la mediació, dret de família, psicologia evolutiva i violència de gènere⁴. Sota el principis d'imparciali-

El professional coordinador de parentalitat intervé en casos de separació o divorci amb llarga trajectòria de conflictivitat i on altres tipus d'intervencions no han estat exitoses.

³ Una proposta interessant i molt similar a la del Coordinador Parental és la de Lia Mastropaolo que parla d'“intervenció pel canvi” on estableix aliances amb jutges, advocats, pèrits i les famílies i una redefinició de les relacions familiars. LINARES, Juan Luis et al. “Prácticas alienadoras familiares” Ed. Gedisa Barcelona Juny 2015 pag. 158.

⁴ Degut a l'ampli camp de coneixement és molt adient poder compartir els casos amb professionals de camps diferents com poden ser àmbit jurídic i psicosocial per complementar els coneixements i experiències.

tat i confidencialitat els coordinadors portaran a terme un conjunt d'actuacions per tal d'afavorir la disminució del nivell del conflicte entre progenitors i amb una durada limitada en el temps que aproximadament s'estableix en uns tres mesos, tot i que les experiències demostren que aquestes intervencions requereixen una major temporalitat. Aquesta confidencialitat està exempta degut a les comunicacions que s'estableixen amb el jutge al qual envia informes de les intervencions realitzades i els seus resultats⁵.

Per iniciar un procés de coordinació de parentalitat, en primer lloc cal que un Jutge ho proposi a les parts i aquestes hi col·laborin, o bé ambdues parts acceptin iniciar un procés. Un cop acceptat aquest suport, els professionals establiran un conjunt d'actuacions per tal d'afavorir una normalització en les relacions familiars, disminuir la conflictitat en l'exercici de la parentalitat en processos de separació i divorci, així com finalitzar la seva judicialització.

Un cop acceptada la seva intervenció, el professional coordinador parental tindrà cinc funcions bàsiques segons directrius de la Association of Families and Conciliation Court (AFCC):

1. **Avaluativa:** El/la coordinador/a de parentalitat analitzarà les causes i dificultats per l'exercici de la coparentalitat per una major comprensió de la situació actual.
2. **Educativa:** Assessorarà els pares sobre la gestió positiva de conflictes, destreses parentals, respostes dels menors.
3. **Gestió del cas:** Treballarà coordinadament amb el sistema familiar i altres professionals implicats (escola, salut etc) per tal de millorar la situació.
4. **Gestió de conflicte:** Utilitzarà estratègies de mediació i gestió de conflictes en els motius de controvèrsia a fi i efecte de poder arribar a acords consensuats.
5. **Presa de decisions:** Prendrà una determinació quan els progenitors no siguin capaços de resoldre els conflictes afavorint els menors i informarà al Jutjat de quina ha estat la seva decisió.

Com es pot observar, tot i que molts dels objectius i rols que desenvolupem com a coordinador/a de parentalitat són els mateixos que els realitzats per les professions de relació d'ajuda, la diferència rau en què com a coordinador/a tenen un caràcter marcadament més directiu. Per exemple, l'autonomia de les persones a qui atenem queda supeditada a les necessi-

⁵ Tampoc estarà sotmès a la neutralitat ja que, en fer propostes concretes, les seves actuacions tindran un pes en la decisió judicial, tot i que sí que parteix des d'una imparcialitat (no ho fa a favor de cap de les parts).

tats i objectius establerts prèviament, i que el jutge pot obligar a que es desenvolupi alguna acció tot i ser contrària a la voluntat individual (per exemple quan com a coordinador/a recomanem un tractament terapèutic). Així mateix, el compliment de la confidencialitat quedarà suspès pel fet que aquests informaran al jutge. Tot i així, i com ens hem referit anteriorment, els progenitors saben que les intervencions que es realitzin per part de professionals coordinadors parentals estaran informades al corresponent jutjat i que, en definitiva, aquest és el seu encàrrec.

Finalment assenyalar que aquesta figura no està supeditada al principi de neutralitat en la seva intervenció ja que dirimirà, proposarà i avaluarà diverses actuacions amb l'objectiu d'afavorir canvis en les dinàmiques relacionals que afecten els fills/es comuns.

Aquest treball cooperatiu entre els dos àmbits d'intervenció –jurídics i psicosocials– afavoreix una resposta més integral i consensuada davant dels conflictes familiars. Per altra part, disminueix la possibilitat de fer una utilització perversa dels recursos per part dels progenitors en controvèrsia, com per exemple interposant denúncies per motius nimis, o interferint el treball d'altres professionals–, i és una eina de gran utilitat per aquells progenitors que, tot i tenir dificultats per arribar a consens en l'exercici de la parentalitat, tenen el desig de millorar el seu sistema de comunicació parental amb l'exparella.

Donada la complexitat d'aquestes situacions on intervenen aspectes tan diferents com els legals, psicològics, socials, educatius, etc, portar a terme el treball de coordinador/a de parentalitat amb equips de professionals de diferents àmbits (com a mínim un jurídic i l'altre social) permet no només una major comprensió jurídica i social del procés, sinó també utilitzar estratègies i tècniques diverses amb la garantia que aquestes actuacions dirigides a millorar la gestió coparental es faran d'acord amb la legislació, i que en cap cas seran bloquejades o interrompudes per un fet jurídic.

Aquest treball cooperatiu entre els dos àmbits d'intervenció –jurídics i psicosocials– afavoreix una resposta més integral i consensuada davant dels conflictes familiars.

Treball social i coordinació de parentalitat

Els diferents professionals que actuen com a coordinadors parentals aporten un conjunt de coneixements i habilitats propis de la seva professió de base, però volem assenyalar les especificitats del treball social que, com a coordinadors/es parentals, pot aportar.

Per una part, destacar que els professionals del treball social intervenen en el seu "dia a dia" en situacions de crisis familiars, ja que esdevenen molts cops els professionals socials "de capçalera" d'acord amb el que recull el Model de Serveis

Bàsics de Catalunya⁶, i per tant, estan avesats en la gestió de situacions idèntiques a les derivades a coordinació de parentalitat. Això aporta un coneixement i entrenament que no disposen altres col·lectius.

En consonància amb aquest coneixement, habitualment els diferents operadors socials com metges, infermeria, advocats, inclús les forces de seguretat deriven a Treballadors socials aquelles situacions de conflictes familiars per tal que aquests facilitin el corresponent suport social. Així mateix, cal recordar que en els equips especialitzats com Equips d'atenció a Infància i Adolescència, Centres de Salut Mental Infanto-Juvenil, Centres de Salut Mental d'Adults, etc ja es contempla aquesta funció de seguiment i coordinació en situació de risc social⁷.

Per altre part, cal assenyalar que les tècniques que un/a coordinador/a ha d'utilitzar són les pròpies del treball social. Així, les entrevistes individuals o familiars de diferent tipologia, el suport acompanyament i seguiment individual i familiar, la coordinació amb altres serveis i professionals, la gestió de conflictes familiars, la valoració de necessitats i l'elaboració de plans d'intervenció, esdevenen exemples de la utilització de metodologia social per part d'aquest nou perfil professional.

Finalment, assenyalar que aquesta funció "coordinadora" esdevé una de les funcions idiosincràtiques de la professió de treball social. D'aquesta manera en l'atenció individual i/o familiar els professionals de treball social desenvolupen el treball de forma coordinada amb altres recursos com l'escola, serveis jurídics, psicològics i de salut, entre d'altres.

Tot i així, molts cops la sobresaturació de *ratios* d'usuaris per professional, la manca de recursos econòmics o d'inversió per part de les administracions i el principi d'autonomia de l'usuari –que pot decidir no continuar amb el pla de treball– dificulten el desenvolupament amb plena eficàcia d'aquest rol coordinador des dels serveis socials bàsics o especialitzats. Per tant, tot i que aquesta funció de coordinació de parentalitat està en plena consonància amb els objectius, funcions i rols del treball social, sabem que actualment no és possible que sigui assumit pel sistema de prestacions socials de l'administració pública.

Per aquest motiu, i donant resposta a la necessitat detectada tant per la judicatura com per altres professionals i els pro-

Aquesta funció "coordinadora" esdevé una de les funcions idiosincràtiques de la professió de treball social.

⁶ "Tot ciutadà que es dirigeix a serveis socials ha de tenir assignat un professional de referència, que preferentment ha d'ésser el mateix i que habitualment ha d'ésser un treballador o treballadora social dels serveis socials bàsics"

⁷ Per exemple en l'acord aprovat en data 11 de novembre de 2011 pel Comitè d'Expertes i Experts en Formació en l'Àmbit de l'Acció Social de la Generalitat de Catalunya definia, entre altres de les funcions del treball social, "realitzar el seguiment a les famílies en situació de risc social i vetllar pel compliment dels compromisos i acords establerts" o "coordinar-se amb els diferents serveis públics i/o privat, dels àmbits educatiu, sanitari i social, ja siguin generals o específics.

pis usuaris, han anat sorgint per part de la iniciativa privada programes amb objectius i metodologies de treball molts similars als de la coordinació de parentalitat. Aquestes iniciatives sorgeixen d'empreses amb equips multidisciplinars (generalment del món de l'advocacia i la psicologia i/o el treball social) i que ofereixen als seus clients la possibilitat de contractar serveis dirigits a disminuir la conflictologia en relació al desenvolupament de la parentalitat. En aquests casos, al no existir la derivació per part del jutge cal l'acceptació d'ambdós progenitors i la col·laboració dels respectius advocats per evitar que s'iniciïn processos judicials. A diferència de les derivades judicialment, les intervencions proposades estaran consensuades pels integrants del grup familiar, i per tant, caldrà establir una aliança de confiança entre els usuaris i els professionals que els atenen amb els quals s'haurà signat prèviament un document d'adhesió al programa.

El paper de coordinació de parentalitat -ja sigui derivat pel Jutjat o per la voluntat dels propis progenitors- esdevé un nou paradigma d'intervenció mixte jurídic-social que pot afavorir no només una desjudicialització dels conflictes emocionals en els divorcis, sinó també una disminució dels efectes negatius en els fills/es dels trencaments familiars

Al cap i a la fi la seva intervenció està dirigida al retorn als progenitors de la responsabilitat en la gestió dels conflictes i que aquests havien delegat en instàncies judicials amb la fal·làcia que "la raó" resoldria els seus problemes.

Bibliografia

- AVEDILLO, Marian et alt. *La coordinación de Parentalidad. Cuando las familias ya no saben qué hacer*. Huygens Editorial Barcelona 2015. ISBN : 978-84-15663-44-7
- Association of Families and Conciliation Courts (AFCC) “Directrices par la Coordinación de Parentalidad.” Mayo de 2005 [en línia] [Data de consulta 15 agost 2016] Disponible en [http://www.copc.cat/Documentos/files/Secciones/ARC/AFCC%20Directrices%20para%20la%20Coordinaci%C3%B3n%20de%20Parentalidad%20\(2005\).pdf](http://www.copc.cat/Documentos/files/Secciones/ARC/AFCC%20Directrices%20para%20la%20Coordinaci%C3%B3n%20de%20Parentalidad%20(2005).pdf)
- Codi Civil de Catalunya. Llibre II. DOGC núm. 5686 , Barcelona, Espanya, 5 d'agost de 2010. Consultat 16/03/2017.<http://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-13312&tn=2>
- Consejo General del Poder Judicial. Servicio de Planificación y Análisis de la Actividad Judicial. Informe estadístico 2015 [Consultat el 6 de setembre de 2016] Recuperat de: <http://www.poderjudicial.es/cgpj/es/Temas/Mediacion/Datos-estadisticos/Mediacion-intrajudicial-en-Espana—datos-2015>
- Decret 357/2011 dels serveis tècnics de punts de trobada. Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya. Barcelona 21 de juny de 2011 Consultat 16/03/2017 http://www.icag.cat/sites/default/files/adjunts/DECRET%20357%202011_punt_trobada.pdf
- Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia.. Dades estadístiques [Consultat el 6 de setembre de 2016] Recuperat de: <http://justicia.gencat.cat/ca/departament/Estadistiques/mediacio>
- Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre de Mediació de Dret Privat. Programa Pilot. Coordinació de Parentalitat. [en línia] [Data de consulta 01 de setembre de 2016] Disponible a <https://ecatalunya.gencat.cat/eCatRepository/download?fileId=40280e8c4c35c65c014c363f2ad500f0>.
- Generalitat de Catalunya. Departament de Benestar Social i Família Model de serveis socials bàsics de Catalunya. Col·lecció Eines 23 [en línia] Barcelona Octubre 2015 [Data de consulta 2 de setembre de 2016]. Disponible en http://treballiaferssocials.gencat.cat/web/.content/01departament/08publicacions/coleccion/eines/num_23/eines-23-def.pdf
- Instrumento de ratificación de la Convención sobre los derechos del niño del 20 de noviembre de 1989. BOE, Madrid, Espanya 31 de desembre de 1990. Consultat 16/03/2017. <https://www.boe.es/boe/dias/1990/12/31/pdfs/A38897-38904.pdf>
- Ley del divorcio. Gazeta de Madrid, Madrid, Espanya 02 de març de 1932 Consultat 16/03/2017. <https://www.boe.es/datos/pdfs/BOE/1932/072/A01794-01799.pdf>
- Ley 30/1981 por la que se modifica la regulación del matrimonio en el Código Civil y se determina el procedimiento a seguir en las causas de nulidad, separación y divorcio. BOE, Madrid, Espanya, 7 de juliol de 1981 Consultat 16/03/2017. <http://www.padresdivorciados.es/pdf/ley301981sobre-el-divorcio.pdf>
- Ley de enjuiciamiento civil 1/2000. Article 335,1 BOE, Madrid, Espanya, 08 de gener de 2000. Consultat 16/03/2017. <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2000-323>
- LINARES, Juan Luis et al. *Prácticas alienadoras familiares: El Síndrome de Alienación Parental reformulado*. Gedisa Barcelona Juny 2015 ISBN 13: 978-84-9784-922-7
- Reial Decret del Codi Civil. Article 92 BOE núm. 206, Madrid, Espanya, 25 de juliol de 1889. Consultat 16/03/2017. <https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf>
- Tribunal Europeu Drets Humans, 29 gener 2016. (25704/11) Lombardo contra Italia. [Consultat el 6 de setembre de 2016] Recuperat de: <http://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116125%22%7D>
- Tribunal Superior de Justícia de Catalunya. Sentència 11/2015, de 26/02/2015, Recurs 102/2014, Ponent: Mª Eugènia Alegret. [en línia] [Data de consulta 02 de setembre de 2016] Disponible en <http://www.poderjudicial.es/search/doAction?action=contentpdf&database=match=AN&reference=7332369&links=%22102%2F2014%22&optimize=20150324&publicinterface=true>

Coordinació de xarxes i professionals: addiccions i salut mental i atenció primària comunitària: l'atenció a persones amb problemes de drogues. Necessitat de coordinació en l'àmbit local

Coordination of networking and professionals : addictions and mental health and community primary care: attention to people with drug problems. Need for local coordination

Àlex Pérez Folch¹, Tré Borràs Cabacés² i Antoni Llorc Suárez³

Resum

La coordinació entre els professionals dels diferents serveis que atenem a les persones que utilitzen drogues o que tenen consums problemàtics de drogues és indispensable per a poder donar respostes més adequades a les seves problemàtiques, optimitzar els recursos i donar una atenció amb més qualitat als usuaris.

L'objectiu d'aquest article és el d'analitzar a grans trets el funcionament de la xarxa local especialitzada, (en l'atenció a les drogodependències) i la seva coordinació amb els Serveis Socials municipals i comarcals i l'atenció primària comunitària.

A partir de la pràctica de treball social al Servei d'Addiccions i Salut Mental de l'HUSJR (CAS), al Centre Activitats "La Illeta" i de l'experiència en les coordinacions, hem reflexionat sobre la necessitat i la forma que tenen les coordinacions i com es podrien millorar. La coordinació permet un coneixement entre els diferents actors, abordar holísticament una problemàtica i afavorir l'accés de totes les persones als recursos normalitzats. Per fer-ho és necessària una sistematització de les mateixes, establir mecanismes de derivació entre els centres especialitzats i l'atenció primària, així com una bona entesa entre els diferents departaments d'atenció a les persones, com per exemple el Departament de Salut i el Departament de Treball, Afers Socials i Famílies.

S'ha d'incidir, en la disminució de les desigualtats socials, tenint en compte que els aspectes socials són determinants en la salut de les persones.

¹ Treballador social del Servei d'Addiccions i Salut Mental HUSJR (Hospital Universitari Sant Joan de Reus).

² Directora PASDR-Servei d'Addiccions i Salut Mental.

³ MSc, Ph.D. Àrea Intervenció Salut Comunitària. Servei d'Addiccions i Salut Mental HUSJR. Pla d'acions sobre Drogues Reus.

Resum

En un moment d'escassetat pressupostària, les administracions haurien d'augmentar la inversió en programes de prevenció, promoció de la salut i incorporació social, fent una previsió de noves necessitats que puguin sorgir de les noves realitats. Sens dubte, millorar i optimitzar els mecanismes de coordinació entre institucions i professionals, és una bona proposta metodològica per a aconseguir-ho.

Paraules clau: Coordinació, treball en xarxa, adiccions i salut mental, serveis socials, incorporació social, treball social, complexitat, estat del benestar.

Abstract

Coordination between professionals from different services that cater for people who use drugs or have drug problems is essential to respond more accurately to their problems, optimizing resources and provide a higher quality care to users. The aim of this article is to broadly analyze the operation of a specialized local network (in drug addiction care) and its coordination with municipal and county social services and community primary care.

From the social work practice in HUSJR's Addictions and Mental Health Service (CAS) at the Activities Center "La Illeta" and the experience in coordination we have reflected on the need and shape of coordinations and how they could be improved. Coordination enables knowledge between different actors, a holistic approach to problems and it promotes universal access to normalized resources. To do so it is necessary to systematize coordination, establish referral mechanisms between specialized centers and primary care, as well as a good understanding among departments caring for people's needs, such as the Department of Health and the Department of Labor, Social Affairs and Family.

It is important to work on the reduction of social inequalities, taking into account that social aspects are crucial to people's health.

At a time of budget shortages, the government should increase investment in prevention programs, health promotion and social integration, making a forecast of new needs arising from new realities. Undoubtedly, improving and optimizing the coordination mechanisms among institutions and professionals is a good methodological proposal to achieve it.

Key words: Coordination, networking, addictions and mental health, social services, social inclusion, social work, complexity, welfare state.

Per citar l'article: PÉREZ FOLCH, Àlex, BORRÀS CABACÉS, Tré i LLORT SUÁREZ, Antoni. Coordinació de xarxes i professionals: adiccions i salut mental i atenció primària comunitària: l'atenció a persones amb problemes de drogues. Necessitat de coordinació en l'àmbit local. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 123-133. ISSN 0212-7210.

El consum de drogues o de substàncies psicòtropes de diferent tipologia és un fet inherent a l'existència humana, essent els factors estructurals de tipus socioeconòmic, polític, cultural i religiós elements clau per al seu enteniment i abordatge. En l'actualitat, si tenim en compte les drogues legals, com els psicofàrmacs, l'alcohol o el tabac podríem dir que el seu ús està molt estès en la població adulta i també adolescent de la societat. Tanmateix no tots els usos de substàncies comporten necessàriament problemàtiques associades, però quan aquestes apareixen cal poder oferir el suport i la resposta adequada.

El fenomen social anomenat com a "problema de les drogues", almenys en el context d'Espanya i de Catalunya, es va elaborar a partir d'una situació circumstancial-contextual molt concreta que es produí aproximadament durant els anys 80 i bona part dels 90 i que va tenir un abast social i un impacte en la salut col·lectiva inesperat. Una població significativa de consumidors generalment d'heroïna i majoritàriament per via endovenosa, va patir les conseqüències no només físiques relacionades amb el consum (sobredosi, VIH-SIDA, deteriorament, cronificació...) sinó també i amb la mateixa contundència les conseqüències socials derivades; marginació, estigmatització i pèrdua o no reconeixement de les habilitats socials i de gestió vital bàsiques. És en aquest context quan apareixen les polítiques de reducció de danys i riscos.

El Parlament de Catalunya va aprovar, després de la creació i desplegament del Pla Nacional Sobre Drogues (PNSD) pel Ministeri de Sanitat i Consum, la Llei 20/1985 de prevenció i assistència en matèria de substàncies que poden generar dependència. Aquesta Llei constitueix l'eix normatiu vertebrador del conjunt de mesures del Pla Català de Drogodependències. Fruit del desplegament d'aquesta Llei, parcialment modificada per les lleis 10/1991, 8/1998 i 1/2002 es constitueix la Comissió de la Coordinació i de Lluita contra les Dependències de Drogues presidida pel conseller de Sanitat i Seguretat Social. Adscrit al mateix Departament, es crea l'any 1986, el Consell Director i l'Òrgan Tècnic de Drogodependències (OTD), que exercirà les funcions de planificació i programació de les actuacions referides al desplegament de la Llei.

Segons la Llei 12/2007 d'11 d'octubre, de Serveis Socials aprovada pel Parlament de Catalunya, s'ha de garantir l'accés als Serveis Socials a totes les persones amb necessitats de caire social.

El sistema públic de Serveis Socials ha d'assegurar el dret de les persones a viure dignament durant totes les etapes de la vida mitjançant la cobertura de llurs necessitats personals bàsiques i socials; especialment té com a destinatàries les persones que es troben en situació de risc social, com és el cas de les persones amb drogodependències. És en els Serveis Socials

Especialitzats on s'enquadra l'atenció específica a persones amb problemes de drogodependències. A la Llei 12/2007 s'especifica que una de les funcions dels diferents nivells dels Serveis Socials és la de coordinar-se, per tal de poder fer un abordatge complet a les necessitats socials dels drogodependents.

Al 2006 per primera vegada es comença a plantejar des de l'administració la necessitat d'articular la XAD, és a dir els centres d'atenció a les drogodependències (CAS) amb la xarxa de Salut Mental (CSMA's i xarxa hospitalària), que havien conviscut en paral·lel, i es crea el Pla Director de Salut Mental i Addiccions per propiciar l'apropament i en alguns contextos fins i tot la fusió d'ambdues xarxes. El punt de partida és des d'una xarxa integrada per centres dependents de diversos organismes: administracions locals, organitzacions no governamentals, Institut Català de la Salut i d'altres proveïdors de serveis. Les seves activitats estan coordinades per la Subdirecció General de Drogodependències que depèn de la Direcció General de Salut Pública del Departament de Salut, i amb la col·laboració/participació del Departament de Benestar i Família, pel que fa als serveis residencials (Comunitats Terapèutiques i altres recursos) i als programes de reinserció.

Un dels objectius del Pla Director de Salut Mental i Addiccions és integrar els Serveis Socials Municipals i de les Administracions Locals en l'atenció a les drogodependències.

La incorporació social és una part del tractament global de les persones amb drogodependències. Es porta a terme als SBASP en coordinació amb els CAS i altres dispositius d'inserció que puguin existir depenent del territori. Darrerament es parla d'incorporació social i no de reinserció en l'àmbit social perquè es considera que és un terme més inclusiu. Consisteix en processos educatius, d'interiorització de normes, valors i pautes de comportament relacionats amb diverses àrees (ALONSO, DURAN I LARRIBA, 2014).

Els programes socials de reinserció de persones amb drogodependències són complementaris als processos de tractament dels centres/serveis de la XAD. Es presten en establiments especialitzats i tenen com a objectius la rehabilitació psicosocial, la inserció social, l'ensenyament de programes de tipus ocupacional, pre-laboral i l'adquisició d'hàbits i responsabilitats. Els Centres d'Acollida i Activitats,⁴ són un exemple d'aquests Serveis Socials complementaris tant dels serveis socials generals com dels centres de tractament, així com també els Centres de Dia, els serveis de llar amb suport i els serveis residencials.

Els Centres de Dia, d'Acollida i d'Activitats donen cobertura a una àrea entre el que és social i la promoció de la salut, difícil de delimitar i que, en conseqüència, posa de manifest les man-

⁴ Altrement anomenats *Calor i cafè*.

cances en matèria de coordinació i coneixement mutu dels diferents nivells assistencials, ja que s'han anat creant recursos per atendre situacions de precarietat greu, però molts d'ells han sorgit com a recurs específic lligat als programes i xarxes d'atenció a les drogodependències i no com a recursos lligats a Serveis Socials d'atenció Primària (BORRÀS i SARDÀ:2004).

Àmbit local

A Reus es va posar en funcionament "La Illeta" l'any 1998 amb l'objectiu de satisfer necessitats bàsiques, oferir activitats lúdico-culturals, ocupacionals i facilitadores de la inserció laboral a persones que presenten mancances bàsiques de tipus social i problemes de consum de drogues. En resposta a les Polítiques de Reducció del Risc i dels Danys relacionats amb el consum de drogues, incloent programes d'objectius mínims com els dels anomenats Centres de "Calor i cafè", a la vegada que també desenvolupa activitats amb objectius de més exigència i regularitat.

Un altre objectiu bàsic dels centres de Reducció de Danys i Riscos és el de vetllar per l'educació per la salut pensat des d'una perspectiva més enllà de la heteronormativitat i transcultural, posant els mitjans tècnics necessaris per a un consum amb menys risc (de vegades passa per una major higiene o per un millor coneixement dels riscos sense necessàriament plantejar l'abstinència), així com potenciar l'adquisició progressiva d'hàbits saludables. És en aquest punt on les diferents perspectives institucionals, i a vegades també professionals, difereixen més en quant a criteris de pertinença, inclusió o intervenció, i on s'ha detectat una major incidència de conflictes i mancances respecte a com gestionar i distribuir les prestacions de Serveis Socials.

El Treball Social facilita la comprensió de la interrelació entre els factors psicosocials i la qualitat de la salut dels individus, grups i comunitats (ITUARTE:2009). Esdevé així punt de connexió entre els diferents dispositius d'atenció a la salut i al social.

El concepte de coordinació ha estat estudiat per diferents disciplines acadèmiques, com la sociologia, l'administració pública, l'economia, les ciències de la informació i del comportament organitzacional. Per aquesta última, històricament s'ha tingut en compte com un procés conjunt d'actuació pel qual les organitzacions adapten la seva resposta cap a una altra per a acomplir tasques i objectius compartits (BUNGER, 2010). La dependència de recursos (finançament, recursos humans, informació relativa als usuaris, serveis, dispositius...) és el marc teòric dominant entre les relacions interorganitzacionals i la literatura sobre la coordinació. Segons aquest marc les institucions o agències de serveis depenen d'un context extern i d'al-

tres organitzacions per a obtenir els recursos necessaris per a aconseguir els seus objectius, generen un sistema d'interdependències (BUNGER, 2010).

Es distingeixen tres tipus d'interdependències, les conjuntes que es desenvolupen en situacions en què cada servei proveïdor treballa de forma independent, però la suma acumulada del seu treball contribueix al resultat. Un treballador en un servei d'addiccions pot ajudar a un usuari a sol·licitar una ajuda d'habitatge, al mateix temps que un administrador de casos d'una agència d'habitatge local està ajudant a l'usuari a localitzar l'habitatge. Aquest tipus d'interdependències requereixen d'interaccions poc intenses ja que funcionen de manera independent, però sempre i quan les tasques s'hagin definit adequadament (BUNGER, 2010). La interdependència seqüencial esdevé quan el treball d'un proveïdor de recursos és essencial per a l'acompliment de la tasca d'un altre servei o per l'intercanvi de recursos. Per exemple, les interdependències seqüencials es produeixen quan els proveïdors independents són responsables de la detecció i el tractament: un servei mèdic per atenció a persones en relació al VIH depèn intrínsecament dels que proporcionen assessorament i tests previs al tractament. Finalment, les interdependències recíproques resulten quan el resultat final del treball col·laboratiu depèn dels proveïdors per ajustar els serveis en resposta als recursos rebuts o lliurats (BUNGER, 2010). En una reunió entre un servei d'addiccions i un de salut mental, cal establir pautes tant en l'intercanvi d'informació sobre els recursos per a una persona amb patologia dual, com en la configuració de plans de tractament. A més de l'adaptació mútua i recíproca, aquest tipus d'interdependències poden necessitar ser gestionades a través de l'estandardització i la planificació dels mecanismes de coordinació, i per tant és el cas més difícil d'interdependència a gestionar, ja que requereix d'interaccions intenses i complexes.

Des del 2015 s'han iniciat coordinacions entre l'Equip d'Atenció Primària (EAP) de Montblanc, Serveis Socials d'Atenció Primària de la Conca de Barberà i el Servei d'Addiccions i Salut Mental de l'HUSJR. Són coordinacions interdisciplinàries (metges, educadors/es socials, treballadors/es socials, infermeres) on s'aborda d'una manera holística les diferents àrees d'un mateix cas d'una manera més efectiva. Podria ser un tipus de coordinació a tenir en compte per anar implementant.

El treball diari requereix diverses coordinacions amb els professionals d'altres recursos, com poden ser els Serveis Socials d'Atenció Primària, però també molts altres que configuren la xarxa assistencial a les persones. Les coordinacions, moltes vegades, depenen de la voluntat dels professionals de realitzar-les, així com quan es realitzen, s'observa, per exemple, un desconeixement mutu. Les coordinacions no només poden millorar aspectes relacionals importants per als professionals, sinó que també, i aquest ha de ser l'objectiu principal,

millorar l'atenció a l'usuari a través del treball en xarxa i la continuïtat assistencial.

Els intents de coordinació, segons CANET (2002:55) són tots molt valuosos i apreciables, però ens falta encara un marc general dins l'àmbit de la salut que en defineixi les funcions i les atribucions, i obligui a coordinar-se a determinats àmbits on la problemàtica socio-sanitària té una importància rellevant. La complexitat dels problemes a tractar requereix una organització que sigui capaç de coordinar-se, dialogar internament i sumar esforços. Amb una bona coordinació s'aconsegueix també una millora dels nivells de compliment i retenció als tractaments.

S'han d'establir protocols i mecanismes de derivació i coordinació entre els centres especialitzats i l'atenció primària, amb l'objectiu d'optimitzar l'eficàcia, no duplicar actuacions, i canalitzar les intervencions dels professionals d'acord amb criteris d'eficiència, eficàcia i qualitat.

És necessari que des de les institucions es faciliti aquesta tasca de coordinació entre els diferents serveis d'un territori; tenim exemples en què l'anhel de control per part de l'administració repercuteix negativament en l'atenció que es dona a les persones, duplicant intervencions que s'han de realitzar des de més d'un servei quan amb la intervenció de només un dels serveis i posterior coordinació amb d'altres entrevinents es podria resoldre. La tasca de coordinació també ha de contemplar l'interès per donar respostes singulars a persones singulars i per això es fa imprescindible la reflexió conjunta, presencial o no, per tal d'estimular la creativitat, tan necessària quan la intervenció ve caracteritzada per la precarietat de molts dels usuaris a la vegada que també es viu en els serveis arran de les retallades dels darrers anys sobre un sistema que ja partia d'una situació infradesenvolupada i amb algunes deficiències sobretot pel que fa a programes de supervivència bàsica.

Conclusions

En primer lloc, i com hem assenyalat, les polítiques orientades a desenvolupar i assolir el que avui en dia coneixem com a Estats de Benestar Social, inclouen el dret a la salut, a l'educació, a la igualtat, a l'habitatge digne, treball i protecció social. Lluny d'assolir aquests objectius algunes persones queden al marge o en posició de desigualtat, en relació a assolir la ciutadania de ple dret i desenvolupar-se activament en societat. Aquestes situacions es troben agreujades en l'actual context de crisi de l'Estat del Benestar, on les prioritats polítiques no van encaminades al manteniment i millora de la qualitat de vida de les persones, sinó que les prioritats van encaminades al manteniment del sistema financer. El Treball Social s'ha d'erigir com una de les veus que reclamen una

major atenció dels col·lectius més vulnerables, afavorint la prevenció i continuar treballant en el cas de les drogodependències des del paradigma de reducció de danys i riscos. El cost que suposa per a l'Administració Pública la no prevenció i la no intervenció a les diferents problemàtiques que afecten aquests col·lectius acaba comportant una major despesa econòmica, degut a que les intervencions posteriors són més costoses, així com un augment de les infeccions, malalties i morts.

L'estigmatització del fenomen de les drogodependències pot fer que els usuaris/es tinguin dificultats per utilitzar i aprofitar els recursos ja existents. S'ha de facilitar el coneixement dels serveis i professionals d'atenció primària per part dels professionals de drogodependències i a l'inrevés. Els professionals han de facilitar l'apoderament de les persones, al mateix temps que orienten i tutel·len el procés de millora de les mateixes. Per tant, és necessari una major optimització dels recursos, capacitat dels professionals així com una millora de la coordinació de tots els nivells d'intervenció.

S'ha d'abordar holísticament la problemàtica i afavorir l'accés als recursos normalitzats. Hi ha molts casos en què va estretament lligat la millora social d'un usuari/a amb la seva millora en relació al consum de drogues. El tractament d'una persona usuària de drogues millora molt quan millora la seva situació social, cosa que es facilita amb una bona coordinació entre Serveis Socials d'Atenció Primària i Serveis Socials d'Atenció Especialitzada.

Pel que fa a les drogodependències en el nostre context, el tractament ambulatori que es realitza als dispositius assistencials depèn administrativament del Departament de Salut i, en molts casos, el procés de reinserció, com poden ser les Comunitats Terapèutiques i els pisos de reinserció, depenen del Departament de Treball, Afers Socials i Famílies. Per tant, hi hauria d'haver una col·laboració estreta i un sistema de coordinació estable i sistematitzat entre els dos departaments per tal de poder donar una resposta adequada a les persones.

No existeix una sistematització de les coordinacions entre diferents àrees d'atenció a les persones, per això és important establir protocols i mecanismes de derivació i coordinació entre els centres especialitzats i l'atenció primària, amb l'objectiu d'optimitzar l'eficàcia, no duplicar actuacions, canalitzar les intervencions dels professionals d'acord amb criteris d'eficiència i tenint en compte els nivells d'atenció assistencial. Una Història Social Compartida entre els Serveis Socials d'Atenció Primària i Serveis Socials Especialitzats, seria una eina interessant d'explorar, ja que agilitzaria l'accés a la informació dels diferents professionals de l'àmbit social que interveuen en el cas en concret.

Pel que fa als usuaris dels centres d'addiccions, constatem que hi ha població que es cronifica i envelleix. Moltes d'aquestes persones no compten amb el suport familiar, ni social, són

persones amb dèficits de salut i no poden accedir als centres residencials, com sociosanitaris i Residències de Gent Gran que existeixen actualment, així com albergs de llarga durada, en ocasions per subtileses pròpies de l'exclusió que pateix aquest grup de població i també per l'escassetat de recursos.

En tota la població general, i especialment en la població més vulnerable, com poden ser les persones que es troben en situació de marginació i també amb problemàtiques de consums, els aspectes socials són determinants en la salut de les persones. Aspectes com la formació, vivenda amb condicions, alimentació, justícia social, treball, disminució de les desigualtats, accés universal al Sistema de Salut i d'altres drets fonamentals són bàsics per a la població amb unes condicions òptimes de salut. Per això els sistemes de protecció social no han de defallir en les situacions més precàries i no s'ha d'escatimar en recursos per millorar les condicions socials de les persones, ja que així es millorarà la salut de la població en general i en particular la d'aquelles persones amb especials dificultats.

Hem de tenir en consideració que recursos com albergs de transeünts o menjadors socials són bàsics i necessaris per la millora de la qualitat de vida de les persones amb problemes de drogodependències i de persones amb dèficit de cura personal, sobretot i de manera creixent en els darrers temps, ja que cada cop ens trobem amb més persones amb problemàtiques de consum de substàncies, que no tenen resoltes les necessitats bàsiques com pot ser l'allotjament i l'alimentació bàsica diària.

Un altre aspecte a tenir en compte pels professionals i els recursos són les qüestions de sexe, gènere i transculturalitat, per la ràpida transformació d'aquestes dimensions, així com també per la poca rellevància que molts cops se'ls ha donat i que han pogut influir de manera perjudicial en la resposta donada pels recursos que intervenen. Per aquest motiu es fa cada vegada més necessari també establir mecanismes de coordinació i transversalitat.

La urgència de la crisi econòmica no ens ha de fer perdre de vista qüestions de vital importància, com és el cas de les desigualtats socials, així com tampoc podem assumir com a normals formes d'exclusió i marginació social. És important incidir en la necessitat de reflexió, anàlisi i coordinació entre els diferents agents socials, és a dir, entre els professionals, institucions, i representants del teixit social i el tercer sector.

En el context actual, en què les diferents administracions estan reduint encara més els pressupostos destinats a l'atenció a la salut i als serveis socials, la coordinació es presenta com a eina d'intervenció indispensable per a la millora de l'eficiència de les diferents intervencions; els dispositius han de tenir els instruments per a poder realitzar-la i les administracions han de ser responsables i invertir en programes de pre-

venció i promoció de la salut, per a prevenir i pal·liar situacions amb problemàtiques de consum de substàncies, reforçant també la seva atenció i els programes i recursos d'incorporació.

S'ha de fer una previsió i, per tant, investigar les noves necessitats i/o problemàtiques socials de futur, per adaptar els recursos i poder millorar d'una manera efectiva la qualitat de les persones amb problemes relacionats amb consum de drogues, ja que el progressiu envelliment de la població, les situacions d'extrema necessitat així com les especificitats derivades de dimensions socials i culturals com el sexe, gènere o la interculturalitat poden generar noves situacions problemàtiques que han de ser ateses de manera específica.

Bibliografia

- ALONSO, J.M., DURAN, A.M, i LARRIBA, J. Què podem fer els serveis socials bàsics davant les drogodependències? GENERALITAT DE CATALUNYA. Col·lecció Eines 16. Barcelona. 2014. ISBN: 84-605-7338-9
- BECKER, H. *Outsiders. Sociología de la desviación*. Buenos Aires: Siglo Veintiuno. 2009. Original 1963. ISBN 9789876290838.
- BORRAS, T. SARDÀ, A. Cambios sociales, cambios en los tratamientos. En: *Fundación Medicina y Humanidades Médicas*. 2004.
- BUNGER, A.C. Defining Service Coordination: A social work perspective. *J.Soc Serv Res*. October (2010) 1;36(5):385-401.
- CANET, M. "La coordinació del treball social de salut amb els serveis de benestar". *Revista de Treball Social (RTS)*, núm. 166, juny. Barcelona: CODTS de Catalunya. 2002.
- ESTÉBANEZ, P. et al. *Medicina Humanitaria*. Ed. Díaz de Santos. 2005. ISBN 9788479786717.
- ITUARTE, Amaya. "El papel del trabajador social en el campo sanitario". *Trabajo Social y Salud* n° 20. Marzo 1995 (275-290).
- ROMANÍ, O. *Las drogas. "Sueños y razones"*. Ariel. Barcelona. 1999. ISBN: 9788434411890

Els inicis com a pràctica: Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents *

The beginnings as a practice: Vision and challenges of Social Work from the perspective of learners

Eloi Martínez Avilés¹, Grazia Tucci Colace², Miriam García Vilaplana³ i Eva Maria Hernández Coll⁴

Resum

El present article planteja una visió actualitzada del treball social a partir de les vivències adquirides en els primers contactes professionals de les nostres pràctiques com a estudiants de treball social. Aquesta reflexió ens ha permès analitzar la situació actual de la professió i elaborar una proposta de possibles reptes que hem d'afrontar per continuar avançant en la constant millora de la nostra disciplina. La idea sorgeix el 2013, a partir d'un debat entre estudiants de la Universitat de Barcelona que van cursar les assignatures de Conceptes Bàsics del Treball Social i Treball Social Comunitari, que permeten generar un espai de reflexió compartida que té en aquest article l'expressió perdurable i compartible del saber escrit.

Paraules clau: Treball social, transformació social, drets humans, reflexió.

Per citar l'article: MARTÍNEZ AVILÉS, Eloi, TUCCI COLACE, Grazia, GARCÍA VILAPLANA, Miriam i HERNÁNDEZ COLL, Eva Maria. Els inicis com a pràctica: Visió i reptes del treball social des de l'òptica d'aprenents. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 133-142. ISSN 0212-7210.

* Article original en castellà.

¹ Treballador social, Fund. MAIN; Delegat, Treball Social sense Fronteres, Cat. Emartiav@gmail.com

² Treballadora social. Col. projecte Aps, UB. Black_gos@hotmail.com

³ Est. 4º, treball social. Col. Investigació Seg. Alimentària, UB. Miriamgvilaplana@gmail.com

⁴ Est. 4º, treball social. Pràctiques en àmbit sociosanitari. Eva.her792gmail@com

Abstract

This article presents an updated view of social work based on the experiences acquired during the first professional contacts of our internships as social work students. This reflection has allowed us to analyze the current situation of the profession and to prepare a proposal of possible challenges that we need to face in order to progress in the constant improvement of our discipline. The idea emerged in 2013 from a debate among students of Universitat de Barcelona who attended the courses 'Basic concepts of Social Work' and 'Community-based Social Work', which allow to create a space for shared reflection that has in this article the lasting and sharable expression of written knowledge.

Key words: Social work, social transformation, humans rights, reflection.

1. A manera de presentació

En aquest article pretenem reflexionar al voltant de la visió del Treball Social que defensem per al nostre futur professional, essent les vivències adquirides durant les pràctiques curriculars el punt de partida d'aquesta reflexió. Des d'una òptica d'"aprenents", hem dut a terme un procés reflexiu-participatiu que ha tractat d'unir les opinions i percepcions d'aquells i aquelles alumnes que, durant els tres últims anys, s'han prestat a participar en les discussions plantejades en el si de les assignatures "Conceptes bàsics sobre el Treball Social i Treball Social Comunitari", impartides per la professora Tomasa Báñez, i que ha donat com a resultat el present article.⁵

Cal assenyalar que el procés reflexiu a què ens hem sotmès ens ha permès situar l'estat actual de la professió i l'ideal que defensem, i hem pogut elaborar una proposta amb aquells reptes que arribem a entreveure per, així, poder aportar el nostre granet de sorra al procés de millora constant en el qual es veu immersa la nostra professió.

2. L'experiència del procés reflexiu: reptes de l'elaboració de l'article

La individualitat –aquesta manera d'intervenir a partir del nostre propi criteri, i que té com a eix central un únic punt de vista– és un mètode ràpid però ineficaç. Treballar de manera

⁵ S'ha d'assenyalar que aquesta proposta es va elaborar de forma col·lectiva en diverses reunions realitzades al llarg de 2013, en què es van sistematitzar els debats universitaris, de manera que agraïm la col·laboració als estudiants del Grau en Treball Social que s'hi van implicar en el seu moment: Núria ARBESU Abellán, Celeste Galceran Chaves, Anna Soria Piñol, Grazia Tucci Colace i Eloi Martínez Aviles

conjunta, col·laborant i compartint amb altres professionals, ens ajuda a comprendre en major mesura els nostres propis sabers, enriquint-los amb les capacitats de l'altre. Esent un grup d'"aprenents", el fet de realitzar un article on es recollís la nostra visió i la dels nostres companys en els últims tres anys, és a dir, l'essència del debat conjunt sobre la visió i els valors que defineixen les mirades del treball social i les oportunitats que es plantegen en el nostre context, ha estat un repte a gran escala que només la preparació, la coordinació i la paciència han fet possible. Per a l'elaboració, la literatura existent ha estat una base de gran utilitat, a més de les experiències de treball en equip desenvolupades a classe i durant les pràctiques, que ens han servit per poder adquirir la mecànica de col·laboració i l'essència d'equip com a individus disposats a aconseguir un mateix objectiu. No obstant això, no ha estat fàcil, ja que havíem d'encaixar, com si d'un puzzle es tractés, els matisos de cadascuna de les visions, contraposant i conjugant per completar l'empresa que ens havíem imposat. Alhora, la tasca de plasmar en paper la perspectiva de la nostra professió, juntament amb els aprenentatges del grau, ha contribuït, d'una banda, a encaminar els nostres inicis en la intervenció professional i, de l'altra, a tenir l'oportunitat de dialogar més enllà de l'espai de supervisió sobre el nostre primer contacte amb el món professional. D'aquesta manera, podem afirmar que aprofitant la nostra intervenció en la realitat social veiem com la creació i la difusió dels coneixements permet continuar treballant per fer del treball social un model compromès i integrador que ens pertanyi a tots i totes.

3. De la nostra visió del treball social

*"Em preguntes per què compro arròs i flors?
Compro arròs per viure i flors
per tenir alguna cosa per la qual viure".*

Confuci

Les experiències del dia a dia professional ens ofereixen una gran riquesa per tenir una àmplia visió de la realitat social. Al mateix temps la reflexió d'aquesta pràctica ens permet observar i analitzar la manera com ens posicionem davant de l'altre. Per aquest motiu intuïm que tots els treballadors socials que estiguen llegint aquest article, possiblement tinguen en la memòria els vostres inicis: el primer centre de pràctiques, la primera entrevista, el primer diagnòstic, és a dir, les diferents experiències viscudes al llarg de la vostra carrera professional, les quals han contribuït a ampliar els vostres coneixements teòrics i pràctics alhora que han ajudat a donar forma al significat del treball social, aquell que guia el quefer diari i que conforma l'imaginari social de la nostra professió.

Aquest imaginari professional no deixa de ser el reflex de la nostra identitat col·lectiva. La construcció ve donada en funció dels valors que projectem a l'exterior i que guia el nostre interior.

Sens dubte, no hauria estat possible l'evolució de la nostra disciplina, sense la dedicació i els esforços d'aquells i aquelles professionals que van lluitar –i segueixen lluitant– per la transformació social, aportant el seu granet de sorra a la causa.

Aquest imaginari professional al qual ens referim no deixa de ser el reflex de la nostra identitat col·lectiva. La construcció ve donada en funció dels valors que sentim els fonaments d'allò que projectem a l'exterior i que guia el nostre interior. Si analitzem la història de la nostra professió, veiem com des dels seus orígens fins a l'estat actual es mantenen intactes els ideals de justícia i igualtat. No obstant això, les formes en què s'han anat construint els dispositius d'actuació que tenen com a fi portar-los a la pràctica han anat variant, d'acord amb els processos històrics en què s'inscriuen les nostres societats i, per tant, la nostra professió, que l'han portat a entendre-la i a atendre-la de formes molt diferents, passant de la caritat a l'assistència social asèptica (MONTAÑO, 2004), i d'aquesta al treball social més compromès amb l'espectre polític, que en última instància determina les bases socials generadores d'oportunitats i desigualtats.

Partint d'aquesta premissa, pren sentit la idea que les conseqüències socials, polítiques i econòmiques, derivades de la gran crisi, han determinat les respostes tècniques dels treballadors socials, conformant un nou escenari social. Veiem, per tant, com el context social i la pràctica de la professió evolucionen paral·lelament, essent el treball social un reflex ineludible de la realitat adjacent i immediata, i iniciant-se un procés de repolitització de la intervenció i de la visió de la nostra professió.

En aquest marc, fem nostra la categorització epistèmica de Payne (2006) situant la nostra mirada en la perspectiva transformadora, de tal manera que concebem una praxi professional lligada a la ideologia, que requereix un compromís personal i professional, idea que contrasta amb la situació actual en què *"no [sembla] importa [r] massa la planificació política; [Més aviat sembla que] importa l'instrumental, y la gestió dels recursos [la qual] ha absorbit el quefer professional"* (ZAMANILLO I MARTÍN, 2011, p.102), tornant a les intervencions asèptiques en el tema polític (MONTAÑO, 2004) .

Aquesta situació de sobresaturació en la praxi professional a la qual al·ludeixen Zamanillo i Martín (2011) i que nosaltres subscriuim des de les nostres experiències pràctiques, no és fruit de la casualitat. El seu origen està en la reproducció d'aquelles regles l'hegemonia ideològica de les quals es fonamenta en els valors propis del neoliberalisme implantat aquests últims anys, de manera que s'ha arribat a constituir com una mena de pensament únic difós a través de la globalització i les eines de difusió del sistema (MORÍN, 2012), que ha generat una idea del lliure mercat com opció preferent per desenvolupar l'enriquiment personal i familiar, i ha contribuït així a

construir una falsa idea de benestar i felicitat basada en el consumisme, el qual té el seu inevitable reflex en la intervenció professional.

Davant d'aquesta realitat, gens falaguera, es perceben certs corrents de pensament crític, tal com planteja De Sousa Santos (2006), que han donat lloc al naixement de moviments populars i d'alternatives al sistema hegemònic, experiències de les que beu la concepció de Treball social que defensem en aquest article. És a dir, creiem que podem dubtar del que sabem, ja que això és el que ens permet treballar sobre les nostres pròpies contradiccions i, per tant, obrir-nos com a persones i evolucionar com a professionals. Aquesta postura la considerem útil per a la professió, ja que afavoreix el situar-nos davant "l'altre" amb obertura i sense cap tipus de relació de poder prèviament establerta. Un bon exercici del treball social, al nostre parer, hauria d'estar lluny de l'esterilitat ideològica, per la qual cosa defensem que en el nou escenari social és imprescindible l'existència del professional amb capacitat de rebel·lia i acció, tal com va defensar Pablo Freire amb la pedagogia problematitzadora i tants d'altres com José Luis Sampedro o Stephen Hassel, referents de la nova societat global que s'obre camí. D'aquesta manera, creiem que es poden i s'han d'impulsar propostes de millora a tots els nivells, incloent-hi els professionals, la ciutadania i els poders polítics. En aquest sentit, entenem que el treball social, com a professió antagònica a la visió asèptica de la realitat política i social que ens envolta, requereix del posicionament dels seus professionals, i es fa necessari prendre partit i decantar-se per una postura eticopolítica que, al nostre judici, ha d'estar compromesa amb els drets humans i la transformació social.

4. Els reptes que ha d'afrontar la professió davant la situació actual

Davant d'aquesta realitat en la qual es percep un treball social encara allunyat de l'ideal que defensem, podem afirmar, sense por d'equivocar-nos, que gran part del treball de visibilització de les situacions de precarietat i marginació que es donen en les capes més desafavorides de la nostra comunitat, és resultat de l'acció d'aquells professionals que estan al costat de les persones afectades, i són ells els encarregats de traslladar el sofriment i les mancances a les administracions competents, utilitzant en l'atenció realitzada l'escolta i l'empatia, i sentint-se ciutadans actius i compromesos amb el context social, actuant i denunciant, a la recerca de la justícia social. Al cap i a la fi, què és el treball social sinó una professió creada per i per a les persones?

En aquesta línia, percebem certes pràctiques que ja estan situades en el lloc al qual volem arribar; altres ho intenten i

algunes, per al nostre pesar, no ho aconsegueixen, bé sigui per la sobreesaturació, l'escassetat de recursos, o la inexistència d'una reflexió profunda que porti al replantejament creatiu de les mateixes.

Per promoure que els que ja hi són hi continuïn estant i, sobretot, que els que falten hi puguin arribar, és imprescindible delimitar els reptes als que ens hem d'enfrontar, ja que els canvis mai estan exempts d'enfrontaments. Des de la nostra experiència, vam arribar a visualitzar tres dimensions que plantegen diferents reptes.

4.1. Reptes que afecten al pla polític de la professió

Entenem que un treball social coherent amb la nostra visió ha de tenir un compromís polític que es tradueixi en la implicació personal i professional dels treballadors socials i de les institucions que els representen, com a col·lectiu, en aquelles iniciatives que defensin els drets humans, principis fonamentals del treball social. En aquest sentit, les accions de denúncia, reivindicació i foment dels drets humans, s'entreveuen com un dels eixos fonamentals des dels quals el treball social pot i ha de situar la seva implicació política per contribuir al compliment dels drets i a la transformació d'aquelles situacions de vulneració contràries a la justícia social.

En la mateixa línia, el treball social ha de treballar al costat d'altres actors socials que promouen una democràcia que tingui un sentit transformador, igualitari i participatiu, essent per tant de vital importància que hi hagi professionals que aspirin i arribin a llocs de representació política o de moviments de base que tinguin potencialitat per incidir en la realitat social. Amb això no defensem pas una fagocitació dels moviments ciutadans per part de les administracions per a les quals treballen els professionals del social. Més aviat parlem d'un exercici crític i compromès d'aquests professionals que tenen en el suport, l'assessorament i la promoció el seu camp més fèrtil i útil per promoure el desenvolupament i el manteniment d'aquestes administracions, en favor d'una lluita dialèctica que contribueixi a establir nous significants en el si de la societat que repercuteixin en les transformacions necessàries per millorar el benestar dels més desfavorits.

4.2. Reptes que afecten el pla teòric-metodològic

D'altra banda, ens trobem amb la vessant teòric-metodològica a la qual s'ha d'enfrontar la visió transformadora que defensem.

En primer lloc, és imprescindible que els professionals arribin a comprendre com la nova societat de la postmodernitat ha deixat de ser un constructe sòlid i ferm per convertir-se en un oceà voluble en el qual ja no hi ha la seguretat ni la certesa

(BAUMAN, 2002). Com explica el sociòleg, aquesta nova societat ha generat transformacions socials que han provocat l'aparició de noves demandes professionals i nous espais de treball, ha modificat i redefinit els objectius, les funcions i els criteris d'intervenció professional, plantejant nous escenaris per al treball social (GUERRA, 2000) que requereixen de l'atreviment per repensar, experimentar i modificar tant als professionals com a la seva pràctica professional. Per aquest motiu, com a professionals no hem de deixar d'estudiar i actualitzar-nos, coneixent en tot moment la societat que ens envolta per poder realitzar una intervenció que no se n'allunyi, i es fa imprescindible que des de les institucions competents i les agrupacions professionals es faciliti aquesta formació per a tots els professionals, sense barreres que puguin provocar cap distinció.

En segon lloc, no s'ha de perdre la capacitat de reflexió de la pràctica, i es fa necessari repensar i qüestionar constantment la nostra mirada, mantenir una visió viva, dinàmica i constructiva de la professió i la realitat social a la qual dirigim la nostra intervenció, sabent que tant l'una com l'altra estan en constant canvi, motiu pel qual defensem la investigació com a part de la intervenció professional. Només democratitzant aquesta pràctica i apropant-la als centres de treball, es poden generar projectes amb suficient validesa ecològica (CORBETTA, 2007) que provoquin repercussions pràctiques immediates en la vida d'aquells amb els qui treballem.

En tercer lloc, no s'ha de perdre el costum d'escriure. És imprescindible pensar, però també plasmar el que s'ha pensat. Només així es poden elaborar productes socialitzables que permetin a altres professionals construir noves formes d'actuar en els seus respectius contextos de treball, sense necessitat d'haver viscut determinades experiències (NAVARRO, 2008), ja que només escrivint posem en ordre els nostres pensaments i només llegint podem compartir el que altres ja van veure o van fer abans ni tant sols d'haver-ho arribat a imaginar.

No podem oblidar, en aquest punt, la situació actual de divulgació científica que regeix a la nostra professió i a altres del nostre entorn, una situació que ens porta a assistir a pràctiques divulgatives que posen una gran obstinació en la pompositat dels espais d'intercanvi i en l'acumulació bibliogràfica, i minimitza els tempos de reflexió compartida necessaris perquè investigadors, professionals i, també, estudiants, puguin compartir, debatre i, en definitiva, construir per a la contínua millora de la professió.

En aquest sentit creiem que cal replantejar determinades dinàmiques que es donen en alguns congressos, en els quals la implicació limita en excés el debat a favor de la sobre-saturació de ponències. També reivindicuem l'existència de publicacions i editorials compromeses i independents que permetin l'expressió dels professionals, de les seves vivències i experiències, i afavoreixin al compartir col·lectiu que ens fa créixer a tots. Final-

ment no podem oblidar l'àmbit estudiantil, ja que els estudiants d'avui seran els professionals del demà, de manera que reivindicuem que des de les universitats es possibiliti i s'incentivi la creació d'intercanvis, seminaris i congressos en els quals els estudiants tinguin un paper protagonista que ajudi a empoderar, conscienciar, i generar xarxes, per formar professionals crítics i compromesos no només amb la praxi, sinó també amb la investigació i la divulgació científica de la nostra professió.

4.3. Reptes que afecten el pla pràctic-relacional

Per la seva banda, en el pla pràctic apareixen dos reptes fonamentals: la necessitat de realitzar una pràctica del treball individual i familiar amb qualitat i amb calidesa, d'acord amb les pràctiques que desenvolupen molts professionals (NAVARRO, 2008) i la de realitzar intervencions col·lectives que contribueixin a crear consciència i a crear vincles entre les persones i els diferents col·lectius socials.

Com hem reiterat al llarg de l'article, els canvis a què ens enfrontem xoquen amb algunes pràctiques professionals massa inclinades a la gestió, que provoquen que en ocasions no es tinguin presents idees o projectes de suport i acompanyament, molt vàlids per a ser utilitzats com a pilars fonamentals de l'atenció, i recuperen, tal com defensa Navarro (2012), la importància de la relació, donant rellevància al valor del treball social pel que fa a la professió que permet un espai de comprensió, idea que, a causa de les urgències del context, es pot veure amenaçada.

De la mateixa manera que el mestre de la faula va mostrar al seu jove aprenent que amb arròs n'hi ha prou per viure però no per sentir-se viu, nosaltres hem d'aprendre que només defensar i valoritzar el poder d'allò "relacional" com a motor de canvi personal podem canviar el col·lectiu i l'estructural, tenint sempre present que la nostra mirada busca transformar i no pal·liar.

Queda, per tant, clara la importància que conferim al vincle, característica primordial de la professió, l'establiment del qual es pot i s'ha de realitzar a través de la creativitat, ja que és molt important "construir solucions", confeccionar estratègies i maneres d'intervenir noves i aptes. De la mateixa manera, cal assajar i experimentar nous mètodes i sistemes. Tot plegat lluny de protocols i circuits rígids, ja que traçar camins marcats previament pot acabar limitant la nostra capacitat d'explorar noves vies i les potencialitats que estan encara per descobrir.

Per tant reivindicuem la figura del treballador social com una figura amb autonomia i potencialitat creativa que produeix petits canvis individuals i col·lectius, figura que han de reivindicar els professionals però també els "aprenents", manifestant la importància de teixir vincles entre dos col·lectius que es poden retroalimentar i que, en el fons, són un de sol.

Només defensar i valoritzant el poder d'allò "relacional" com a motor de canvi personal podem canviar el col·lectiu i l'estructural, tenint sempre present que la nostra mirada busca transformar i no pal·liar.

5. Rebel·lar-se per retrobar-se

La nostra 'rebel·lia', entesa com un acte de transgressió, comença plantejant una professió en la qual el treballador social és un agent de canvi que, mitjançant la relació amb l'altre, promogui transformacions reals en les persones i en les seves comunitats i que desperti consciències. L'època actual és pròspera per a aquesta empresa, ja que en la situació que vivim se'ns priva de recursos, se'ns obren noves finestres d'oportunitat, i podem dedicar més esforços a repensar la professió, donant valor a la praxi desenvolupada des d'un treball social compromès ètica i políticament amb els drets humans i amb la transformació social que es requereix per a la seva completa i real implantació a les societats contemporànies.

D'aquesta manera, la necessitat de construir una pràctica professional innovadora i transformadora ens porta a visualitzar i a donar opció a les noves tendències d'emprenedoria i innovació social, conformant una potencialitat per generar una ruptura de les barreres de la creativitat que permeti la implantació d'idees pràctiques i alternatives que solucionin situacions o problemàtiques provocades per un sistema desigual i excloent, i recuperi en part l'esperit dels 80. Entenem que aquestes petites iniciatives contra-hegemòniques que tracten de repensar la pràctica professional, poden aportar innovació a la professió i generar canvis socials positius. Amb això no parlem d'experiències allunyades dels centres de treball ni inserides en una mena d'imaginari radical i utòpic sense traducció possible a la pràctica. Parlem d'un treball social de proximitat, en el que l'eix principal sigui la creació d'una relació de confiança, a través de l'empatia i la comprensió, que permeti l'obertura de les persones que atenem, perquè s'empoderin a través del seu propi discurs, realitzin un insight i arribin a un canvi motivat de forma personal que millori la seva situació, amb la mirada transformadora, atenta i conscient, que s'ha de posicionar, després de cadascuna de les accions que duem a terme, en la direcció cap a la qual volem orientar la nostra professió: la d'un treball social transformador que lluita pels drets humans com a principis universals, la d'un treball social que busqui, en última instància, revelar-se i retrobar-se amb si mateix per seguir al costat dels que pateixen, amb més eines per afrontar els problemes que planteja una societat que transita cap al desconegut, amb més compromís si és possible. En definitiva, amb més treball social.

Se'ns obren noves finestres d'oportunitat, i podem dedicar més esforços a repensar la professió, donant valor a la praxi desenvolupada des d'un treball social compromès ètica i políticament amb els drets humans i amb la transformació social

Bibliografia

- BAUMAN, Zygmunt. *Modernidad líquida*. Buenos Aires: Fondo de Cultura Económica, 2003. ISBN: 9789505575138.
- CORBETTA, Piergiorgio. *Metodología y técnicas de investigación social*. Madrid: McGraw-Hill Interamericana de España S. L., 2007. ISBN: 8448137914.
- DE SOUSA SANTOS, Boaventura. *Renovar la teoría crítica y reinventar la emancipación social*. Buenos Aires: CLACSO, 2006. ISBN: 987118577.
- GUERRA, Yolanda. *La crisis contemporánea y los impactos en la instrumentalidad del trabajo social*. En Molina, M (coordinadora). San José: Asociación Latinoamericana de Escuelas de Trabajo Social. 2014.
- MONTAÑO, Carlos., GUERRA, Yolanda, y BORGIANNI, Elisabete. *Servicio social crítico: hacia la construcción del nuevo proyecto ético-político profesional*. Sao Paulo: CORTEZ Editora, 2003. ISBN: 9788524909788.
- MORIN, Edgar. *¿Hacia dónde va el mundo?*. Barcelona: Paidós, 2012. ISBN: 9788449324833.
- NAVARRO, Silvia. *De cómo Robinson Crusoe (re)descubrió a viernes: reflexiones sobre la perspectiva relacional de la intervención social hoy*. En R, Castillo y R, Sostegno (presidencia). Bilbao: Seminari la perspectiva relacional de intervención. Observatori del tercer sector de Bizkaia. Noviembre 2011.
- PAYNE, Malcolm. *Teorías contemporáneas del trabajo social*. Barcelona: Ediciones Paidós Ibérica, 1995. ISBN: 9788449313363.

Documents en línia

- ZAMANILLO, Teresa, y MARTÍN, Peral. La responsabilidad política del trabajo social. *Trabajo social Global: Revista de Investigaciones en Intervención Social*. Vol. 2, nº 3. Pag 97-115. 2011 [2016]. [Http://revistaseug.ugr.es/index.php/tsg/article/view/921/1059](http://revistaseug.ugr.es/index.php/tsg/article/view/921/1059).

Pòsters Universitaris

Acció Social als Centres
Educatius

TFG i aprenentatge servei al pla
local d'inclusió i cohesió social
de la ciutat de Tarragona

Pòsters de fi de grau

Degree's Final Project Poster

Seguint la col.laboració amb les universitats de Catalunya que ofereixen estudis de Treball Social, i continuant la proposta de publicar a la nostra revista un pòster del treball de fi de grau que se seleccioni de cada promoció o curs acadèmic, presentem ara els pòsters de la Universitat de Lleida i la Universitat Rovira i Virgili (Tarragona):

- *Acció Social als Centres Educatius*. Ariadna Gomà Bergadà.
- *TFG i aprenentatge servei al pla local d'inclusió i cohesió social de la ciutat de Tarragona*. Llorenç Viña i Elena de los Heros

Felicitem les autores i autors dels pòsters que presentem i desitgem que entre tots seguim treballant perquè aquesta col.laboració, que és un bon instrument per apropar el món professional i acadèmic, continuï en el proper curs.

RTS continues its collaboration with the universities of Catalonia that offer Social Work studies and continues offering our magazine to publish one selected Final Degree Project Poster every academic year. We now present posters from University of Lleida and University Rovira i Virgili (Tarragona):

- Social Action in schools. Ariadna Gomà Bergadà.
- Final Degree Project and service-learning at the local plan of inclusion and social cohesion of the city of Tarragona. Llorenç Viña i Elena de los Heros

We congratulate the authors of the presented posters and hope that by working together we will continue this collaboration next year, bringing together the professional and academic world.

Per citar l'article: PÒSTERS DE FI DE GRAU. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 145-148. ISSN 0212-7210.

Acció social als centres educatius és una recerca científica realitzada des del treball i l'educació social, que busca identificar quina és la funció que pot desenvolupar l'entorn escolar en la cohesió i integració social, així com a recurs fonamental per a l'equitat en la igualtat d'oportunitats de tots els i les infants.

La informació que ofereix aquest treball permet adquirir un coneixement sobre l'acció social que actualment es desenvolupa des de l'entorn de l'educació formal, així com les figures professionals del camp social que hi desenvolupen la seva tasca, com a veïladores de la transformació social des de l'àmbit de la infància i família.

Després d'haver realitzat una extensa investigació i contextualització sobre l'actualitat d'aquesta intervenció, s'exposa en el mateix projecte una possible proposta d'intervenció comunitària per a la praxis professional des d'aquest entorn.

Objectius

- Anàlitzar quin paper juga el context escolar com a agent de socialització de les i els infants.
- Conèixer el rol de la figura professional des del treball i l'educació social en l'entorn de l'educació formal.
- Detectar els recursos i les eines d'intervenció social que existeixen i s'empenen per al foment del benestar individual, familiar i social en el nucli de les escoles, com a focus socials de canvi.
- Planejar un eix d'actuació per a poder treballar la diversitat cultural i la cohesió social en el centre escolar, a partir de la implicació de totes les famílies i la comunitat.

Metodologia

- Cerca bibliogràfica i de webgrafia
- Assistència o visualització de jornades i/o conferències relacionades amb el tema.
- Enquestes a centres educatius de les comarques de Segrià, Garrigues, Segarra, Urgell i Pla d'Urgell.
- Entrevistes a professionals del camp social que exerceixen les seves funcions en el camp de l'educació formal

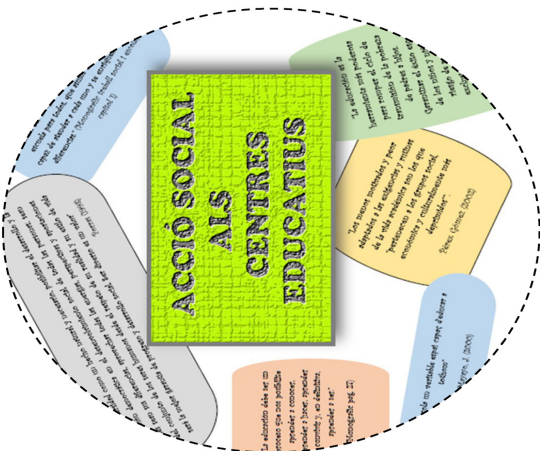
Ateneuents

- 1970: Integrador social a l'interior de les aules.
- 1980: En els contextos escolars: atenció a la població ineficient o inadaptada, equips multidisciplinaris, treballador/a social.
- 1983: Creació de l'educació compensatòria.
- 1990: Es defineix el rol del treballador/a social amb la creació de la LOGSE; en centres d'entre 90 i 100 alumnes hi ha la presència del treballador/a social.
- 1992: Creació de l'equip d'assessorament psicopedagògic (EAP).
- 1993: Pèrdua de referència i la qualitat en les intervencions, obligatorietat d'accés als cursos docents.
- 2006: Atenció a la diversitat com un principi, no simplement com una mesura.
- 2006: Incorporació de l'agent Tècnic en Integració Social (TIS) als centres educatius.

Autora: Ariadna Gomà Bergada
Tutor: Jordi Domingo Coll

Universitat de Lleida

Treballadores i educadors/es socials a l'escola, funcions.

	Educador social	Treballador social
Accions en l'interior de l'aula amb alumnat.	X	
Sensibilització i foment de la participació, comunitat-família-escola.	X	
Atenció social	X	X
Diagnòstic i anàlisi de les necessitats	X	X
Gestió i supervisió de plans d'actuació.		X
Col·laboració i assessorament a la comunitat educativa.		X

La visió de les escoles entorn les necessitats d'atenció social

- ◊ La presència d'alumnat provinent de diverses realitats socioculturals i les dificultats econòmiques, afecta al desenvolupament dels infants.
- ◊ Bona relació entre l'alumnat autòcton i el derivat de procedències socioculturals diverses.
- ◊ Necessitat de professionals i recursos a les escoles per tal de poder abordar la diversitat socioeconòmica i cultural.

Serveis i professionals per a l'atenció social a l'escola

EXTERNS	INTERNES
Equip d'atenció psicopedagògica (EAP)	Mestre educació especial o de suport a l'inclusió.
Equip llengua, interculturalitat i cohesió social (LIC)	Aula d'acollida
Centre de recursos pedagògics (CRP)	Equip educatiu
Treballador social del barri, ajuntament o consell comarcal	Equip directiu
	Tècnic integrador social (TIS)
	Psicopedagog

Proposta d'intervenció comunitària

Interconnectem-nos és un projecte de sensibilització i intervenció socioeducativa que té la intencionalitat de crear espais de pares i mares, que promoguin la cohesió social a partir de la creació d'unes interaccions socials fonamentades en la interculturalitat. El projecte partirà de garantir la cohesió i integració intercultural, i per altra banda l'apoderament de tots els i les membres de la comunitat. Els **objectius** del projecte són:

- Fomentar la participació de les famílies d'origen immigrant i autòcton en el context escolar i social.
- Aconseguir una cohesió social a partir de la interculturalitat, oblidant creences d'assimilacionisme i multiculturalitat, abolint d'aquesta manera un conjunt de mites i falsos prejudicis integrats entre les persones.
- Dissoldre la creació de guetos per raons socials, econòmiques o culturals, i per tant la segmentació.

Conclusions

- El gran potencial de les escoles per a generar una transformació social i veure per a l'assoliment d'una equitat d'oportunitats i igualtat social.
- La necessitat de formació i atorgament d'estratègies i eines als equips educatius i directius dels centres, per a gestionar situacions derivades de demandes d'atenció social.
- La relació entre les possibilitats d'èxit educatiu i la procedència sociocultural dels infants.
- La necessitat de que l'escola obri les portes a la comunitat, a les famílies i a altres professionals externs.
- El treball en xarxa, interdisciplinari i transdisciplinari com a element transcendental.

El paper actual del treballador social en el context escolar

- Visió dels professionals com a "apagafocs"
- Professional subordinat, no complementari.
- Poc reconeixement per part de la comunitat educativa.
- Visió del treballador social com a gestor de recursos.

Temes pendents del treballador social en el context escolar

- Delimitar la ubicació, les funcions i les tasques en l'interior dels centres.
- Incrementar el treball en xarxa, les coordinacions i la comunicació periòdica amb tot l'equip educatiu, directe i els serveis socials.
- Disposar de més recursos per a poder donar una atenció periòdica, i a conseqüència més eficient als infants i famílies.
- Conscienciar de la tasca del treballador social, com a intervenció que fomenta el desenvolupament i el benestar integral de la persona.

TFG I APRENTATGE SERVEI AL PLA LOCAL D'INCLUSIÓ I COHESIÓ SOCIAL DE LA CIUTAT DE TARRAGONA

Llorenç Viña i Elena de los Heros · Universitat Rovira i Virgili (URV)

El programa **Aprenentatge Servei (APS)** és una proposta educativa que combina **processos** d'aprenentatge de servei a la comunitat treballant sobre les necessitats reals del territori i, per tant, desprenent una **funció social** alhora que docent i investigadora.

La **COL-LABORACIÓ** en l'elaboració d'aquests Treballs de Fi de Grau (TFG) ha estat amb l'**Observatori Social** de la ciutat de Tarragona, concretament amb el **Pla Local d'Inclusió i Cohesió Social (PLICST)**

L'**OBJECTIU general**: l'**actualització del Mapa de Recursos**, eina del PLICST, que té la finalitat de facilitar el coneixement i l'ús dels **recursos inclusius** del que disposa el territori a la ciutadania i professionals.

Els **ÀMBITS** de les investigacions dutes a terme són:

1. **Infància i adolescència** (socioeducatiu),
2. **Dona** (violència)
3. **Sociosanitari**.

EXPERIÈNCIES

La **METODOLOGIA** que s'ha dut a terme en les recerques ha estat principalment amb **tècniques qualitatives** (entrevistes) als **diferents agents i recursos de la ciutat** de cada àmbit respectivament i tenint en compte els **objectius específics** de cada TFG participant en l'APS (3). En aquestes experiències es van realitzar un total de **31 entrevistes**.

1. CONTEXT, INTERVENCIÓ SOCIAL I TREBALL EN XARXA AL TERCER SECTOR SOCIAL A TARRAGONA

Objectiu específic

Estudiar el **Treball en Xarxa (TX)** existent entre (i l'Administració) les entitats del Tercer Sector Social a la ciutat de Tarragona que treballin, sobretot, en l'àmbit de la **infància i l'adolescència**.

Resultats i conclusions

1. **No** existeix un **TX real** a la ciutat. Aquest treball de relacions es limita a les actuals **coordinacions-derivacions** (també amb l'Administració) ↓
2. Les **causes** són **diverses**: a) cultura individualista del territori b) competitivitat c) manca de pedagogia (professionals i ciutadania) d) manca de temps e) indefinició del concepte Treball en Xarxa.

Multidimensionalitat de la pobresa → noves metodologies. El TX es converteix en un **treball estratègic** per millorar en la **inclusió social** al territori.

2. EL TREBALL EN XARXA EN LA INTERVENCIÓ I ACTUACIÓ ENVERS LA VIOLÈNCIA MASCLISTA A TARRAGONA

Objectiu específic

Analitzar els beneficis, les mancances i la tipologia de model de TX que presenta el protocol i circuit d'intervenció en **situacions de Violència Masclista (VM)** a la ciutat de Tarragona.

Resultats i conclusions

1. Existeix un **protocol amb les directrius necessàries** per abordar un cas de VM entre els diferents àmbits (judicial, sanitari, etc.) però no un **TX real** entre professionals.
2. El protocol presenta **mancances** d'àmbits com l'**educatiu**, mitjans de comunicació i els **Serveis d'Infància i Adolescència** i la falta de recursos efectius per a la superació psicològica de la dona.

Interdisciplinarietat → és necessari crear espais de **col·laboració dels recursos** en la intervenció d'un mateix cas.

Miscel·lània

Fa gairebé 40 anys

Fa gairebé 40 anys / Disseny: Laia Soler Aragonés i Marta Ribas Porta

Almost 40 years ago

Per citar l'article: Fa gairebé 40 anys. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 151-154. ISSN 0212-7210.

Asistentes sociales: proseguirá el encierro

(Redacción.) - Los estudiantes y profesionales asistentes sociales de Barcelona, que se mantienen encerrados en los locales de su Asociación desde el pasado lunes, anunciaron ayer que continuarán su encierro durante toda la próxima semana. Los asistentes sociales informaron también que mañana mantendrán una reunión con los colectivos de marginados y el martes con la Federación de Asociaciones de Vecinos, partidos políticos y centrales sindicales con el fin de dar a conocer su problemática que, como se sabe, se refiere a la reivindicación de la categoría universitaria para los estudios, la oposición a la reválida y a la conversión de las antiguas funcionarias de la Sección Femenina en «animadoras comunitarias».

Mundo Diario, 12/03/1978

Piden título universitario

Asistentes sociales contra una neo-Sección Femenina

Unos trescientos asistentes sociales (ellos y ellas, porque la profesión va dejando ya de ser «eminente femenina»), convocados por su asociación barcelonesa, decidieron anoche incorporarse al encierro iniciado el lunes por los alumnos de las dos escuelas especializadas que hay en la ciudad, en una acción generalizada en todo el estado. Los profesionales acudirán a su trabajo y se incorporarán al encierro al finalizar su jornada laboral; los próximos días 15 y 16 harán paro activo en todos los centros de trabajo.

Dos son las principales reivindicaciones de asistentes sociales y alumnos: la clasificación de los estudios a nivel universitario, con la supresión de la reválida; y la denuncia de los proyectos gubernamentales de reconvertir a las antiguas funcionarias de la Sección Femenina del Movimiento en Animadoras Culturales del Desarrollo Comunitario bajo la dependencia del Ministerio de Cultura.

Una cuestión ideológica

«El trabajo social es una cuestión ideológica –dice uno de los encerrados–. Y puede llevarse a cabo o bien en plan paternalista, como inicialmente se concebía la profesión en España, o bien como un elemento de transformación y movilización. El paso a la universidad sería un salto adelante para superar definitivamente la concepción paternalista, de damas de caridad, de nuestro trabajo».

Un problema no sólo ideológico, sino de orden inmediato, subyace también bajo esta reivindicación en 1980, según la

Ley de Educación, desaparecerán aquellos estudios que no hayan sido clasificados como formación profesional o como universitarios. Los de asistente social aún no han sido clasificados. «Y no queremos que sean incluidos en formación profesional, porque el trabajo social tiene un contenido humanístico y sociológico que no puede dar este sector de la enseñanza», dicen.

Piden también los encerrados que sea suprimida la reválida que actualmente se les exige tras los tres años de estudio. Una reválida memorística, «totalmente alejada de la realidad –añaden–, que no sólo no ha sido reducida, como pedían, a un puro expediente hasta su anulación definitiva, sino que este año el número de temas ha pasado de 24 a 60».

De la Sección Femenina a la Animación Comunitaria

Especial atención merece en la reivindicación el tema de la reconversión de las antiguas funcionarias de la Sección Femenina. «El partido del gobierno –dicen– pretende con el paso de estas funcionarias, previo un cursillo de cinco días, a ser Animadoras del Desarrollo Comunitario, meter baza en barrios y zonas rurales. Además de suprimir puestos de trabajo para asistentes sociales, el gobierno utilizará los antiguos centros de la Sección Femenina –las viejas «cátedras»– para intentar tener un medio de influencia en sectores de los que hoy están ausente, manipulando así el trabajo social», afirman.

Los asistentes sociales consideran que el desarrollo comunitario no puede ser impuesto desde arriba, «y menos monopolizado por un sector con una ideología muy determinada, sin una preparación específica adecuada».

Tele/Expres, 10/03/1978

Piden nivel universitario

Huelga de asistentes sociales

En la mañana de ayer se produjeron paros de asistentes sociales en siete centros sanitarios, seis ayuntamientos, cinco colectivos infantiles y centros de deficientes mentales de la ciudad, así como en el Patronato Municipal de la Vivienda y en Cáritas Diocesanas, según comunicaron a «Efe» fuentes de los afectados.

El paro afectó también a los asistentes sociales de las empresas «Hispano Olivetti», «Antonio Puig» y «Compañía de Industrias Agrícolas». Por otra parte, se han creado comisiones de extensión, con el objeto de recoger firmas de adhesión, por asociaciones de vecinos y colegios profesionales.

Las reivindicaciones de los asistentes sociales se basan en la petición de que sean clasificados sus estudios a nivel

universitario y en la denuncia de la reconversión de las antiguas funcionarias de la Sección Femenina en «animadores culturales de desarrollo comunitario», a través de la realización de un cursillo de cinco días de duración.

Mundo Diario, 16/03/1978

Denuncian el intrusismo de la Sección Femenina

Rahola prometió prioridad a los asistentes sociales

El desarrollo comunitario será estudiado después de la transferencia de servicios

(Redacción) - El Conseller de Governació, Frederic Rahola, se entrevistó ayer con una delegación de asistentes sociales y alumnos de esta especialidad que expusieron al Conseller sus reivindicaciones que han originado el paro y el encierro en los locales de la Asociación de Asistentes Sociales. Como se sabe, el conflicto de los asistentes sociales deriva de la inadecuada clasificación de sus estudios, que piden sean de rango universitario, y de la conversión de los antiguos funcionarios de la Sección Femenina en «animadores de desarrollo comunitario» dependientes de la recientemente creada Dirección General de Desarrollo Comunitario del Ministerio de Cultura. La conversión de estos funcionarios de la Sección Femenina en «animadores» se efectúa a través de un cursillo de cinco días que les permite acceder a un puesto de trabajo que debería ser patrimonio de los asistentes sociales.

Puesto que la competencia del desarrollo comunitario en Catalunya corresponde a la Consellería de Governació, Rahola les manifestó que, cuando se produzca la transferencia de funciones, éste deberá ser tratado como uno de los más importantes. Afirmó también que el asistente social es un técnico indispensable en el desarrollo comunitario y deberá intervenir en otras áreas que integrarán la Dirección General de Servicios Sociales, tales como Bienestar Social y Reinserción Social. Finalmente, Rahola pidió que se le mantuviera informado de todas las gestiones que se hagan para la solución del problema.

En cuanto a la otra petición que tienen los asistentes sociales, la dotación a sus estudios de rango universitario, cabe señalar que se está tramitando desde hace nueve años. La integración de las escuelas de asistentes sociales permitiría, a juicio de los afectados, la ruptura con la dependencia económica e ideológica de los actuales centros con las entidades privadas, eclesiásticas, etc.

Mundo Diario, 18/03/1978

Prestatge dels llibres

Treball social amb gitanos

*Les Associacions d'Assistents
Socials i el Col·legi de Treball
Social de Catalunya*

monogràfic10
de treball social

COL·LEGI OFICIAL
DE TREBALL SOCIAL
DE CATALUNYA

Treball Social amb Gitanos

Carme Garriga Boadella

Compilador i autor de les presentacions
de cada un dels documents: Salvador Carrasco Calvo

- GARRIGA i BOADELLA, Carme. *Treball social amb gitanos*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Monogràfic n. 10 de Treball Social. Desembre 2015. ISBN: 978-84-608-5086-1.

Per citar l'article: Treball social amb gitanos. *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 157-158. ISSN 0212-7210.

Treball social amb gitanos

Social work with gipsy people

Aquest llibre té un triple interès per la seva lectura. Ens proporciona informació sobre l'evolució de la formació dels treballadors socials durant els anys 70-90 etapa de transformació i de canvis a les escoles de TS que buscaven nous models d'intervenció, noves referències teòriques i sobretot una major professionalització dels seus alumnes que va culminar amb la seva transformació en estudis universitaris. En segon lloc és un document imprescindible per a conèixer el treball social amb els gitanos, i com aquest es va desenvolupar en un context socioeconòmic de la dictadura on el gitanos eren un col·lectiu que patia una forta discriminació social, amb un tractament vexatori que vulnerava els seus drets i els mantenia en situacions de marginalitat territorial, cultural, social i econòmica. I en tercer lloc és la mostra més valuosa sobre la coherència d'una professional amb les seves creences, valors i vida, la qual fou sempre presidida per la rigorositat científica i analítica, juntament amb l'estimació i reconeixement dels gitanos com a ciutadans de ple dret, i la preocupació dels conflictes entre païos i gitanos.

Aquesta obra és la compilació d'un conjunt d'escrits de l'autora realitzada per Salvador Carrasco. L'objectiu és fer un recull del seu pensament i de la seva obra per oferir a les noves generacions el seu llegat i experiència.

Aquest llibre té unes parts força diferenciades: 1) Informe social fet al desembre de 1968 "Del Somorrostro a St. Roc" (1968) que és una molt bona introduc-

ció a la temàtica de l'obra posant en evidència i denunciant el mal tracte que la població gitana va patir, per la intervenció de les administracions feta amb pressés, sense estudis previs i consegüentment amb desconeixement de la realitat, i amb cap tipus de planificació que va comportar accions totalment arbitràries.

2) Una segona part que valoro molt interessant per a conèixer la realitat de les escoles de Treball Social dels anys setanta-noranta. El seu contingut correspon a la Memòria que l'autora va presentar per la convalidació del títol d'AS en Diplomant en TS. Dita memòria dóna el títol d'aquest llibre: "El Treball social amb gitanos" (1992) on l'autora pren com a fonament del seu discurs l'experiència dels anys que va estar a Madrid convivint amb els gitanos, i participant de la seva quotidianitat i de la seva cultura, i fa un treball de reflexió i teorització de l'acció social per a definir el model d'intervenció social que ella defensa.

En aquest apartat és també molt útil l'anàlisi que fa de les Lleis de Serveis Socials de les diferents Autonomies identificant en cada una d'elles el tractament que es fa dels gitanos, deixant ben clar que són ciutadans de ple dret, i per tant qüestiona alguns programes que segreguen aquest grup de població, perquè entren en contradicció amb l'abordatge integral de les necessitats de tot ciutadà que ella defensa.

3) La tercera part correspondria als capítols tercer, quart i cinquè que fan referència a estudis, informes, programes i assessoraments que ella va realitzar al llarg de la seva vida professional, essent una bona síntesi del treball amb els ajuntaments en matèria de gitanos. És la descripció de les diferents iniciatives que es van portar a terme per a la reubicació de la població gitana i la lluita contra el barraquisme, en les que l'autora defensa com a objectiu prioritari aconseguir la seva integració i el diàleg necessari entre la població gitana i la població paia. No voldria deixar de destacar l'eix transversal present en la seva exposició que fa referència a la defensa del treball comunitari com l'òptim instrument per a treballar amb la població gitana, entenent aquest com un procés de canvi de la pròpia comunitat gràcies a la real participació dels seus membres.

4) I per últim, el sisè capítol correspon al seu darrer treball que és el pròleg a "L'Estratègia local amb el poble gitano de l'Ajuntament de Barcelona: diagnòsi i línies d'actuació" (2015). El fet de ser escrit en l'etapa final de la seva vida té una clara voluntat de fer una síntesi dels seus principis i de les seves experiències, i és també, el seu darrer manifest a favor d'aquest col·lectiu que sempre va defensar i va estimar, i que amb freqüència la portà a criticar les accions dels polítics i tècnics, que com ella deia, partien d'un desconeixement de la vida i cultura gitana.

Teresa Crespo

- FEU, Montserrat i RUBIOL, Glòria. Les Associacions d'Assistents Socials i el Col·legi de Treball Social de Catalunya. 80 anys d'Associacionisme professional (1934-2014). Edita: Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya. Monogràfic n. 9. 2014. ISBN: 978-84-616-9483-9

Per citar l'article: FEU, Montserrat i RUBIOL, Glòria, Les Associacions d'Assistents Socials de Catalunya i el Col·legi de Treball Social. 80 anys d'associacionisme professional (1934-2014). *Revista de Treball Social*. Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, desembre 2016, n. 209, pàgines 159-161. ISSN 0212-7210.

Les Associacions d'Assistents Socials i el Col·legi de Treball Social de Catalunya 80 anys d'Associacionisme professional (1934-2014)

Social Work Associations and Professional Social Work Association in Catalonia.

80 years of professional associations (1934-2014)

Les autores d'aquest llibre Montserrat Feu i Glòria Rubiol, són treballadores socials. Han exercit l'activitat professional, en barris, en hospitals, en l'organització i gestió de serveis socials i han estat professores d'Escoles Universitàries de Treball Social. Són dones actives i compromeses amb la professió, han format part de les Juntes de l'Associació i del Col·legi, del Consell Assessor d'Ètica Professional del Col·legi, de la redacció de la Revista de Treball Social i de la Comissió de Relacions Internacionals. Han publicat llibres i nombrosos articles sobre temes relacionats amb la professió.

Amb les autores del llibre he compartit molts moments; des d'estudiants d'assistent social fins a professionals i puc ben dir-vos que tenen una gran estima i entrega a la professió i la fan encomanadissa a tots els que estan al seu voltant.

El dia de la presentació del llibre, la Glòria em va demanar que fes la ressenya del llibre per la RTS. Vaig acceptar el repte amb molta il·lusió, però us ben asseguro no ha sigut una tasca gens fàcil. És un llibre dens, amb molta informació, molt interessant tant que crec que ha de tenir un lloc rellevant a la nostra biblioteca com a llibre de consulta. Realment és un treball molt acurat sobre la història de la nostra professió.

Tal i com diu el propi títol, el llibre ens parla de la vida de l'Associació d'Assistents Socials i del Col·legi de Treball Social de Catalunya. És un treball d'investigació, rigorós i extens. En ell s'expliquen els fets més significatius del recorregut de l'Associació d'Assistents Socials i del Col·legi de Treball Social de Catalunya. És un document que ens permet conèixer la història del treball social i més específicament l'itinerari de la vida de l'associacionisme des del naixement de l'associació d'assistents socials fins els nostres dies. El treball aconsegueix amb escreix l'objectiu proposat: donar a conèixer i deixar per la història el llegat de 80 anys d'associacionisme professional, des del 1934 al 2014.

El llibre té l'organització d'un informe d'investigació. En la introducció les autores expliquen la necessitat d'aquest treball, de com es va gestar la investigació i els aspectes metodològics utilitzats pel treball. Així diuen: "existeixen documents i publicacions sobre la història d'algunes de les escoles d'assistents socials de Catalunya i sobre la història del treball social a Catalunya durant diverses etapes" (.....) "sobre la Revista de Treball Social i del Consell Assessor d'Ètica del Col·legi" (.....) "En canvi, sobre la història de les associacions i del Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya no existia cap recull històric. La Junta del Col·legi ha volgut omplir aquest buit i, a partir d'una proposta nostra, ha patrocinat l'estudi". En relació a la metodologia seguida, diuen: "Per la compilació i redacció d'aquest estudi hem fet servir fonts orals, entrevistes a professionals, i hem recollit els seus records personals. Les principals fonts documentals han estat els llibres d'actes de les associacions i els llibres de registre de socis" (...) "També hem utilitzat els butlletins publicats per l'associació i les circulars, comunicacions i altres documents adreçats als seus membres".

El treball s'estructura en dues parts i cada una d'elles en diversos capítols. La primera part presenta el recorregut i l'anàlisi de les set associacions d'assistents socials de Catalunya, Barcelona, Sabadell-Terrassa, de les visitadores socials psicòlogues, Manresa, Tarragona, Lleida i comarques gironines, creades a partir d'Escoles de formació i de professionals residents en el territori. La segona part descriu el procés de construcció del Col·legi, les eleccions de la primera Junta de Govern del Col·legi de Treball Social de Catalunya l'any 1982, constituït com Col·legi únic a Catalunya, amb delegacions a Lleida, Girona, Manresa, Tarragona i Barcelona també com a seu del Col·legi de Catalunya. El nombre de persones col·legiades en les primeres eleccions de la Junta de Govern era de 262, i el gener de 1983 ja havia assolit la xifra de 623 col·legiades. L'estudi presenta un capítol per cada Junta de Govern del Col·legi, amb els seus membres, el programa de govern, les comissions que l'integren, els grups de treball, les activitats més destacades que es varen dur a terme, les publicacions, el consell deon-

tològic, el pressupost. L'últim apartat d'aquesta segona part correspon a la Junta del primer mandat de la degana Núria Carrera 2009-2013. Les últimes dècades de segle XX i les primeres d'aquest segle la professió i l'associació col·legial ha tingut un important creixement que queda palès amb l'increment del nombre de membres col·legiats. L'any 2012 el col·legi va assolir la xifra de 4.837 professionals col·legiats.

Tenen un interès especial el capítols de comentaris finals on es presenten alguns dels fets més significatius del transcurs de la vida associativa. És destaca que l'Escola d'Assistents Socials de Barcelona, creada l'any 1932, va ser la primera en tot l'Estat espanyol i d'ella en sorgí la primera associació organitzada a partir de les exalumnes. L'any 1982 hi hagué la possibilitat legal de formar els col·legis professionals, és va crear un Col·legi únic per Catalunya amb delegacions a Girona, Lleida, Manresa, Tarragona, sense oblidar que en el futur en podien caldre més, com així ha estat. El mes de desembre de l'any 2005 l'Assemblea va aprovar la cinquena delegació a les Terres de l'Ebre. Les línies d'actuació de l'associació i del col·legi professional han estat sempre orientades per un costat amb l'atenció centrada al servei dels professionals, donant resposta a les seves necessitats, fonamentalment a la formació permanent, als grups de treball, a jornades. També unes altres línies d'actuacions al servei de la societat mitjançant la presència i la veu del Col·legi en qüestions i problemes socials.

Finalment clouen el llibre dos apartats: bibliografia, fonts documentals i set annexos amb la relació dels membres de les associacions.

Aquest llibre m'ha acompanyat a fer una mirada a la història i a observar el camí que ha fet la professió a llarg dels 80 anys. Deixa palesat que la professió ha caminat de la mà dels propis professionals, que han viscut dificultats i neguits, però que el seu coratge i entrega ha possibilitat l'assoliment d'una professió adulta i consolidada, amb una formació acadèmica universitària i un paper professional reconegut i valorat per la societat.

Per últim he dir dir-vos que estic totalment d'acord amb el que diuen les autores del llibre, "El relat d'aquesta història vol ser un reconeixement a totes les persones que, d'una manera o altre, han fet possible tirar endavant un projecte comú al servei de la professió i de la societat".

Montserrat i Glòria, el vostre llibre és un magnífic regal a la nostra estimada professió. Moltes gràcies en nom de tots els treballadors socials.

Montserrat Bacardit i Busquet

The page features a decorative graphic consisting of several overlapping rectangular blocks. A light green block is on the left, partially overlapping a darker green block. Below these, a wide green horizontal bar spans across the page. Underneath the green bar, a grey vertical bar extends downwards. The text is placed within these colored areas.

La revista

Publicacions

Presentació d'articles

Fe d'errades

Subscripció

Números anteriors

- **La força del treball social amb grups**
Número 201 - Abril 2014
- **Treball social en clau internacional**
Número 202 - Agost 2014
- **Compromís amb la comunitat**
Número 203 - Desembre 2014
- **Al costat dels infants i els adolescents (I)**
Número 204 - Abril 2015
- **Al costat dels infants i els adolescents (II)**
Número 205 - Agost 2015
- **Atenció integral i sanitària: elements per a la reflexió**
Número 206 - Desembre 2015
- **Drets socials i justícia social**
Número 207 - Abril 2016
- **Sexualitat i Treball Social: obrim armaris**
Número 208 - Agost 2016
- **Habitatge: un debat necessari**
Número 209 - Desembre 2016

Propers temes

- **La mort**
- **Els 100 anys de la publicació de *Social Diagnosis* de la Mary Richmond**
- **El poder**

NORMES PER A LA PRESENTACIÓ D'ARTICLES A LA REVISTA DE TREBALL SOCIAL (RTS)

La *Revista de Treball Social*, editada pel Col·legi Oficial de Treball Social de Catalunya, es publica des de l'any 1960 amb periodicitat quadrimestral. El seu objectiu és transmetre coneixements sobre el treball social, els serveis socials, el benestar social i les polítiques socials a la comunitat científica, als professionals i als col·lectius interessats.

- La RTS està oberta a tots els col·laboradors que ho desitgin per presentar articles sobre investigacions originals teòriques o experimentals, treballs teòrics i metodològics, descripcions d'experiències professionals i assaigs, sempre en relació amb el treball social, les polítiques socials i els serveis de benestar social.
- Els articles han de ser inèdits. Malgrat tot, l'equip de redacció podrà reproduir textos publicats en altres llengües i en altres àmbits geogràfics, si ho creu oportú.
- El contingut dels articles és responsabilitat exclusiva dels autors i davant l'evidència de plagi es posaran en marxa accions previstes per a informar a les persones autores, retirar el document no original de la pàgina web i informar a les persones lectores d'aquesta situació.
- L'equip de redacció estudiarà els articles rebuts i informarà a l'autor/a de l'acceptació per a la publicació. Podrà també recomanar modificacions i, si l'article es considera no publicable, es comunicarà.
- Extensió. Els articles de la secció “**A Fons**” tindran una extensió màxima de 15 pàgines (els articles que facin referència a Experiències tindran una extensió màxima de 10 pàgines), els de les seccions “**Altres temes d'interès**” un màxim de 10 pàgines; els de “**Miscel·lània**”, 3 pàgines, i els comentaris de “**Prestatge dels Llibres**” no excediran les 2 pàgines. En tots els casos que correspongui l'extensió màxima serà inclosa la bibliografia. Els articles que superin les pàgines indicades seran retornats per reduir-ne l'extensió.
Els articles es presentaran en format electrònic, lletra Arial cos 12; interlineat 1,5; marges 3 cm.
- Llengües. Els articles poden presentar-se en català o en castellà indistintament, la publicació es realitzarà bilingüe. Els títols i resums també en anglès.
- Les dades han d'anar a la capçalera dels articles. En la primera pàgina es farà constar títol i subtítol, si s'escau; nom i cognoms de l'autor/a principal i relació d'altres autors/es si el treball és d'equip; títol acadèmic, centre de treball i càrrec; també s'inclouran el número de telèfon i l'adreça de correu electrònic.
A continuació el resum, no superior a 10 línies, en l'idioma triat i, si és possible, en anglès.
Al final del resum les paraules clau, en nombre no superior a 5.
- Destacats: marcar en verd les dues o tres frases (que no excedeixin les 30 paraules cada una) que es considerin importants de l'article.
- Referències bibliogràfiques. Aniran al final del text, seguint l'ordre alfabètic i d'acord amb les següents normes de referència: ISO 690, 1987 (UNE 50-104-94) per a documents impresos i ISO 690-2 per a documents electrònics, bases de dades i programes informàtics.

Documents impresos.

- Monografies (Llibres): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva). Altres responsables: traductor, editor, etc. (opcional). Edició. Lloc de

- publicació: Editorial, any. Extensió del llibre (opcional). Col·lecció (opcional). Notes (opcional). Número ISBN.
- Parts de monografies (Capítol de llibre): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable del capítol. Títol del capítol. En COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable del llibre. Títol del llibre (en cursiva). Lloc de publicació: Editorial, any, situació en la publicació font (volum, pàgines, etc.).
  - Publicacions en sèrie (Revistes): Títol (en cursiva). Responsabilitat de la revista. Edició. Identificació del fascicle (data i/o número). Lloc de publicació: Editorial, any. Sèrie (opcional). Notes (opcional). Número ISSN.
  - Articles de publicacions en sèrie (Revistes): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable de l'article. Títol de l'article. Col·laboradors/-es a l'article (opcional). Títol de la revista (en cursiva). Edició, any, volum, número, pàgines.
  - Legislació: País. Títol. Publicació (en cursiva), data de publicació, número, pàgines.

Documents electrònics.

- Textos complets: COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable. Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). (Col·lecció) (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
  - Parts de textos: COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable del document base. Títol del document base (en cursiva) [tipus de suport]. Responsable(s) secundari(s) del document base (opcional). Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació, data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Capítol o designació equivalent a la part. Títol de la part. Numeració dins el document base (opcional). Localització dins el document base (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat (opcional).
  - Publicacions en sèrie (Revistes electròniques): Títol (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Lloc de publicació: Editor, data de publicació [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Sèrie (opcional). Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
  - Articles i altres contribucions de publicacions en sèrie (Revistes electròniques): COGNOMS (majúscula), Nom o nom de l'entitat responsable de la contribució. Títol de la contribució. Títol de la revista (en cursiva) [tipus de suport]. Edició. Número del fascicle. Data d'actualització/revisió [Data de consulta] (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Localització dins el document base. Notes (opcional). Disponibilitat i accés (obligatori per als documents en línia; opcional per a la resta). Número normalitzat.
- Les gràfiques, dibuixos i taules portaran les corresponents referències, indicant amb quina part del text estan relacionades.
  - Els articles s'enviaran a l'adreça electrònica de la RTS: rts@tscat.cat
  - Els articles, un cop publicats, passen a ser propietat de la RTS.
  - Els autors/es rebran 2 exemplars en format paper del número de la revista en què s'ha publicat el seu treball.

Nota als lectors:

La Revista de Treball Social (RTS) ofereix un espai de comunicació amb els lectors amb la voluntat de rebre **comentaris, suggeriments, cartes, notes** i tot el que els lectors vulguin comunicar a la direcció de la revista.

Envia les teves aportacions per correu postal a:

RTS

c/ Portaferrisa, 18, 1r 1a - 08002 Barcelona

o bé per correu electrònic a: rts@tscat.cat

FE D'ERRADES

Fem constatar que, en el número 208 a l'article "Dialogar les sexualitats des d'activismes queer i transfeministes" en l'apartat "Per citar l'article" el nom de l'autora és Lola Martínez Pozo.

Tanmateix a la pàgina 7, on s'indica "Dialogar les sexualitats des d'activismes queer i transformistes", hauria de ser "Dialogar les sexualitats des d'activismes queer i transfeministes"

Demanam disculpes a l'autora.

ERRATA

We note that in the article "Discussing sexuality of queer and transfeminist activisms" (number 208) the quoted author is Lola Martinez Pozo.

Nevertheless on page 7 it states "Discussing sexuality of and queer and transformist activisms" should be "Discussing sexuality of queer and transfeminist activisms".

We apologize to the author.

Tarifes

- Subscripció anual: 45 euros
- Estranger (tarifa única): 58 euros
- Números solts: 18 euros

Dades personals

Nom i cognoms: ..... NIF: .....

Adreça: ..... C.P.: .....

Població: .....

Telèfon: ..... Tel. mòbil: ..... E-mail: .....

Dades Bancàries

Banc o Caixa: .....

Domiciliació Agència: .....

Població: .....

Títular: .....

Codi bancari: Entitat___/ Sucursal___/ DC__ Núm. C/c_____

Signatura:

Data:

Podem fer-ho arribar per correu electrònic o per fax.

